

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת וארא תשפ"ד

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

2248228@gmail.com

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס ולפרסם את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת וארא תשפ"ד..... 1

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר..... 2

והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא כ'עץ' - כיצד?..... 2
בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו

מרובים..... 2

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים..... 3

עשרת המכות ועשרת לשונות התפילה..... 3

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים..... 4

מהו "אותות" ומהו "מופתים"? (ביאור ג' סדרות של המכות דצ"ך עד"ש

באח"ב, ע"פ ג' יסודות האמונה)..... 4

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... 5

גאולה ובטחון..... 5

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן,

מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק..... 6

זכות יצחק ביציאת מצרים..... 6

מכת ברד - אל ליבך, מכת ארבה - הליכה בקרי..... 6

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל ציון'..... 7

הופעת הקדוש ברוך הוא כ'אלקים' 'שקי' ו'יקוק'..... 7

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... 8

אדנות ואלוקות..... 8

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. 9

פניני עיון בפרשת וארא..... 9

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגוטשוב..... 10

ביאור הק"ו שנשאו חנניה מישאל ועזריה מהצפרדעים..... 10

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן

מלכים ושא"ס..... 11

תשובת משה למכשפים..... 11

טעם לשמם של הצפרדעים בתרגום - 'עורדעניא'..... 11

האם הצפרדעים אמרו שירה במצרים?..... 11

האם גם מטות המצרים חזרו להיות מטות? מטות? ..... מג

האם מכת הכינים היתה בארץ גושן? ..... מו

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק ..... מח
בזמן המכות פרעה הסכים שיצאו ממצרים ומדוע לא יצאו אז? ושורש מכת ברד לפי ביאור הרע"א..... מח

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה) ..... נא
בענין ק"ו דחנניה מישאל ועזריה..... נא

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה' ..... נג
גם בני ישראל נצטוו במצרים על שילוח עבדים שלא להשתעבד באחיהם, וזה היה זכותם לצאת משעבוד פרעה..... נג

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב ..... נח
וארא אל אברהם אל יצחק - לא נודעתי להם..... נח

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית ..... סא
יישוב הדעת בתורה..... סא

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד ..... סה
חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו..... סה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית ..... עג
ברית..... עג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית ..... פא
דרך פעולתן של כשפים, וביאור הכתוב אצבע אלוקים היא..... פא

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס 'יאמר ישראל (רחובות) ..... פב
שתי הדרכים לידיעת ה'..... פב

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו ..... פה
דעות שונות במפרשים אודות הכבדת לב פרעה..... פה
החרטומים לא יכלו ליצור כינים כי לא עמדו רגליהם על הקרקע..... פו
יראת שמים היא שימת לב לדבר ה'..... פו

פז.....איך לא חששו המצריים להפסד מקניהם ועבדיהם.....

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... פט

פט.....אילו היה שם לא היה נגאל.....

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד..... צא

צא.....בדין טוען רבני בבית הדין.....

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס..... צג
צג.....יצירת עם ישראל, והגאולה, מחמת 'שערי דמעות לא ננעלו'.....

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... צו

צו.....חינוך להכרת הטוב.....

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... צט

צט.....מנהג אכילת פירות בראש חודש שבט.....

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד..... קד

קד.....מעניינא דיומא - להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה.....

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה..... קז
קז.....חלוקת הפרשיות הפתוחות והסתומות בעשרת המכות.....

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... קט

קט.....'ועשה חיל באפרתה...'.....
קט.....שיר האמונה.....

חינוך..... **קיב**.....

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קיג.....

קיג.....חינוך 'אינסטנט'?

חידות.....קטו

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'..... קטז

[חידה בפרשת השבוע!](#).....קטז

[פתרון חידת 'פתשגן הכתב'.....](#)קטז

אספקלריא לדרך היומי.....קיז

אספקלריא לדרך היומי - הארות במסכת הנלמדת ..... קיח

[הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב.....](#)קיח

סיפור.....קכב

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

.....קכג

[פרק מ' "הזדמנות שהוחמצה".....](#)קכג

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא הנוכחי .....קל

[הפקיד שטעה.....](#)קל

אספקלריא לפרשת וארא תשפ"ד

אשרי האיש - פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גוי'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)
'והיה כעץ' - מעלות האיש המשובח נרמזות בכך שהוא
כ'עץ' - כיצד?

בפסוק נאמר על אודות האיש שלא הלך בעצת הרשעים ואשר בתורת ה' חפצו: 'וְהָיָה
כְּעֵץ (תהלים א, ג).

יש מהמפרשים שפירשו שפסוק זה מתאר את הטובה שישפיע השי"ת על אדם זה, אבל
לפי סיעה גדולה של מפרשים כוונת הכתוב לתאר את שבחו של תלמיד חכם זה, וכל אחד
מהם הלך בדרכו לבאר מה מעלה היא זו להיות "כעץ"...
נביא כמה מהם בסייעתא דשמיא.

*

בין המפרשים כך הוא רבינו המאירי, שמפרש את כוונת הכתוב כך:
אחרי שהזכיר שיהגה בתורה ('כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה'), הזכיר
שלא די בכך, אלא צריך גם גמילות חסדים! שיהיה כמו עץ שנהנים ממנו בני אדם.

*

גם רבינו המלבי"ם מבאר ש"והיה כעץ" הוא שבח, ומבאר באופן אחר:
אדם זה הוא כמו עץ, שיש לו חשיבות עצמית, ותכלית קיומו היא גם בשביל עצמו.
ההדגשה היא שהוא כעץ ולא כעשב שתכליתו רק קיום מינו.

*

ביאור נוסף מוצאים בילקוט מעם לועז (ירושלמי) בשם הספר שערי חיים, לבאר שבמלים
"והיה כעץ" טמונה הוראה עבורנו איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם:
כמו שעץ גדל לאט לאט, כך גם הרוצה לרכוש את הדרך הטובה צריך להתקדם לאט לאט,
ואז אינו נופל ממדרגתו.

*

בא לומר ממעלותיו והנהגותיו של אותו חכם, שנמשל לאילן ששרשיו מרובים

אחת הגישות בביאור מעלתו של "האיש" שהוא "כעץ", הינה, שהכוונה שהוא כאילן ששרשיו מרובים - כדברי המשנה באבות המיוסדים על פסוק נוסף שנאמר בו "והיה כעץ", ובשונה מכאן - שם מוזכר בפירוש עניין שילוח השורשים:
"הוא (רבי אלעזר בן עזריה) היה אומר:

כָּל שְׁחֻמָּתוֹ מְרַבָּה מִמַּעֲשָׂיו, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְרַבִּין וְשָׂרְשָׁיו מְעֻטִין, וְהָרוּחַ בָּאָה וְעוֹקְרָתוֹ וְהוֹפְכָתוֹ עַל פָּנָיו, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה יז, ו): 'וְהָיָה כְּעֵרְעֵר בְּעֵרְבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹוא טוֹב וְשָׂכֵן חֲרָרִים בְּמִדְבָּר אֶרֶץ מְלָחָה וְלֹא תֵשֵׁב'.

אָבֵל, כָּל שֶׁמַּעֲשָׂיו מְרַבִּין מִחֻמָּתוֹ, לְמָה הוּא דוֹמֶה? לְאֵילָן שֶׁעֲנָפוֹ מְעֻטִין וְשָׂרְשָׁיו מְרַבִּין, שֶׁאֵפְלוּ כָּל הָרוּחוֹת שֶׁבְּעוֹלָם בָּאוֹת וְנוֹשְׁבוֹת בּוֹ - אֵין מְזִיזִין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה שם): 'וְהָיָה כְּעֵץ שְׁתוּל עַל מַיִם, וְעַל יוֹבֵל יִשְׁלַח שָׂרְשָׁיו, וְלֹא יִרְאֶה כִּי יָבֹא חֶם, וְהָיָה עָלָיו רֵעָן, וּבִשְׁנַת בִּצְרָת לֹא יִדָּאָג, וְלֹא יִמַּיֵשׁ מַעֲשׂוֹת פְּרִי'.

*

מהראוי לציין, כי ייתכן שבמלה "שתול" עצמה יש משמעות של עץ השולח שרשים עמוקים. יש שהביאו קצת נטייה לכך מלשון מדרש 'שוחר טוב' על הפסוק (תהלים צב, יד) 'שתולים בבית ה' בחצרות אלקינו יפריחו', שנאמר שם בזו הלשון: "ומה הארז שבלבנון שרשיו מרובין וכו' כן ישראל שתולים בבית ה'".

אזורך - עולם התפילה / הרב חיים שולביץ, עיה"ק ירושלים

עשרת המכות ועשרת לשונות התפילה

עשר לשונות הודאה ובקשה

בבית יוסף (או"ח סי' נ) כתב שבתחילת פסוקי דזמרה אומרים 'הודו', כי במזמור זה עשר לשונות של הודאה כנגד עשר מכות שהביא הקב"ה על המצרים, ועשרה ניסים שנעשו לאבותינו על הים. ומקור דבריו בכל בו (סי' ד) ובארחות חיים (ברכות סי' יח).

לעומת זאת כתב בשפת אמת (וארא תרמ"ג) שעל ידי המכות נפתחו עשר לשונות של תפילה, ויש להתבונן, כי כבר נודע שכל לשונות התפילה הן אופני בקשה, כמבואר במדרש (דב"ר ב א) שהן 'שועה, צעקה, נאקה, רינה, פגיעה, ביצור, קריאה, ניפול, פילול, ותחנונים', ואם כן נמצא שמתוך מכות מצרים עלו שני צדדי תפילה, בקשה והודאה, ויש לבאר איך נבעו ממקור אחד.

עשר מאמרות מכות ודברות

והנה סדרן של עשרת המכות מפליא, כי הדעת נוטה שראוי לסדרם בסדר עולה, שהרי אחר שהתברר שלא שמעו לאות חמור, ודאי לא ישמעו לאות הקל ממנו, ואם כן, אחר שהכבידו לבם אחר שבע המכות הקשות בפרשה זו, למה הוכו בשלשת האחרונות במכות קלות, כגון ארבה וחושך שאין בהם סכנה, ולא פחד מוות כקודמות להן. ואף מכת בכורות, הלא נקבע לה מועד קצר, ואחריו כל הנותר מובטח לחיים.

אכן על תכליתו של סדר המכות עומדת מצוות הסיפור בכל דור ודור, לגלות איך עשרת המכות הסירו את לוט הקלי' ממעשרה מאמרות בריאת העולם, ועשו מהן עשרת דברותא, והיינו, כי עד יציאת מצרים היה העולם שייך לדורות של תוהו, כמו שאמרו (פסחים קיח.). שכל כ"ו דורות עד מתן תורה התקיים העולם בחסדו (פסחים קיח.), ולא היה תלוי במעשי הנבראים כלל, אלא ב'מאמר' שהוא דיבור רך, שאינו בא להנהיג את השומע, אולם כאשר ירדו ישראל למצרים והזדככו לתכלית 'תעבדון את האלהים על ההר הזה', כי מאז ואילך תהיה הנהגת חסדו ב'דבור' לשון קשה, שמהותו היא הנהגת השומע, כמו 'דבר לדור', ובו

^א כלשונו של השפת אמת (בא תרל"א), וכוונתו לדברי ראשונים, ראה צרור המור (ט כט) 'לכן הביא עליהם י' מכות כנגד י' מאמרות וכנגד י' הדברות, כי זה לעומת זה עשה האלהים'. והרשב"ץ (מגן אבות פ"ה מ"ג) כתב 'אברהם נתנסה בעשרה נסיונות, שיתקיים בזכותו העולם שנברא בעשרה מאמרות, וכנגדן היו עשר מכות שהביא הקב"ה על המצריים במצרים, ועשרה ניסים שנעשו לאבותינו במצרים ובים, וכנגדן נתן הקב"ה עשר הדברות. נמצא שכל הדברים נשתלשלו מעשרה מאמרות שבהם נברא העולם'.

^ב ולכך נעשו כל האותות, כאמור י' זה לך האות כי אנכי שלחתיך, בצאתכם ממצרים תעבדון את האלהים על הר הזה, וביאר הרמב"ם (יסודה"ת פ"ח ה"ב) 'שהמאמין על פי האותות יש בלבבו דופי וכו' עד שהודיעו הקב"ה שאלו האותות אינן אלא עד שיצאו ממצרים, ואחר שיצאו ויעמדו על ההר הזה יסתלק הרהור שמהרהרין אחריו שאני נותן לך כאן אות שידעו שאני שלחתיך באמת מתחילה'.

נגלית הנהגת המשפט הנראית כתלויה במעשי בני אדם, ובה צד נוסף של חסד, כי בכך נמנעת כיסופא דנהמא.

על שינוי זה בהנהגה הקדים השי"ת ואמר 'וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם' וביאר הרמב"ן 'נראיתי לאבות בכח ידי אשר אני שודד בו המזלות ועוזר לבחירי, אבל בשמי של יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשנוי התולדות', ועומק כוונתו, שלא הוזכרו בתורה כל הניסים שנעשו לאבות, כגון הצלת אברהם מכבשן האש באור כשדים, כי מה שהטבע מכניע את עצמו לפני עושי רצונו, כך ראוי שיהיה הטבע בתיקונו, ואין בזה גילוי של 'שמי הוי"ה' שהיא הנהגה למעלה מדרכי הטבע, והיינו כי אמנם אבות האומה הם יחידים שהטבתם תלויה בבטחונם, אולם ההנהגה לכלל האומה תלויה בגילוי שם הוי"ה, וכפי שביאר הרמב"ן (ויקרא כו יא) שהנהגת הרבים אינה לתקן את הטבע, אלא בקיום התורה והמצוות הם ממשיכים השגחה פרטית שהיא גילוי שם הוי"ה, המגלה את השורש שלמעלה מהטבע, וגוברת על הטבע בניסים גלויים.

שלב המעבר בין ההנהגות כלל שני שלבים, תחילה, מניעת חסד לאלו שאינם ראויים לו, ואלו הן עשרת המכות, בהם נבראו חדשות בשינוי התולדות, אך עיקרן הוא בשלשת האחרונות, בהם נמנע שפע חסדו מהרשעים, ולעומת זאת החלה יצירת אומה הראויה לקבל את שפע החסד בדין ובמשפט. ועל שני אלו אמר ישעיה (יט כב) 'ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא', ואמרו (זהר ח"ב לו). 'נגוף למצרים, ורפוא לישראל'.

וכך שנינו (אבות ה א) 'בעשרה מאמרות נברא העולם, ומה תלמוד לומר, והלא במאמר אחד יכול להבראות, אלא להפרע מן הרשעים שמאבדין את העולם שנברא בעשרה מאמרות, ולתן שכר טוב לצדיקים שמקימין את העולם שנברא בעשרה מאמרות', ואח"כ שנינו (שם ד) 'עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים', ושם לא פירשה המשנה שבכדי להוציא את ישראל די במכה אחת, או במניעת כח ממצרים, ומה טעם ריבוי המכות, וביאר מהר"ל (גבורות ה' נו) שהענין אחד, כי בבריאת העולם נאמרו עשרה מאמרות בסדר יורד מבריאת שמים וארץ עד שנברא האדם, ובכל שלב נוספה התגשמות, שהטועים תפסוה כהסתר וכהגבלת הנהגת ה', עד שבא פרעה וקלקל צורת אדם, ואמר 'לי יאורי ואני עשיתיני'. וכדי להחזיר את העולם לתקנו, ניתנו עשרת המכות, שמוכיחות את הנהגת ה' בכל רבדי הבריא, ומגלות את כל השלבים הנראים כהסתר, בסדר עולה המגביל לסדרם של עשרת מאמרות הבריאה, ותחילת הגילוי בדם, ושלימותו הגילוי במכת בכורות, שבאה ב'מורא גדול זו גילוי שכינה', ועל כך כתב השל"ה (פסחים תו"א ב) ש'יציא מצרים נחשבת חזרה על מעשה בראשית וחידוש העולם ממש'.

נמצא סדר המכות מאיר מאד, כי בשבע מכות ראשונות (שהן כנגד ז"ת), העמיד גילוי

³ סדר הסרת הקלי' וגילוי הקדושה על ידי עשרת המכות, מבואר בפרי עץ חיים (חג המצות ז), ע"ש. וראה בפחד יצחק (פסח מז) שהטעים את עומק הדברים.

כבוד ה' וכוחו בכל ענייני העולם התחתון, ורק אחר שנתגלה כוחו וגבורתו בכל, בא בשלש מכות אחרונות (שהן כנגד ג"ר) ללמד על הנהגתו העליונה, בארבה נטל מהן את השפע שכבר היה בידם וטענו לבעלות עליו, והראם שהכל בא ממנו ית', ובכיסוי עין הארץ גילה שמטרת הרקיע רק 'להבדיל', ולא לנתק את הארץ ממקור השפע שהוא בשמים, ובמכת חשך הפסיק את האור הטבעי לגמרי, כדי לגלות את עיקר בריאת האור, שהוא גנוז לצדיקים, ובמכת בכורות פסקה לפתע נפשם, ונגלה שכל קיום החיים.

התפילות העולות מנגוף ורפוא

מעתה הרי פשוט הוא איך עלו מתוך מכות מצרים שני צדדי תפילה, בקשה והודאה, כי עשר לשונות של תפילה, מהותם היא השגות נעלות כפי כוחות הנפש, וכפי שהוסר כיסוי הקלי' בכל מכה ומכה, והוסרה הסתרת ההגשמה, כך נפתחו לבבות ישראל להבין ריחוקם ועוצם חסרונם, ולפי יחס זה התגברו לשונות תפילתם, כי בכל גילוי הסתר, התברר יותר גודל החסרון.

וכן לאידך, כיון שלעומת נגוף למצרים בא רפוא לישראל, הרי ממילא יצאו כנגדם עשר לשונות של הודאה, אלא שהם בסדר הפוך מסדר לשונות הבקשה, כי בכל שלב ושלב גדלה כנסת ישראל, והגיעה להשגה גדולה יותר.

ואין לתמוה, שהרי שלשת הלשונות שהוזכרו בפרשת שמות 'זעקה שועה נאקה' קדמו לעשרת המכות, ואדרבא תפילות אלו היו השורש להם, כמבואר לעיל שם, ואיך העמידו את כל עשרת הלשונות על עשרת המכות. כי אמנם בילקוט שמעוני (דברים תתיא) אמרו 'שלש עשרה לשונות בתפילה 'תפלה, זעקה, שועה, נאקה, בצור, רנה, פגיעה, נפול, פלול, עתירה, עמידה, חלוי, חנוך', והיינו שלשת הראשונות, שבאו מכך הבירור של השעבוד, הן הן אשר מכוחם נמשך הבירור בכל הקומה, ועל ידם החל שינוי ההנהגה, בו נגלה כי סדר העברת השפע בעשר מאמרות, שאינם תלויים בעבודה, הומר לקבלתו בחדס עליון שבקיום עשרת הדברות.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

אהל תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

מהו "אותות" ומהו "מופתים"? (ביאור ג' סדרות של המכות דצ"ך עד"ש באח"ב, ע"פ ג' יסודות האמונה)
אֲשֶׁר שָׁם בְּמִצְרַיִם אֶתֹתָיו וּמוֹפְתָיו בְּשָׂדֵה צֹעַן (תהלים עח, מג)
אותות ומופתים

א [בתהלים (עח, מג) נאמר "אֲשֶׁר שָׁם בְּמִצְרַיִם אֶתֹתָיו וּמוֹפְתָיו בְּשָׂדֵה צֹעַן". וכע"ז נאמר (שם קה, כז): "שָׁמוּ בָם דְּבַרְי אֶתֹתָיו וּמוֹפְתָיִם בְּאֶרֶץ חָם".

ועלינו להבין מהו "אותות" ומהו "מופתים". ומדוע ה"אותות" באו כביטוי שבאו על המצרים עצמם, ואילו ה"מופתים" באו ב"שדה צוען" וב"ארץ חם".

ועמד על כך המלבי"ם (שם), ומבאר לה בהקדם עוד הערה, שהנה שם בתהלים (פרק עח) מנה דוד המלך רק את המכות: דם, צפרדע, ערוב, דבר, ברד, ארבה, בכורות. והשמיט את המכות: כינים, שחין, וחושך.

ומבאר המלבי"ם, שהנה סדר המכות באו בג' סדרים דצ"ך עד"ש בא"ח. והג' מכות הללו שהשמיט דוד בתהלים, הם ג' המכות האחרונים שבכל סדרה.

וביארו המפרשים, שג' הסדרות באו כנגד ג' יסודות האמונה. הסדר ראשון דצ"ך, בא לברר את "מציאות ה'", ולכן נאמר בהם "בזאת תדע כי אני ה'". הסדר השני עד"ש בא לברר על ש"ה' משגיח גם בארץ", ולכן נאמר בהם "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ". והסדר השלישי בא"ח בא לברר שהוא "בעל היכולת מאין כמוהו", ולכן נאמר בהם "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ".

ומוסיף המלבי"ם, שהנה כל סדר של ג' מכות באו בסדר הזה: המכה הראשונה (דם, ערוב, ברד) באו בהתראה אצל פרעה כשיוצא בבוקר ליאור, שחלק לו כבוד אלהות, ותפס תמיד לשון התיצבות "התיצב לפני פרעה", שלשון זה מורה שמתחזק נגדו בכח ומכחיש אלהותו.

ובמכות השניות שבכל סדרה (צפרדע, דבר, ארבה) נאמר בהם "בא אל פרעה", דהיינו שיבוא אל ביתו, ולא בבוקר, אלא בחצות היום כשישב בפלטין שלו וכל שריו וחכמיו לפניו, למען יתפרסם ההתראה לכל עמו.

ואילו המכה השלישית שבל סדרה (כינים, שחין, חושך), באו בלי שום התראה. כי זה לא הגיע כדי לברר איזה ענין, מאחר שכבר נתברר יסוד האמונה של "מציאות ה'" ע"פ שנים

^ה מכת בכורות הוא מחוץ לג' הסדרים, כי הוא המכה בו יצאו מחמתו ממצרים, ואילו שאר המכות שחזק לבו, באו במטרה ללמד על יסודות האמונה וכדלהלן.

עדים, רק באו דרך עונש להכותו מכה של בזיון על שהכביד לבו, ולכן לא התרה בו תחילה. וכן בשני הסדרים האחרים עד"ז.

וכותב המלבי"ם שזהו ההבדל בין "אות" ל"מופת", כי חלק מהמכות היו בבחינה של "אותות", וחלק מהם היו בבחינה של "מופתים".
ואלו דבריו:

"שהיו מכות שהתרה בם תחילה והיו ל"אותות", כמו "דם" "צפרדע" היו "אותות" על מציאת ה'. "ערב" "דבר" על שאין כמוהו בכל הארץ. והמכות שלא התרה בם תחלה היו "מופתים", כמו "כנים" "שחין" ו"חושך", שבשלוש אלה לא היה התראה, כי הם לא היו מורים ל"אות" על דבר, רק אחר כל שני מכות ששלח לאות על דבר ולא שמעו בקולו נתן להם "מופת", היינו מכה שהכה בם דרך בזיון להענישם על שלא שמעו".

וממשיך המלבי"ם, שלכן נאמר שה"אותות" היו במצרים עצמם, כי הם באו ללמד את העם את יסודות האמונה, ואילו ה"מופתים" היו בשדה צוען ובארץ חם, כי לא באו ללמד, רק להכות את הארץ בכללות.

ודוד המלך מנה רק את המכות שבאו כ"אותות", ולא את המכות שבאו כ"מופתים" (דהיינו אלו שבאו כאמור בלי התראה).

ונבוא כאן לבאר את ג' הסדרות של ג' יסודות האמונה.

כפירת המצרים בג' הענינים הנ"ל

[ב] ראשית נקדים, שיסוד הדברים הנ"ל מבוארים כבר בדברי הראשונים.

הרמב"ן (סוף פרשת בא) כותב: "מעת היות עבודה זרה בעולם מימי אנוש, החלו הדעות להשתבש באמונה, מהם כופרים בעיקר ואומרים כי העולם קדמון, כחשו בה' ויאמרו לא הוא, ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית כו' ומהם שיודו בידיעה ומכחישים בהשגחה ויעשו אדם כדגי הים שלא ישגיח האל בהם ואין עמהם עונש או שכר, יאמרו עזב ה' את הארץ. וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של עולם וטבעו, יתברר לכל בטול הדעות האלה כלם, כי המופת הנפלא מורה שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול כו'".

ולכן יאמר הכתוב במופתים "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", להורות על ההשגחה, כי לא עזב אותה למקרים כדעתם. ואמר (ט, כט) "למען תדע כי לה' הארץ", להורות על החידוש, כי הם שלו שבראם מאין, ואמר (שם, יד) בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, להורות על היכולת, שהוא שליט בכל, אין מעכב בידו, כי בכל זה היו המצריים מכחישים או מסתפקים".

וכ"כ רבינו בחיי (ט, יד): "הודיעו בכלל דבריו ענין מציאות השם יתברך וההשגחה והיכולת, כי הוא יתברך נמצא ומשגיח ויכול. נמצא, הוא שהזכיר במכת הצפרדעים (ח, ו) "למען תדע כי אין כה'", כלומר אין מציאות אחר בנמצאים כמציאותו. משגיח, הוא שאמר במכת

הערוב (שם, יח) "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", כלומר משגיח כמלך בתוך המדינה להיותו קרוב אל הקצוות. יכול, הוא שהזכיר כאן במכת הברד (ט, יד) "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ" כלומר שאין בעל יכולת כמוני. והזכיר משה כן לפרעה, לפי שהיה פרעה כופר בשלשתן במציאותו והשגחתו ויכלתו.

והרחיב בזה האברבנאל (פרק ז) קצת יותר, ואלו דבריו:

"והנה אמר "בזאת תדע כי אני ה'", לפי שפרעה הוא חולק על משה כמו שביארתי בג' שרשים. האחד, שמשה הניח מציאות סבה ראשונה מחוייב המציאות מעצמו, ופרעה כחש לו, מפני שהיה חושב שאלוה העולם הוא הטבע ושהגרם השמימיים הוא היה מנהיג הטבע השפל, ולכן כשאמר משה "כה אמר ה'" השיב פרעה "לא ידעתי את ה'" כלומר איני מודה במציאותו.

והשורש השני הוא שמשה הניח שהאלוה משגיח על כל דרכי בני האדם לתת לאיש כדרכיו, ופרעה כחש זה באמרו "מי ה'". והשורש השלישי שמשה הניח שהיה האלוה יכול לשנות טבעי הדברים ומחדשם בכלל ובפרט כרצונו ביכולת כו', ופרעה יכחישו כמו שאמר "מי ה' אשר אשמע בקולו" רוצה לומר מה יכולת יש בו שאכנע לפניו לשמוע בקולו. הנה מפני זה באו המכות מכוונות לאמת שלשת השרשים האלה, כי הנה לאמת מציאות האל באו ג' מכות שהם דם צפרדעים וכנים. ולכן בראשונה מהם אמר כאן "בזאת תדע כי אני ה'", ובמכת הצפרדעים והכנים לא אמר דבר מזה, לפי ששלשת המכות ההמה היו לאמת השורש הראשון ההוא, ונסמכו בטעמים על הראשונה מהם.

אמנם הג' מכות השניות באו לאמת השורש השני, והם ערוב דבר שחין, ולזה בראשונה מהן שהוא הערוב אמר "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", רוצה לומר משגיח ומנהיג אותה, ובדבר ובשחין לא אמר דבר לפי שנסמך על מה שאמר בראשונה מהן.

ואמנם הג' המכות האחרונות שהם ברד ארבה חושך, באו לאמת השרש השלישי, שהוא היותו יתברך יכול לשנות הדברים הטבעיים כרצונו. ולכן אמר בראשונה מהן שהוא הברד "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ", רוצה לומר יכול לפעול בה כחפצו, והשתים האחרות ארבה חושך נתמכו לראשונה מהן כו'.

ולהיות המכות כלם מכוונות לרמוז שלשת השרשים האלה, היה רבי יהודה נותן בהם סימנים, דצ"ך עד"ש באח"ב, כי היו הסימנים ההם כפי שלשת הכוונות שכיוון בהם הקב"ה.

"אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים"

ג] עוד חשוב להקדים, שלא רק שבאו ג' היסודות הנ"ל כנגד כופרי מצרים, אלא זה בא גם בעבורינו. וכפי שנאמר בתחילת פרשת בא שהמכות באו גם במטרה למען "וידעתם כי אני ה'". וגם בעבורנו באו המכות ללמד כנגד ג' ענינים הנ"ל.

וכפי שכותב הרמב"ן (שמות כ, ב) עה"פ "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים":

"אמר אנכי ה', יורה ויצוה אותם שידעו ויאמינו כי יש ה', והוא אלהים להם, כלומר הווה, קדמון, מאתו היה הכל בחפץ ויכולת, והוא אלהים להם, שחייבים לעבוד אותו. ואמר "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", כי הוצאתם משם תורה על המציאות ועל החפץ, כי בידיעה ובהשגחה ממנו יצאנו משם, וגם תורה על החידוש, כי עם קדמות העולם לא ישתנה דבר מטבעו, ותורה על היכולת, והיכולת תורה על הייחוד, כמו שאמר (ט, יד) "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ". וזה טעם "אשר הוצאתיך", כי הם היודעים ועדים בכל אלה".

יחוד קריאת שמע

ולמעשה כל זה נכלל בכלל מצות קריאת שמע.

וכפי שכותב האבודרהם (ברכל אהבה רבה): ש"וליחדך באהבה" זו קריאת שמע שיש בה יחודו של הקדוש ברוך הוא.

וכך מבאר הרמח"ל בדרך ה' (ד, ד): "ואולם נתחייבנו אנחנו בני ישראל להעיד על אמיתת יחודו יתברך בכל הבחינות, פירוש בין בבחינת המציאות, שהוא לבדו המצוי המוכרח וכל הנמצאים ממנו הם נמצאים ובו תלויים. בין בבחינת השליטה, שהוא לבדו יתברך שמו השליט המיוחד, ואין פועל שיפעל אלא מכח ורשות שניתן לו ממנו. בין בבחינת ההנהגה, דהיינו שאע"פ שהסיבות רבות גדולות ועמוקות, אין המסבב אלא אחד, ואין התכלית אלא אחת, דהיינו הוא יתברך שמו המסבב את הכל אל תכלית השלימות האמיתי, ואע"פ שאין דבר זה גלוי עתה באמת, הנה אמיתת הדבר כך היא, וכן יגלה ויודע בסוף הכל".

דצ"ך

דן עתה נבוא לבאר מדוע הסדרה השניה של עד"ש, והסדרה השלישית של בא"ח, באו כנגד ההשגחה והיכולת, טפי מאשר הסדרה הראשונה של דצ"ך שבאו כנגד "מציאות ה'". הנה לגבי דם וצפרדע, מבאר הכלי יקר (ז, יז) שמצינו בהם ענין מיוחד של ה"יאור", ואלו דבריו:

"כי שלוש מכות ראשונות באו לאמת מציאות ה' יתברך, לפי שהמצרים אמרו שהיאור הוא אלהיהם אין עוד מלבדו, על כן עשה ה' שפטים באלהיהם, להורות שיש גבוה מעל כל גבוה כו', על כן נאמר במכת היאור "בזאת תדע כי אני ה'".

ובענין הצפרדעים ששרץ היאור הורה, שגם היאור ישרוץ דברים המאמתים מציאות ה' יתברך, כי פרעה היה מחלל ה' ואמר "לא ידעתי את ה'", על כן הודיע היאור כי ראוי לקדש השם.

ובכנים נאמר "אצבע אלהים הוא", הרי שבמכה זו גם החרטומים הודו והמליכו שמו יתברך, לומר שמכה זו ממנו יתברך והודאת בעל דין כמאה עדים דמי".

עד"ש

הן עתה נבוא לבאר מדוע המכות של עד"ש, באו במיוחד כנגד "השגחת ה'" טפי משאר המכות.

והנה מוצאים אנו במכות של "ערוב" ו"דבר", שנאמר בהם "הפלאה" טפי מהמכות הראשונות. וכפי שנאמר (ח, יח) במכת ערוב: "וְהִפְלִיתִי בַיּוֹם הַהוּא אֶת אֶרֶץ גִּשְׁן אֲשֶׁר עָמִי עִמָּד עָלֶיהָ לְבִלְתִּי הָיִית שָׁם עָרֵב". וכן במכת דבר (ט, ד) נאמר: "וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרַיִם וְלֹא יָמוּת מִכָּל לְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל דְּבָר".

ועלינו להבין, שהרי גם במכות הראשונות (של דם וצפרדע) הרי היה הפלאה בין היהודים למצרים.

ועמדו על כך בעלי התוספות: "תימה למה נאמר כאן הפלאה יותר מאשר המכות. וי"ל שחיות רעות קלות הן ללכת בכל מקום גם בבתי ישראל, לפיכך הוצרך להפריד בין מצרים ובין ישראל. ומה שנאמר "והפלא" ה' במכת דבר, ר"ל לפי שמשנתנה רשות למשחית לחבל אינו מבחין בין טוב לרע, לפיכך היה צריך הפלאה וסעד ולא יתן ה' המשחית לבוא"ו. הרי שבמכות של ערוב ודבר, היה צריך השגחה מיוחדת, ואשר על כן מובן שהסדר הזה בא כנגד ה"השגחה".

ומוסיף הכלי יקר (ז, יז) לגבי מכת שחין: "לפיכך לא יכלו החרטומים לעמוד לפני משה, רצה לומר שלא יכלו לעמוד בויכוח שהיה להם עם משה מפני השחין, כי לכל מכה נתנו סיבה חוץ לזו שלא יכלו לתת סיבה, כי כל המכות באו בפעם אחת על כל מצרים והחרטומים היו בכלל המכה, אבל מכת השחין בא תחילה על החרטומים ואחר כך על כל מצרים שנאמר "כי היה השחין בחרטומים ובכל מצרים", על כן לא יכלו לעמוד בויכוח, כי טען משה עליהם שחטאם גרם להם שלקו תחילה, לפי שעד הנה גרמו החרטומים קישוי לב פרעה בלהטיהם וכזביהם".

וממילא א"ש, שכל הסדר הזה בא להורות על ההשגחה, שה' משלם לאיש כמעשהו.

בא"ח

ו[עתה נבוא לבאר את הסדר האחרון של מכות בא"ח, מה מיוחד בהם שבאו כנגד יכולת ה', טפי מכל המכות שקדמו להם.

והחיי אדם (בהגדתו תולדות אדם) מבאר, שעד עתה היו המכות ביסוד העפר המים והרוח, וכעת בברד ראה ששולט גם ביסוד האש.

¹ ועד"ז ברמב"ן (ח, יח): "בעבור היות המכות הראשונות עומדות, איננו פלא שיהיו בארץ מצרים ולא בארץ גשן, אבל זו מכה משולחת, וכאשר יעלו החיות ממעונות אריות מהררי נמרים וישחיתו כל ארץ מצרים, ראוי היה בטבעם שיבואו גם בארץ גשן, אשר היא מכלל ארץ מצרים בתוכה, לכך הוצרך לומר "והפליתי את ארץ גושן", שתנצל כולה בעבור שעמי עומד עליה כו". ועוד כותב הרמב"ן (ט, ג) לגבי מכת דבר: "ויתכן כי בעבור היות תועבה למצרים כל רועה צאן, היו מפרישים אותם מן הערים, בלתי בעת השתמשם בסוסים לרכוב ובחמורים במשא. והנה היה המקנה רחוק ממצרים בשדה גבול גשן, ויתערב במקום המרעה מקנה מצרים ומקנה ישראל, ועל כן הוצרך לומר "והפלה ה' בין מקנה מצרים ובין מקנה ישראל". או בעבור שהדבר משנוי האויר ראוי שיתפשט בכל הפלך, רק שעשה השם עמהם להפליא".

והכלי יקר (ז, יז) מבאר: "שפרעה טען שיש עוד אלוה אחר, ונראין הדברים שטען זה על מזל טלה והשמש כו'. כי מצינו ששלושה מכות היו מונעים אור השמש והמזלות, כי ברדת הברד מסתמא היו השמים מתקדרים בעבים עד שלא יכלו לראות השמש כל זמן ירידת הברד. ובמכת הארבה כתיב "ויכס את עין הארץ", היינו השמש כי היא עין הארץ, לפיכך "ותחשך הארץ", וכן במכת החושך, וכן מכת בכורות בלילה, וכל זה ראייה שטען פרעה על השמש ומזל טלה שכוחם גם כן גדול, על כן נאמר בברד "אשר לא היה כמוהו", וכן בארבה נאמר "לפניו לא היה ארבה כמוהו", וכל זה מופת למאמר כי אין כמוני בכל הארץ".

ונבוא להוסיף על ענין מיוחד אשר מצינו במכת ברד.

והוא במה שעמד הלשם (הדע"ה ח"ב דרוש ד ענף ט סי' ב), על מה שנאמר במכת ברד (ט, ל): "וְאֶתְּהָ וְעֶבְדֶיךָ יְדַעְתִּי כִּי טָרָם תִּירָאוּן מִפְּנֵי ה' אֱלֹהִים", שהנה לא מצינו בתורה את השם "ה' אלוקים", רק בתחילת הבריאה (ב, ד) "בְּיוֹם עֲשׂוֹת ה' אֱלֹהִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם", לפני שגורש אדם הראשון מגן עדן. אבל אחר שגורש לא מצינו כן כי אם כאן.

ומבאר הלשם, ש"ה' אלוקים" מורה על גילוי קדושתו ואחדותו ית"ש בכל העולמות, והיה מאיר הגילוי הזה אחר שנשלם הבריאה של כל מעשה בראשית כולם, עד שגורש אדם הראשון מגן עדן. וזה גם תהיה ההנהגה לעתיד לבוא אחר התיקון השלם, וכפי שנאמר (דברים ד, לט): "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד".

והנה רש"י (בראשית א, א) כותב על מש"נ (שם ב, ד) "ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים", שזה מורה על שיתוף של מדת הרחמים עם מדת הדין. וזהו השם השלם של צירוף מדת הרחמים יחד עם מדת הדין.

ודבר זה מצינו במכת ברד, שאמרו חז"ל במדרש (שה"ש רבה ג, יא): "במלך שלמה, במלך שעשה שלום בין בריותיו, תני ר' שמעון בן יוחאי הרקיע של שלג והחיות של אש, הרקיע של שלג שנאמר "ודמות על ראשי החיה רקיע כעין הקרח הנורא וגו'", והחיות של אש שנאמר "ודמות החיות מראיהם כגחלי אש", וכתיב "והחיות רצוא ושוב כמראה הבזק", ולא זה מכבה זה ולא זה מכבה זה, מיכאל שר של שלג וגבריאל של אש ולא זה מכבה זה ולא זה מזיק זה".

ומבאר העץ יוסף שם, שמכאל שר של שלג כי הוא שר של מדת החסד, ושלג מורה על החסד. וגבריאל שר של אש כיון שגבריאל הוא שר של מדת הגבורה, ואש מורה על מדת הדין.

ועוד אמרו שם במדרש: "אמר רבי יוחנן כתיב "עושה שלום במרומיו", הרקיע של מים והכוכבים של אש ואינן מזיקין זה לזה, מעולם לא ראתה חמה פגימתה של לבנה כו'. אין

¹ וראה בשו"ת מהרשד"ם (או"ח סי' ב) ובספר העיקרים מאמר ראשון (פרק יא) מש"כ בזה.

לך כל מזל ומזל שהוא קודם לחברו בעלייתך, אין לך כל כוכב שמביט מה למעלה ממנו אלא מה שלמטה ממנו כו'. אף במכות פרעה עשה הקב"ה שלום שנאמר "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד" כו'. כיון שראו מלחמתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שהיא מלחמת המצריים עשו שלום ביניהם ועשו מלחמת הקב"ה במצרים, הדא הוא דכתיב "ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד", נס בתוך נס".

ומבואר ש"עושה שלום במרומיו" הוא מה שעומדים יחד האש והמים או האש והשלג שהם מתנגדים בעצם זה לזה, ואעפ"כ הקב"ה עושה שלום ביניהם. ודבר זה היה גם במכת ברד שהאש והמים פעלו יחד, שזה שיתוף של מדת הדין והרחמים, וזהו ההתגלות של "ה' אלוקים".

ולכן מכת ברד התייחדה במיוחד כנגד יכולת ה', להראות שהכל תלוי בו, ואין שום מעצור בידו.

ביאור האמונה ב"יכולת ה'"

זן דהיינו, שמלבד ענין מציאות ה' בעולם והשגחתו לכל אחד ואחד, יש ענין נוסף, שהנה הקב"ה העמיד עולם שלם מסודר עם הנהגות שונות, והיה מקום לנברא לחשוב, שכמו שקבלן שבונה בנין, הגם שמתחילה היה לו יכולות לבנות את הבנין בצורה אחרת, אבל אחרי שהחליט איך לבנותו, ממילא המפרט, היציקות, התומכים, הפיגומים, הכל הכל נצרך ומוכרח.

והיה מקום לחשוב, שגם הקב"ה, אחרי שברא את העולם כפי איך שבראו, זהו צורת העולם המתוקנת, והגם שאנו מאמינים שהוא מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, מ"מ כעת זוהי סדר וצורת העולם בעצם.

וכאן בא האמונה ביכולת ה', שגם הסדרים וההנהגות שהוא ברא, אינו מוכרח בעצם, ואי"ז מכריח את הקב"ה במאומה. אלא כך סדר הנהגתו שגזר בעולם, וברצונו משנה ומחליף, ואין לו שום מניעה כלל. ולכן אין כח ויכולת לשום נברא, לשבש את סדר הנהגתו ומהלך הבריאה אשר בעדה מוליך הקב"ה את תכליתה.

דוגמא לזה, מה שכותב הרמח"ל (דע"ת סי' לו): "וממה שצריך להאמין כו', שבהיות שהוא יתברך שמו אינו מוכרח במעשיו, על כן לא יוכל שום נברא להתחזק ולעשות נגדו, אפילו שישתמש מן החוקים והסדרים עצמם שהוא יתברך חקק, כי הרי הוא עשאו, והוא יכול לשנותם ולבטלם כרצונו. והיינו (סנהדרין סז, א) "אין עוד מלבדו - ואפילו כשפים" כו'. שאע"פ שלפי סדרי המערכה העליונה שרצה הקב"ה וערך, הנה כשפים מכחישים פמליא של מעלה, הנה כשהוא רוצה - מושל בכוחו ומבטלם, והיו כלא היו, ולא כשחשבו הפתאים שיוכלו להשתמש מכליו עצמם כנגדו ח"ו. הרי ראו כי שקר נסכם, לא לעזר ולא להועיל בם, הוא אדון כל, ואין זולתו".

וכל זה נכלל במצות יחוד קריאת שמע, וכפי שהבאנו לעיל מה שכותב הרמח"ל: "ואולם נתחייבנו אנחנו בני ישראל להעיד על אמיתת יחודו יתברך בכל הבחינות, פירוש בין

בבחינת המציאות כו' בין בבחינת השליטה כו' בין בבחינת ההנהגה, דהיינו שאע"פ שהסיבות רבות גדולות ועמוקות, אין המסבב אלא אחד, ואין התכלית אלא אחת, דהיינו הוא יתברך שמו המסבב את הכל אל תכלית השלימות האמיתי, ואע"פ שאין דבר זה גלוי עתה באמת, הנה אמיתת הדבר כך היא, וכן יגלה ויודע בסוף הכל".

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעורים: 0733-718134

אמונה ובטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

גאולה ובטחון

וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעַה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתִּי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (ז, ג)
דן אנכי - ואחרי כן יצאו

במעמד ברית בין הבתרים, השי"ת אמר לאברהם אבינו (בראשית טו, יד): "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". ופי' רש"י וז"ל: "דן אנכי - בעשר מכות", עכ"ל. ויש להבין, מדוע צריך שילקו המצריים דוקא קודם שיגאלו כלל ישראל מארץ מצרים? הרי יכל השי"ת להוציא את ישראל מארץ מצרים, ואח"כ להלקות את המצריים בעשר מכות? אם ה' הבטיח שלא יצאו עד אחר שיראו את עשר המכות, ע"כ היה צורך לזה, וצ"ב.

טעם לעשר מכות

הנה בסידור הגר"א (אבני אליהו, ברכת 'על הצדיקים') כתב יסוד גדול בענין בטחון, ומבאר מה שאומרים "משען ומבטח לצדיקים" וז"ל, "גם שהוא מבטח לצדיקים הבוטחים בו ונותן שאלתם לאחר זמן, קודם יבא שאלתם הוא משען להם שלא יאבדו בטחונם בו יתברך, כמו שמצינו במצרים קודם צאתם שהראם נפלאות שישענו בו ויצאו בריש גלי, "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה" (ירמיה ב, ב), וכן באחשורוש קודם שנתלה המן הראה להם גדולת מרדכי אשר קראו לפניו ברחובות, "ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו" (אסתר ו, יא), סעד אותם בבטחונם קודם יצאו מאפלה לאורה, שיקבלו את התורה שנית בבטחון גדול ובלב שמח, וכן לעתיד "כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות" (מיכה ז, טו) להיות משען לנו בבטחוננו בו יתברך, עכ"ל. מבואר מדבריו ב' יסודות. א] עיקר מה שזכו כלל ישראל לצאת ממצרים, היה רק מכח בטחונם בהשי"ת. ב] הגם שכלל ישראל לא יכלו לבטוח בהשי"ת, מ"מ השי"ת סייע להם לבטוח בו כראוי, וזה היה ע"י עשר המכות, שראו נסים ונפלאות, ובעזה"י נבאר קצת הענין.

נגאלו אבותינו בזכות הבטחון

איתא במדרש (תהלים שוחר טוב מזמור כב) על הפסוק: "בך בטחו אבותינו בטחו ותפלטמו" וז"ל, "בך בטחו אבותינו - במצרים. בטחו ותפלטמו - מיד פרעה. אליך זעקו - כמו שנאמר (שמות ב, כג): "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו". ונמלטו - דכתיב (שם יד ל): "ויושע ה' ביום ההוא", וכל כך למה, משום בך בטחו ולא בוש, הכל בזכות הבטחה, ע"כ. מבואר כאן להדיא שעיקר הזכות שזכו אבותינו ליגאל ממצרים היה משום שבטחו בהשי"ת.

וכן איתא בילקוט שמעוני (פרשת בשלח רמז רמ) וז"ל, "ויאמינו בה" (שמות יד, לא) בשכר אמונה שהאמינו שרתה עליהם רוח הקודש ואמרו שירה וכו' וכן אתה מוצא שלא נגאלו

אבותינו ממצרים אלא בזכות אמונה שהאמינו שנאמר ויאמן העם, וכן הוא אומר אמונים נוצר ה', וירא ישראל את מצרים מת (שם, ל) וכו' וכן אתה מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשכר אמונה שנאמר (שה"ש ד, ח): אתי מלבנון כלה וגו', ע"כ.

דתן ואבירם זכו לגאולה מכח בטחונם

בא וראה עד היכן הדברים מגיעים! דתן ואבירם זכו לגאולה משום שבטחו בהשי"ת שיגאלו. דהנה הקשה הרא"ש (על התורה פרשת בא) יש לשאול מאי שנא שמתו כל הרשעים בתוך שלשת ימי אפלה, ודתן ואבירם לא מתו, שהיו רשעים גמורים? ותני: יש לומר אף על פי שהיו רשעים לא נתיאשו מן הגאולה.

ממש מדהים! דתן ואבירם שהיו רשעים גמורים, מ"מ בזכות הבטחון זכו לגאולה!!! מבואר גודל כוחו של הבטחון בהשי"ת, שאפילו רשע שבוטח בהשי"ת זוכה לחסד ה', וע"כ הם זכו לגאולה.

כלל ישראל חיזקו בטחונם באמצעות עשר המכות

נבאר קצת מעיקרי היסודות הנצרכים ביותר לבטוח בהשי"ת. יסוד הראשון - צריך להאמין שהשי"ת הוא "כל יכול" - ואין שום דבר נמנע מיכולתו לעשות. בדרך הטבע לא הייתה שום אפשרות שיצאו כלל ישראל ממצרים, שידוע מה שאמרו חז"ל (מכילתא פרשת שמות) ששיעבודן של ישראל במצרים קשה מכל שיעבוד שבעולם, שמעולם לא יצא מארץ מצרים לא עבד ולא שפחה בן חורין. ולכן היו צריכים להאמין באמונה שלימה שהשי"ת הוא "כל יכול", ואין שום דבר הנמנע מיכולתו מלעשות. רק ע"י י' המכות יכלו לבטוח בו שיזכו לצאת ממצרים, וכלל ישראל ראו דבר זה בעשרת המכות, שהשי"ת הוא "בעל היכולת" והוא השליט על כל הכוחות בהאי עלמא, וע"כ בטחו בו שיגאלם.

המכות היו להורות על שליטת השי"ת

והאריך הסטייפלר (בספר חיי עולם, פרק ט"ו) לבאר שכל מכה מורה על יכולתו של השי"ת שהוא השליט על האי עלמא וז"ל, "והנה כל האותות והמופתים שעשה השי"ת במצרים ע"י מרעה, היה בכדי לפרסם שהבורא ית' שליט בעולמו ומושל בכל כדכתיב (שמות ט, טו): "כי עתה שלחתי ידי ואך אותך ואת עמך בדבר ואולם בעבור זאת העמדתיך בעבור הראותך את כחי ולמען ספר שמי בכל הארץ", ולכן היו מכות רבות ושונות אע"פ שבמכה אחת היה אפשר להכניע את פרעה כשתתמיד המכה ההיא עד בלי נשוא. במכת דם, ראו שהשי"ת שליט על המים וכן בקריעת ים סוף שמימי הים נצבו כמו נד והמים להם חומה מימינם ומשמאלם. במכת צפרדעים ראו שהשי"ת שליט על בריות שבמים (כדכתיב ושרץ היאור צפרדעים). במכת ערוב ראו שהשי"ת שליט על חיות הארץ. במכת ארבה ראו שהשי"ת שליט על בריות המעופפים שכולם עושים רצונו ית"ש וגזירתו, נגזר שיבאו בהמוניהם להשחית במצרים, באו, ולגושן מקום מושב בניי, לא העיז אף א' לבוא, את הגבול שמרו כולם, כי כן פקד בורא עולם ית"ש. במכת ארבה ראו ג"כ שהקב"ה שליט על הרוח, כי הארבה בא ברוח קדים עזה, וכשהעתיר משה רבינו להסירו, נעתק והלך ע"י רוח ים חזק מאוד כמבואר בפרשה. במכת דבר ראו שהשי"ת שליט על חיי הבעלי חיים, נגזר

על מקנה מצרים שימותו, מתו, וממקנה בני לא מת אחד. **במכת בכורות** ראו שהשי"ת שליט על חיי האדם, בכורות מצרים מתו כולם בשעה אחת כאשר התרה מרע"ה בשם ה', ובכורי ישראל חיו. **במכת כנים** ראו שהשי"ת שליט על האדמה כי עפר הארץ נהפך והי' לכנים, ופגעו רק במצריים ולא בישראל. **במכת שחין** ראו שבריאות האדם ותחלואותיו הכל ביד השי"ת, נגזר שילקו בשחין מצרים ולקו, ולבני לא פגע השחין כי הכל בגזרתו ית"ש. **במכת חושך** ראו שהקב"ה הוא המאיר לארץ, בגזרתו ית"ש המאורות מאירים ובגזרתו ית"ש לא יאירו וימש חשך. **במכת ברד** שהיו שלשה דברים, מטר, ברד, ואש מתלקחת, ותהלך אש ארצה. ראו שהשם יתברך הוא השולח עננים להמטיר על הארץ, ובגזרתו נהפכים לברד, וראו שהאש והמים עשו שלום לקיים גזירתו יתברך וכו", עכ"ל. ועפ"י דבריו הק' מבואר היטב, שכל האותות שנעשו במצרים, באו להורות על יכולתו ית'. וכיון שראו כלל ישראל את כל זה, בטחו בהשי"ת שיגאלם מארץ מצרים, שראו בעיניהם כי אין שום דבר שנמנע מיכולתו מלעשות, אפילו נגד דרכי הטבע.

השגחת השי"ת

עוד יסוד גדול הנצרך ביותר כדי לבטוח בהשי"ת, שצריך להאמין בלב שלם שהשי"ת משגיח על כל אחד ואחד, ואין שום דבר נעלם ממנו, דלא שייך לבטוח באחר אם נתעלמו ממנו צרכיו או בקשותיו. הגם שנגזרה גזירת גלות מצרים בברית בין הבתרים, מ"מ השי"ת דן את המצרים על כל הרעה שעשו, ונענשו בעשר מכות. ואמרו חז"ל, שכל המכות היו עונש מחושב ומדויק מדה כנגד מדה. כגון במכת דם, נענשו בדם משום שפרעה לקה בצרעת, ואמרו לו הרופאים, שצריך לרחוץ בדם מאה וחמישים ילדי כלל ישראל בכל בוקר וערב כדי להתרפאות מצרעתו (שמות רבה פ"א). וכן בכל מכה היה עונש מדה כנגד מדה. וכיון שכלל ישראל ראו השגחת השי"ת, שלא נתעלם ממנו ית' שום דבר - חיזקו עצמם לבטוח בהשי"ת שיגאלם מארץ מצרים.

ואמרו חז"ל (זוהר ח"א דף ר"ה ע"ב): "אתה ה' אבינו, דהא **את קיימא עלן תדיר לברכה ולאשגחא עלן, כאבא דאשגח על בנין בכל מה דאצטריך לון**" [תרגום: אתה ה' אבינו, שהרי אתה תמיד עומד עלינו לברך ולהשגיח עלינו כמו אב שמשגיח על הבנים בכל מה שצריך להם"], ע"כ. אם אדם באמת מרגיש שהשי"ת משגיח עליו ממש כאב המשגיח על בנו, בלי שום ספק יבטח בהשי"ת באמת, ובודאי יזכה שיעזרהו בכל מצב שהוא.

אהבת השי"ת לעמו

עוד יסוד גדול הנצרך ביותר כדי לבטוח בהשי"ת, שצריך להאמין בלב שלם שהשי"ת **אוהב את עמו ישראל**. דלא יתכן לבטוח במי שאינו אוהב ומרחם עליך, שהרי מהיכי תיתי שיסכים לעשות בקשתך. אבל מי שאוהב אותך ומרחם עליך, בודאי ישתדל בכל כוחו לקיים כל מה שתבקש ממנו. כלל ישראל ראו זאת ממה שהשי"ת העניש את המצריים, והביא עליהם כל המכות, ועשה להם כל הנסים ונפלאות. שכל זה היה אך ורק משום שהשי"ת - "אוהב את עמו ישראל". שהשי"ת אמר למשה לומר לפרעה "שלח את בני ויעבדני". והשי"ת התייחס לכלל ישראל בתואר "בני בכורי ישראל" (שמות ד, כד), ודרשו

חז"ל (שבת לא. אבות פ"ג מי"ד) שהקב"ה הראה חיבה יתירה כשנקראו כלל ישראל בשם "בנים", שהוא לשון של חביבות ואהבה. וזו הייתה תכלית המכות, שהשי"ת הראה אהבתו לכלל ישראל, והעניש את פרעה עד שישלחם. אבל האמת היא שאין לנו שום השגה בגודל אהבתו אלינו, כדאיתא בזוהר הק' (שמות דף ה' ע"ב) וז"ל, "א"ר יהודה אלמלי הווי ידעין בני נשא רחמותא דרחים קודשא בריך הוא לישראל הווי שאגין ככפיריא למרדף אבתריה", [תרגום: א"ר יהודה אלמלי היו יודעין בני אדם האהבה שאוהב הקב"ה לישראל היו שואגים ככפירים לרדוף אחריו], עכ"ל. הרי, דלית לנו שום השגה כמה אהובים אנו אצל אבינו מלכנו, מלך מלכי המלכים הקב"ה.

וזהו מן היסודות דבעינן כדי שיבטח בהשי"ת. אם נרגיש באמת, גודל האהבה שהשי"ת אוהב אותנו, בודאי נבטח בו בלי ספק שיעזרנו בכל מצב שהוא. דמי שאוהב, מבקש לעשות את רצון אהובו ולמלא כל בקשותיו. וכיון שכלל ישראל ראו והרגישו בעשר המכות, שהשי"ת "אוהב את עמו ישראל" - חיזקו עצמם לבטוח בהשי"ת שיגאלם מיד מצרים.

סיפור נפלא:

כל אחד שצריך גאולה פרטית, אם יבטח בהשי"ת יזכה לראות גאולות וישועות בחייו. ונעתיק כאן סיפור המורה על יסוד זה.

סיפר איש נאמן, כי סבו היה רב בליטא, ובשנת תרצ"ה אמרו לו שעליו להתייצב לצבא, והוא בשום פנים לא הצליח להשיג שחרור. לכן, החליט לברוח לארץ ישראל, אלא שהכסף שהיה ברשותו יכל להספיק רק להגיע עד מצרים. לא ידע אפוא מה לעשות, אבל גמר אומר בלבו: "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך", והחליט לצאת לדרך.

תחנתו הראשונה היתה באחת מערי גרמניה, כשמשם התכוון להמשיך ברכבת ליעדו הבא, אל אחד הנמלים כדי לעלות שם על אניה. הוא ניגש לקנות לעצמו כרטיס נסיעה ברכבת, נתן לקופאי שטר של עשרה מארק, אך הקופאי נתן בידו עודף כאילו נתן מאה מארק. כשראה מה קרה - והרי זה גזל עכו"ם - חזר לקופאי ורצה להחזיר את הכסף, אבל הקופאי גער בו, ואמר לו להסתלק ושלא יבלבל לו את המוח. חשב, אפוא, שהפקיד לא הבין מה הוא אומר לו, ואז חזר והסביר לו שנתן רק שטר של עשרה מארק, וקיבל עודף כאילו היה זה מאה מארק, והפקיד שוב מתעקש ומסרב לשמוע אותו ואומר לו: יהודי, מה אתה רוצה מהחיים שלי, הסתלק מכאן... ועוד ליווה אותו במטר של גידופים וקללות....

סבי - מספר נכדו - לא יכל להבין למה הוא מסרב בכל תוקף לקבל כסף בחזרה, עד שמישהו במקום הסביר לו, כי בגרמניה, אם מישהו עושה טעות כזו מפטרים אותו מן העבודה, ואז כדאי היה לאותו קופאי להפסיד כסף, ובלבד שלא להודות בטעות שעשה.

עכשיו כבר היה לו מספיק כסף להגיע לארץ ישראל!! [שאל אביך ויגדך חלק ב' עמוד

ש"ד]

לתגובות: adebstein@gmail.com

ביאורים והארות / הרב משה הלוי הורן, מח"ס 'תפארת ציון' בסוג' תקפו כהן, מג"ש בישיבת תפארת ישראל, בני ברק

זכות יצחק ביציאת מצרים

וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב (ו, ג)

בבעה"ט: וארא. בגימט' יצחק כדאיתא במדרש שיצחק גרם להם לישראל שיצאו ממצרים, עכ"ל. ובפענח רזא כ': וארא בגימט' יצחק להורות כי בזכות יצחק נגאלו וכדברי המדרש שניאות לשנות שמו מישחק ליצחק כדי שימעט הקב"ה בגזרת ת' שנה כמספר ההפרש שבין אלו ויעמוד הגלות על רד"ו שנה עכ"ל ועיי"ש עוד. ומדרש זה שבזכות שהסכים יצחק לשנות שמו מישחק ליצחק הובא גם בפ"י הרא"ש סו"פ שמות^ה, ובילקוט ראובני פר' שמות אות מ', ובס' החיים לאחי מהר"ל חלק הרמוז אות י', עיי"ש. ועי' בחיד"א בדבש לפי מערכת יו"ד שבלא יצחק, היו נשארים שם כמנין ד' מאות שנה, וממילא היו נשארים שם במ"ט שערי טומאה, עיי"ש.

וע"ע בחיד"א בשמחת הרגל (בריש ההגדה לימוד ג' רמוז א' צפון) בטעם שאת היחץ עושים במצה האמצעית לפי שהיא כנגד יצחק ובזכות יצחק היו רק רד"ו שנה וכנ"ל מהמדרש, ולכך חציה מניחין בין השלימות להורות שבזכותו נגאלנו ממצרים, וחציה השני לאפיקומן כנגד הגאולה האחרונה הצפונה שהיא ג"כ בזכות יצחק כדאי' בגמ' בשבת דף פ"ט ע"ב, עי' בדבריוט.

והנה בחז"ל איתא בכ"ד שבזכות אבות נגאלו ממצרים וכפשטות לשונות הקראי, אכן מד' בעה"ט והפענח רזא הנ"ל למדנו שיש דבר מיוחד ביצחק אשר בזכותו קיצר הקב"ה הגלות שהיו רד"ו שנה במקום ת' שנה.

ונראה בביאור הדברים, דהנה מטרת יצי"מ היתה "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלוקים על ההר הזה" והיינו שמשאשאל באיזה זכות נגאלו ממצרים וע"ז באה לו התשובה "תעבדון את האלוקים על ההר הזה" וכמבואר שם בפרש"י. וכן מבואר הענין ברמב"ן שלא נקראו גאולים עד מתן תורה.

---

^ה וז"ל: ושמעתי טעם כי בעוד שהיו אבותינו בשעבוד היו עומדין האבות ומתפללין תמיד בעד ישראל ואמר להם הקדוש ברוך הוא כלום יש בכם שירצה לגרע מאותיות שמו וכן אגרע ממנין השעבוד העתיד לבוא על ישראל אברהם ויעקב השיבו לאו כי כל האותיות צריכות לנו עד שבא יצחק ואמר רבש"ע מן הדין היה שמי להיות נכתב בשי"ן וכן הוא בדברי הימים ושבועתו לישחק אני מוחל כבודי שיכתב בצד"י ותגרע מן החשבון עד שיגיע לעודף שיש מהש"ן עד הצד"י וכמה הוא רד"ו והיה כן וע"כ כתיב כי אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו ומלת ידענו מלשון וידע אלקים, עכ"ל.

^ט נויש לרמוז שהנה על יצחק איתא (עי' רש"י בחוקתי ויקרא כ"ו, מ"ב) "אפרו של יצחק נראה לפני צבור ומונח על המזבח", וזהו ש"וארא" בגימ' יצחק ורומז על אפרו ש"נראה" לפני צבור ומונח על המזבח

והנה בהר סיני גופא מצינו שייכות ליצחק במה שהשופר היה שופרו של יצחק וכמובא ברש"י פר' יתרו (להלן י"ט י"ג) עה"פ: במשוך היובל וכו', עיי"ש, וכן הביא הטור בסי' תי"ז שבועות כנגד יצחק, וכן מצינו במד' שוח"ט [ס"ח, ט]: וסיני מהיכן בא, אמר ר' יוסי מהר המוריה נתלש כחלה מעיסה ממקום שנעקד יצחק אבינו, אמר הקב"ה הואיל ויצחק אביהם נעקד עליו נאה לבניו לקבל עליו את התורה, עיי"ש. וכן הובא בילקוט ראובני פר' יתרו. מבואר שהר סיני נתלש מהר המוריה ועליו קבלו ישראל את התורה.

ועי' בפר' יתרו (להלן י"ט, י"ג) עה"פ: "במשוך היובל המה יעלו בהר" שנתבאר שלקבל התורה היה צריך כח מסירות נפש המורה על הרצון הפנימי של "לעשות רצון אלוקי חפצתי" הן מפני שעיי"ז מהני מה שכפה עליהם הר כגגית וכפיה לא מהני רק כאשר בלבו רוצה, הן מפני שמסירות נפש מורה על שכל רצון החיים [שבלא רצון החיים האדם מת מיד כנודע] הוא בקבלת התורה, והן מפני שהקב"ה הוצאנו ממצרים ע"מ שנקדש שמו בעולם כמבואר ברש"י פר' קדושים ובתו"כ שם שהקב"ה הוצאנו ממצרים "על מנת" שנמסור עצמנו על קדושתו ית', עיי"ש. ונתבאר שם שכח זה למסור הנפש ירשנו מיצחק וכמבואר במש"ח, עיי"ש. ובזה מבואר היטב שלכן בזכות יצחק הוא שיצאנו ממצרים, כי ליצ"מ בעי מסירות נפש, וכמש"נ.

מעתה נראה דהנה בעיקר הדבר שמצינו שהיו במצרים רד"ו שנה במקום ת' שנה, יש בזה ב' פירושים או שמתחיל החשבון מעת לידת יצחקי, או שקושי השיעבוד השלים המניין. והביאור במה שקושי השיעבוד השלים יל"פ דהנה כתבו הקדמונים שגלות מצרים היתה שיקנו ישראל בנפשם מידת ההכנעה לגמרי שיהו אח"כ ראויים בגופם להיות כנועים לה"ב. ונראה שזהו הענין של קושי השיעבוד השלים והיינו שע"י קושי השיעבוד השלימו בנפשם לקנות מידה זו להיות כנועים וכנ"ל.

י' [עי' פרקי דר"א פמ"ח],

יא' [עי' ש"ך פר' שמות (לעיל ג, ז) עה"פ "ויאמר ה' ראה ראיתי את עני וכו'" (והביא מהזוה"ק שגם הגאולה אחרונה תבא ע"י קושי השיעבוד), צל"ח פסחים קט"ז ע"ב, ופרשת דרכים דרוש החמישי בשם מוהר"ש יפה בעל היפה תואר, וביה"ל ח"ב דרוש ב', והגרי"א ח בהגדש"פ יד מצרים ד"ה מרור, הגדש"פ מעשה נסים ד"ה וירא את ענינו ארץ חמדה להמלבי"ם כאן, בינה לעתים דרוש כ"ה, ובקול אליהו הובא מהגר"א שלכך הטעמים על "וימררו את חייהם" הוא קדמא ואזלא כי ע"י הוימררו הקדים הגאולה. ועי' בחי' הגרי"ז להלן פר' בא שכ' שב' הטעמים צריכים זה לזה, עיי"ש בדבריו הנפלאים. ויש לציין ללשון המד"ר (ויקרא י"ט, ה) שדרשו עה"פ בפר' שמות "ויהי בימים ההם וימת מלך מצרים וכו'" וכי רבים היו אלא ע"י שהיו ימים של צער" וכ"ה במד"ר אסתר ב ג, עיי"ש].

יב' ראה בהגדה של פסח להגאון ר' יצחק מאלצן זצ"ל (בעל שביבת השבת) הביא בשם בעל מעשי ה' זצ"ל: כי היה ענין הגלות להכניע אותם לקבל עול תורה ומצוות בנפש חפצה כי האושר האלוקי והטוב העליון הוא זר ורחוק לפי טבע ומזג האדם והיה קשה מאוד להכניסם בגדר המצוות ואיסורים רבים והיתה זאת מאיתו ית' עצה נפלאה להכניסם למצרים תחת יד מלך קשה עד שיהיו נוגשים אותם בכל עבודה, וכל זה למען יהיה בהם טבע ההכנעה לבטל רצון עצמם מפני רצון גבוהים שעליהם ממש מעצמם הולדתם, עכ"ד. ועוד הביא שם לשון השל"ה הקדוש שכתב: רצה הקב"ה להטביע בלבם ענין העבדות להרגילם בעבדות כדי שיהיה נקי להם אח"כ עבדות הבורא ית' וזה ענין שנשאר שם כנען להארץ הקודש אחר שהיתה של ישראל, אלא הכוונה כי כנען הוא עבד גם כנען לשון הכנעה וזהו קיום הארץ שנהיה עבדי ה', וכפרקנו עול ולא היינו עבדים לו אזי "עבדים משלו בנו" ועיקר מעלת וקיום הארץ היא בהיותנו נכנעים ועבדים לו, עכ"ל קדשו

מעתה נראה שזהו הכח דיצחק שמסר נפשו בעקידה אשר כנתבאר כח זה קבלנו מיצחק, ובכח זה קושי השיעבוד השלים, כי קושי השיעבוד גרם שיקנו בנפשם מידת ההכנעה עד כדי מסירות נפש, ובזכות זה יצאו ממצרים אחר רד"ו שנה, וכמש"נ, ועי'.

שוב הראוני בפ"י רוקח בפ"י סידור התפילה על "ושבועתו ליצחק" וז"ל: והקימותי את השבועה אשר נשבעתי - בתילים כתיב ליצחק וכאן ליצחק, ישח"ק, רד"ו יותר מן יצחק, לפי שנתלה גלות מצרים ביצחק. כי גר יהיה זרעך, לכך וראיתי את הדם דם עקידתו של יצחק, לאחר שהיו רד"ו שנה במצרים, עכ"ל.יג.

ויתכן הכוונה שבזכות העקידה הקב"ה פקד את ישראל להוציאם קודם הד' מאות שנה וכנ"ל. ואף שבפועל לא יצחק לא נשחט מ"מ חשיב שיש "דם" כי הדם הוא הנפש ומצידו היה מסירות נפש מוחלטת עד כדי שהדם וכן "אפרו" צבור ומונח ע"ג המזבח.

וכן מצאתי בס"ד בס' פניני רמ"ע מפאנו ח"ב עמ' תל"ח שכ' שאם נחסר כמנין "ויעקד" [את יצחק] מהארבע מאות שנה עולה כמנין רד"ו, עיי"ש. ומבו' שזכות מעשה העקידה הקב"ה חישב את הקץ.

ולמש"נ שענין קושי השעבוד השלים הוא שע"י קושי השיעבוד קנו בנפשם מידת ההכנעה וכח המסירות נפש אשר זה מטרת השיעבוד, וכח זה קבלו מיצחק, מבו' היטב ד' הרוקח והרמ"ע מפאנו הנ"ל שבזכות המסירות נפש של יצחק [הדם כדפי' הרוקח, וה"ויעקד" כדפי' הרמ"ע] החשבון הוא "רדו" ולא ארבע מאות שנה, וכמש"נ.

*

מכת ברד - אל ליבך, מכת ארבה - הליכה בקרי

כִּי בַפְעַם הַזֹּאת אֲנִי שִׁלַח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֵל לְבָךְ (ט, יד)

נראה לפרש הלשון "אל ליבך", כי הנה במכה זו היה גם קולות וכאשר הודגש בתורה כמה פעמים במכה זו, והנה איתא בברכות דף נ"ט ע"א: אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב, עיי"ש.

ומה שדוקא בירידת גשמים יש ברקים ורעמים הבאים לפשט הלב נראה לפימש"כ הגר"א באדרת אליהו פר' וזאת הברכה וז"ל: ואמרו מתוך שהיא שקולה כתחיית המתים לפיכך קבעוה והענין כי הגשמים אינן עפ"י טבע כלל כי כל הדברים שבעולם אומרים הפילוסופים שהוא ע"פ הטבע אף זריחת השמש ושקיעתה אבל על הגשמים מודים שאינן ע"פ טבע כלל כאשר אנו רואים שפעמים לא ירד כלל ופעמים ירד בכל יום ויום ולכן נקרא גבורות גשמים שבזה ניכר גבורות ה' יותר מכל הדברים, עכ"ל. ונראה שבשעה זו הוא זמן שיותר קל לפשט

^{יג} ודבריו ש"וראיתי את הדם" מכוון על דם עקידת יצחק מבו' במכילתא פר' בא פ"ז דאיתא עה"פ וראיתי את הדם: ד"א וראיתי את הדם רואה אני דם עקדתו של יצחק שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה וגו' ולהלן הוא אומר ובהשחית ראה ה' וינחם וגו' מה ראה ראה דם עקדתו של יצחק שנאמר ה' אלקים יראה לו השה, עכ"ל. והובא ברבינו בחיי ובש"ך בפר' בא (להלן י"ב, י"ג). וביוצרות לפר' החודש איתא: קיחת עלית עקד היא נצבה בפקד, עיי"ש.

עקמומיות שבלב שאז נראה שאין שום טבע השולט בעולם. [ועי' בנצי"ב (פס' כ"ו) שבארץ גשן לא היה ברד אבל קולות היו, כי באים לפשט עקמומיות שבלב].

והנה כאן במצרים ירד ברד ואש ביחד וא"כ וודאי שהיה זה שעת הכושר לפשט עקמומיות שבלב, ולכן במכה זו דוקא הוזכר שהיה זה "אל ליבך". וזהו דכתי' להלן אחר מכה זו "ויוסף לחטוא" והיינו אחר שבאו הקולות שנבראו לפשוט עקמומית הלב מ"מ הוסיף לחטוא, ועי'.

ויש לציין ללשון האבן עזרא בתהילים (ע"ח, מ"ט): רמז לרוב פחדם ממכת הברד כאשר הזכיר כל מגפותי אל לבך והלא תראה לא הודה פרעם לעולם לאמר אני ועמי הרשעים רק במכה הזאת, עכ"ל. הרי שבמכה זו היה פחד גדול יותר מכל המכות ולכך כתי' "את כל מגפתי אל לבך" היינו שלכך כתי' "כל" מגפתי כנגד הפחד שהיה כאן, והפחד הוא "בלב", ומבו' היטב כמש"נ שכאן היה המכה אל הלב וע"ד מה שאמרו שנבראו הרעמים לפשט עקמומיות שבלב"י.

ויש להוסיף עוד שבבעה"ט כאן מבואר שהקולות שהיו במכת ברד הם אותם קולות שהיו במעמד הר סיני, ואף קולות אלו לא השיבו "אל ליבם" וזהו התביעה של "ויוסף לחטוא", וע"ע בסמוך.

והנה להלן ריש פר' בא (י, ג) כתי' "עד מתי מאנת לענת מפני שלח עמי ויעבדני" ועיי"ש בחי' הגרי"ז שכתב וז"ל: בכל המכות שעד ארבה כתיב רק שלח עמי ויעבדני והכא במכת ארבה נתוסף לשון זה של "עד מתי מאנת וגו'", ונראה הביאור בזה עפימ"ש הר"מ ריש הלכות תעניות דע"ז גופא מגיע לחוטאים עונש על שהולכים בקרי ואין חוזרין בתשובה אחר הצרות ואין שמים על לב כי יד ה' היא עיי"ש בדבריו וזהו שאמר משה לפרעה דעל זה גופא אתה נענש עכשיו על מיאונך לענות מפני ה' אחרי כל המכות האלה, עכ"ד.

ונראה לדקדק כן, דהנה מבואר ברמב"ם שם שהעונש על הליכה בקרי היא הוא "שאוסיף לכם חמת אותו קרי" עיי"ש. וכן באגרת תימן כ': בשביל הדעות האלו הוזהירנו הבורא יתברך בתורה ואמר שבהיותכם מכעיסים יבואו עליכם פורעניות עקב חטאתכם. אם תחשבו שאינם באים עליכם אלא דרך מקרה ושאינן סבת הפורענות רוב נאצותכם גם אני אוסיף עליכם מן המקרה ההוא ואכפול אותם עליכם. שכן כתוב בתוכחה ואם תלכו עמי קרי וגו' והלכתי אף אני עמכם בחמת קרי. וקרי הוא הדבר שבא שלא בכוונה. והוא אומר אם תשימון פורענות דרך מקרה אני אוסיף עליהם מן המקרה ההוא שבע על חטאתיכם, עכ"ל. ומבואר שהעונש על ההליכה בקרי הוא שהעונש יהא כהמשך ותוספת לעונש שקדם לו.¹⁰

¹⁰ ונאגב, מדבריו יש ללמוד שאת כל מגפתי קאי על מכת ברד ודלא כמש"כ רש"י כאן דקאי על מכת בכורות ששקולה כנגד כל המכות, וכן ע"ע בהגר"א באד"א כאן (וכן באד"א דברים ז, י"ג, ובפי' לישיעי' ד, ו) שבמכה זו נכלל מכה באש במים ובאור, וזהו את "כל" מגפתי אל לבך, עיי"ש.

¹¹ וראה עוד לשון הרמב"ם באגרת תחיית המתים "וכבר באר בתורה ואמר אם תלכו עמי בקרי כלומר שתשימו מה שיחול בכם מאלו המכות מקרה לא שהם עונש, אמר שהוא ית' יתמיד בחרון אפו הדבר ההוא אשר חשבתם אותו

והנה מצינו במכת ארבה שהיתה כהמשך למכת ברד, דכתי' (י, ה) "ואכל את יתר הפלטה הנשארת לכם מן הברד ואכל את כל העץ הצמח לכם מן השדה" וכתתי' (י, י"ב): "ויאמר ה' אל משה נטה ירך על ארץ מצרים בארבה וכו' ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הברד" ולהלן (פס' ט"ו) כתי': "ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ אשר הותיר הברד ולא נותר כל ירק בעץ ובעשב השדה בכל ארץ מצרים", וכן כתי' (ט, ל"ב) כתי': "והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה" ופרשב"ם: לא נכו, להודיעך שמה שלא שיבר הברד אכל הארבה. הברד מקלקל את הקשה והארבה אוכל את הרך, עכ"ל. מבואר שמכת ארבה מלבד מה שהיא מכה בפני עצמה, היא ג"כ "המשך וחלק ממכת ברד" שהארבה אכל את כל מה ש"נשאר" ממכת ברד.

ונראה הביאור עפי"ד הגרי"ז הנ"ל שמכה זו היתה על הליכה בקרי, והעונש על הליכה בקרי הוא כמש"כ הרמב"ם ש"אוסף לכם חמת אותו קרי", וא"כ מאחר שמכה זו באה על "הליכה בקרי" וכנ"ל מהגרי"ז, לכך אופן מכה זו היתה "אוסף לכן חמת אותו קרי" והיינו כהמשך למכת ברד, ודו"קט.

ואלא שיש יש להבין למה רק על מכה זו נתבע על הליכה בקרי ולא כבר מיד אחר מכת צפרדע.

ונראה לבאר הדברים עפי"מ שנתבאר לן בס"ד שבמכת ברד היה בה ענין מיוחד של "לפשט עקמומיות שבלב" ולכן היה זה בדרך קולות וברקים ורעמים שע"ז אמרו שנבראו כדי לפשט עקמומיות שבלב, ולכן כתי' התם הלשון "אל ליבך", וכמש"נ.

ומעתה נראה שאחר מכה זו שבאה "אל ליבך" וכנ"ל לפשט עקמומיות שבלב והוא אינו שם על ליבו, בזה חשיב טפי שהולך בקרי, והיינו שאחר שבאה מכה הבאה "לפשט עקמומיות שבלב" ומ"מ אינו משים ליבו יש ע"ז תביעה על "הליכה בקרי". ומדוקדק מאוד הלשון "ויוסף לחטוא" דקאי על מה שהלך בקרי שלא שם על ליבו שמכה זו מאת ה' שיחזור בו, ולכן בא מכה ארבה על שהלך בקרי, ועי'.

מקרה אמר והלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי", ומבואר שהעונש הוא על מה שתולים הדבר במקרה, ונראה שלכך העונש הוא "חמת אותו קרי" שבזה רואים שאינו מקרה, ועי'.

^{טו} שו"ר בגו"א שעמד בזה שמכת ארבה היתה כהמשך למכת ברד עיי"ש מה שביאר לפי דרכו, וביאר שלכן לא כתי' כאן שה' אמר למשה שיילך ויתרה בפרעה וכשאר המכות כי משה הבין כן מעצמו שיהא עוד מכה מאחר ונעשה הנס במכת ברד שנשאר החטה והכסמת, ומזה ידע משה שתבא עוד מכה לכלות מהנשאר מהברד, עיי"ש בדבריו.

דעת כהן / הרב שמואל מנחם כהן, ראש ישיבת 'תל

ציון'

הופעת הקדוש ברוך הוא כ'אלקים' 'שקי' ו'יקוק'

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל-
שָׁדַי וּשְׁמִי ה' לֹא נִודַעְתִּי לָהֶם (ו, ב-ג)

מדוע דיבר 'אלוקים' אל משה, ואז אמר לו ש'אני י-ה-ו-ה'? מדוע לא כתוב או גם בדיבור
וגם באמירה 'הויה' או בשניהם 'אלוקים'?

רש"י אומר: " וידבר אלהים אל משה - דבר אתו משפט על שהקשה לדבר ולומר (לעיל
ה כב) למה הרעותה לעם הזה: ויאמר אליו אני ה' - נאמן לשלם שכר טוב למתהלכים
לפני. ולא לחנם שלחתיך כי אם לקיים דברי שדברתי לאבות הראשונים", הוא דיבר אליו
בתור 'אלוקים' תובע משפט, ואמר לו שהוא 'הויה' נאמן לשלם שכר, שם 'אלקים' ידוע
כשם של משפט, גם לדיינים קוראים 'אלהים', אך שם 'הויה' פירושו הוא 'היה הוה ויהיה'
כמו שכתב השולחן ערוך (או"ח סימן ה) ואיך רמוז בו הוא שם של נאמנות לשלם שכר?

עוד כתב רש"י שם: "ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות אני ה' נאמן ליפרע,
כשהוא אמור אצל עונש, כגון (ויקרא יט יב) וחללת את שם אלהיך אני ה', וכשהוא אמור
אצל קיום מצות, כגון (ויקרא כב לא) ושמרתם מצותי ועשיתם אותם אני ה', נאמן ליתן
שכר", כלומר, 'אני הויה' זה נאמן לא רק לשלם שכר אלא גם לתת עונש.

ובמה שאמר ה' שהוא נראה לאבות ב'קל ש-ד-י' ואילו ב'שם הויה' הוא לא נודע להם
כתב רש"י: "וארא - אל האבות: באל שדי - הבטחות הבטחות וכולן אמרתי להם אני
אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם - לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי
להם במדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הבטחות ולא
קיימתי", גם כאן צריך להבין, מדוע שם 'ש-ד-י' הוא השם בו ה' מבטיח לאבות דברים,
ואילו שם הויה הוא השם בו נודע ה' במדת אמתות שלו לאמת דבריו?

מהו פירוש השם 'ש-ד-י'?

רש"י מסביר זאת בכמה מקומות, בפרשת לך לך הוא כותב: "אני אל שדי - אני הוא שיש
די באלהותי לכל בריה, לפיכך התהלך לפני ואהיה לך לאלוה ולפטרונו, וכן כל מקום שהוא
במקרא פירושו די יש לו, והכל לפי הענין" (רש"י בראשית יז, א), בפרשת וישלח הוא כותב:
"אני אל שדי - שאני כדאי לברך, שהברכות שלי" (שם לה, יא), ובפרשת מקץ הוא אומר:
"אל שדי - שדי בנתינת רחמיו, וכדי היכולת בידו ליתן, יתן לכם רחמים, זהו פשוטו" (שם
מג, יד).

נראה מדבריו ששם 'ש-ד-י' מורה על כחו של ה', שיש לו כח עד שכל החושה בו די לו
בכך, כי אלוקותו תסוכך עליו מכל רע ותתן לו את כל צרכיו, ודי ברחמיו ויש לו די היכולת
לעשות הכל, ולברך את כל בריותיו בכל.

ובהבנת שם 'הויה' נראה שהוא מורה על 'הוויית' ה' בעולם, ה' נמצא בעולם ו'הויה' בו, הוא מודיע לכל את עובדת היותו קיים בבריאה ובהנהגתה.

השולחן ערוך (או"ח סי' ה) אומר ש'הויה' היינו 'היה הוה ויהיה', והרשב"ם כותב שהפירוש הוא 'יהיה' כלומר, שהוא נמצא תמיד¹⁷, וכן כתבו עוד מפרשים ששם זה מורה על כך שה' הוא מחוייב המציאות, ולשני הפירושים הכוונה היא שהשם 'הויה' כלומר נמצא וקיים ומופיע ככזה בתוך הבריאה.

ומוכן מאוד מה שאת ההבטחות הבטיח ה' ב'א-ל-ש-ד-י' שזה שם המורה על היכולת, ואילו קיומן היה בשם 'הויה' כי במ הופיע ה' והראה את קיומו, את מציאותו ואת הווייתו בעולם.

ולכן גם כשרוצה ה' לומר שהוא נאמן לשלם שכר או להיפרע על העבירות הוא נוקט בשם 'הויה' כי כשה' משלם שכר על עשיית הטוב או נפרע מעוברי רצונו בעולם הזה, הוא 'מהוה' את עצמו בעולם, כלומר, הוא מראה את קיומו כבורא ומנהיג בתוך העולם והתנהלותו.

וגם יש לומר שכשה' אומר שהוא 'י-ה-ו-ה' הוא מתחייב להיות בבריאה וקיום הויה זו שהוא התחייב עליה היא הנאמנות עליה דיבר רש"י כאן [ולדברי הרשב"ם [הנ"ל עיין שם] הקב"ה קורא לעצמו 'א-ה-י-ה' כלומר שהוא מתחייב להיות, ואנו קוראים אותו 'י-ה-ו-ה' שאנו רואים אותו הוה בבריאה, וקריאת ה' לעצמו בשם בו הוא מתחייב להיות בבריאה מורה על כך שהוא יופיע בה כמשלם שכר לצדיקים ועונש לרשעים].

וזהו גם מה שדיבר 'אלוקים' אל משה - התגלה לו במדת הדין על מה שאמר 'למה הרעות לעם הזה', ואמר לו: 'אני י-ה-ו-ה' כלומר, אני נמצא בבריאה ומופיע בה, וארא אל האבות ב'א-ל-ש-ד-י' והבטחתי להם הבטחות שיסמכו על כחי הגדול וישענו עליו, 'ושמי י-ה-ו-ה' לא נודעתי להם, כלומר, לא הופעתי עדיין באופן המודיע את מציאותי בעולם, ובכל זאת לא הרהרו אחרי דברי.

ונראה שיש כאן עוד נקודה עמוקה במה שכתב רש"י ששם 'הויה' מורה על נאמנות, משום שההבדל בין נאמן למי שאינו נאמן הוא שהנאמן נמצא תמיד, ואילו מי שאינו נאמן, אינו מקיים את התחייבויותיו והוא 'נעלם' ואינו נמצא, וכשה' אומר שהוא תמיד יהיה שזהו פירושו של שם 'הויה' הוא בעצם אומר שלא יהיה שום מקרה שקורה בעולם שיביא לכך שה' 'יעלם' ולא יגיב עליו, ולכן זוהי נאמנותו שהוא תמיד יהיה במקום ויגיב עליו כראוי.

ויש לשים לב לכך שה' אומר למשה שלאבות הוא רק 'נראה' [בא-ל-ש-ד-י] אך הוא לא 'נודע' להם, כי הוא רק 'נראה' להם ודיבר והבטיח להם דברים, אך הוא לא 'נודע' להם כקיים בתוך הבריאה בניהולה באמיתותו.

¹⁷ עיין פירוש הרשב"ם על התורה שמות ג, יד-טו ובעיקר בד"ה וזה זכרי שכתב את פירושו בכתב אתב"ש.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר',

קרית ספר

אדנות ואלוקות

וְשָׁמִי ה' לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם וְגו' (ו, ג)

בשו"ע (סימן ה) נפסק "כשיזכיר השם יכוין פירוש קריאתו באדנות שהוא אדון הכל, ויכוין בכתיבתו ביו"ד ה"א שהיה והוה ויהיה. ובהזכירו אלהים, יכוין שהוא תקיף בעל היכולת ובעל הכוחות כולם".

והנה שם אדנות שפ"י בו חז"ל שהוא "אדון הכל" היינו עצם אדנותו בלא ענין לשליטה בכל המעשים, והוא מחלקי העשה הראשון "אנכי ה' אלוקיך" להאמין שיש "מצוי ראשון". ושם אלוקות שפ"י בו הראשונים שהוא "בעל היכולת ובעל הכוחות כולם", בזה נשמע שהוא גם המנהיג היחיד לכל הברואים ולא רק ברא להם, וזהו העשה השני ד"ה' אחד" שהוא יחיד ואין שום כח בעולם בלתו. ונמצא א"כ שב' העשין הראשונים של יסוד האמונה מונחים ונמצאים בתיבות "ה' אלוקינו", "ה'" הוא האמונה בעצם מציאותו ו"אלוקינו" היא האמונה בהיות בעל כח יחיד.

ב. ובאמת הא דנקטו כך הראשונים בביאור משמעות "אלוקים" צ"ע מנא להו, דכ"כ הטור כאן והובא באבודרהם (בהמ"צ ומשפטיהם) והרמב"ן בבראשית (א א ד"ה ועוד אמרו), וראה עוד לשון הרמב"ן בס' המצוות (ל"ת ה) "והוא שהאמינו וקבלו עליהם להחזיק באמונה שיש אלוה נמצא והוא אל מוציאם ממצרים - כלומר החפץ המחדש היכול".

וכן בדרשות הר"ן (דרשה ט) בתוך אריכות דבריו על מצות אמונה, "שאמר כמדבר בעדו, אני הוא אותן מחוייב המציאות מנהיגך - והוא פירוש אלהיך".

ומ"מ צ"ב המקור, והטור כתב דאלוקים הוא תקיף ואמיץ אשר לו היכולת בעליונים ובתחתונים "כי אל לשון כח וחזק הוא כמו ואת אילי הארץ" (יחזקאל יז יג), הרי שהוכיח דבריו מפסוק, אבל מ"מ קצת צ"ע להקיש מזה על משמעות אחת מהשמות שאינם נמחקים. ובביאור הגר"א מציין מקור לדברי הטור בספר היראה לרבינו יונה, אלא ששם איירי רק בשם הוי"ה ולא אלוקות. וכן באורחות חיים (מאה ברכות ג) נקט רק כוונת שם הוי"ה, ומשמע שלא היה לפניהם או שאף חלקו על זה.

ובס' היראה גופא נכתב שם דבר חידוש: "ובכל אחד משלשה שמות האמורים בפסוק ראשון, יאריך עד שיחשוב בלבו היה והוה ויהיה", הרי שכל הג' שמות גם "אלוקים" הוא רק בכוונת היה הוה ויהיה ולא בעל הכוחות. אכן בקובץ נטעי נעמנים (תשס"ב עמ' תקנו) הביא מהגר"א עצמו ב'אדרת אליהו' (בראשית עה"פ אלה תולדות השמים וגו') שכתב: "ה' מורה על קדמותו קודם בריאת העולם, אלהינו מורה על זמן הוה, כמשה"כ אני ראשון ואני אחרון הוא מורה על עבר ועתיד, ומבלעדי אין אלהים מורה על הוה. וכן אזמרה לאלהי בעודי (תהלים קמו) הוא על זמן הוה, וה' השני מורה על זמן העתיד". והוא חידוש

ופלא שגם שם "אלוקים" שייך בכוונת היה הווה ויהיה, ושבכלל אי"צ לכוין כך בכל שם, אלא כל שם מורה על זמן מסויים בכוונה הכללית דהיה הווה ויהיה.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת וארא

ו, כג: ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון לו לאשה.
פירש"י מכאן למדנו שהנושא אשה צריך לבדוק באחיה.

באילת השחר עה"ת כתב דהבדיקה "באחיה" צריך להיות "במידות" דהרבה פעמים
רואים שיש שייכות.

א [בחנוכת התורה הקשה ממגילה [יז, א] על וילך עשיו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת
ישמעאל אחות נביות מלמד שמת ישמעאל והשיאה נביות אחיה, וא"כ דילמא גם כאן
הפירוש שמת עמינדב והשיאה נחשון.

ובפירוש נחלת יעקב על רש"י עמד בזה ותירץ דאין לנו לפרש כאן כמו גבי אחות נביות
מפני דא"כ מאי נפקא לן מיניה עד שהוצרך הכתוב לכתוב זה, בשלמא גבי נביות איכא
נפקותא ללמד על יעקב שנטמן בבית עבר י"ד שנה כמו שפירש הרב שם.

ב [בפירוש באר בשדה דמה שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה כל שכן באביה שעל
הרוב ימשך הזרע אחר טבע ומעשה האבות, ולזה אמרו בפרק יש נוחלין [ב"ב קט, ב] לעולם
ידבק אדם בטובים שהרי משה שנשא בת יתרו יצא ממנו יהונתן, אהרן שנשא בת עמינדב
יצא ממנו פינחס, והוצרכתי לזה לאפוקי מנחלת יעקב שכתב דבשלמא באחיה יבדוק משום
דרוב בנים דומין לאחי האם משא"כ באביה.

ג [ועיין בן יהוידע במה שאמרו לעולם ידבק אדם וגו', דתיבת לעולם ריבה אפילו מי
שהוא צדיק וגדול בתורה ובמעשים טובים כמשרע"ה אי נמי אפילו יש לו הכרח גדול בדבר
כמשרע"ה שברח למדין ולא היה יכול לישא בת ישראל.

ועיין מהרש"א בח"א שם דגם זה אינו בהכרח והחלט אלא שהוא כן על הרוב כמו שהיה
זה ביהונתן שהיה מיתרו שפיטם עגלים לע"ז נמשך גם הוא לעבוד ע"ז, ובהיפך פינחס
שהיה מבני טובים נמשך להיות בעל מע"ט לבטל עבודת פעור.

ד [וראה לשון המאירי [ב"ב שם] שכתב בזה"ל אף כשמקיים מצות נישואין צריך שתהא
כוונתו לשמים ושישתדל בהם להעמיד ממנה תולדות הגונות ופונות לעבודת השם, מעתה
ראוי לו לדקדק בנישואין לישא בת אבות ועכ"פ יבדוק באחיה יותר מכולם שרוב בנים
דומים לאחי האם, וצא ולמד מאהרן שנשא בת עמינדב ואחות נחשון וצא ובדוק בתולדותיו
שמעולם לא העבירו את הדרך עכ"ל.

ומהג"ר יהושע ברודיאנסקי שליט"א שמעתי דכוונת המאירי דהא פשיטא שיש לבדוק
במשפחת בית אבות בדורות שלמעלה שמהן נולדה הכלה דזה הבסיס והיסוד שעובר אח"כ
לבנים שיולדו בהמשך, אמנם עדיין יש מקום לומר שקילקול שבא מצד אבי אביה וכו'.

פסקא זוהמא שכבר אתפליג דרא [עיינן לשון הנודע ביהודה מהדר"ק יו"ד סימן סט ד"ה שוב], ולזה הרוצה לדעת במדוייק יותר מהי הכלה יבדוק באחיה יותר מכולם שהוא אותו דור שלה ויודע במה תכונותיה של המדוברת.

ה] וראה בספר חסידים אות שע"ה דמה שאמרו [ירושלמי קידושין ד, ד] "חות דרגא וסיב איתתא" והוא שאחיה טובים, ושם אות רמ"ז כתב שיבדוק [גם] באמה או באחיותיה של אמה, ושם אות שע"ד כתב דפעמים שהאיש והאשה רעים וכיבדו לתלמידי חכמים ויצא ת"ח מהם.

יצויין שם לשבת כג, א מאן דרחים רבנן הוי ליה בנין וחתנין רבנן. ועיינן פלא יועץ אות כ' ערך כבוד חכמים מידת חסידות שאפילו חכם גדול יכבד אפילו למי שרק מתחיל בדרכי הלימוד.

ו] בדף על הדף הביא שחכ"א העיר אמאי הרמב"ם והטושו"ע השמיטו להלכה מימרא זו דהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה והדבר אומר דרשני, כיון שאין מי שחולק על זה, ובפרט דהא דישא בת ת"ח וישיא בתו לת"ח נפסק להלכה ברמב"ם [סוף פרק כא מאיסורי ביאה] ובשו"ע [אבה"ע ב, ו] וכתב להוכיח מלשון הש"ס והפוסקים דלשון "צריך" אינו כמו הלשון "חייב", ואינו חיוב גמור, ולכך לא הביאו דין זה להלכה עכ"ד. קצת צ"ע דעכ"פ היה צריך להביאו לכתחילה וצריך לומר דהכא רק עצה טובה קמ"ל.

ז] בספר אגרה דכלה פרשת תולדות הקשה אי הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, א"כ היאך יצחק אבינו לקח את אחות לבן, ונמשך מזה שיצא ממנו עשיו הרשע, אלא דבר זה שייך רק כאשר נושא אשה סתם ואין ידוע לו אם היא בת זיווגו מן השמים או לא, אך כאשר ברור שהיא בת זוגו אין זה יכול להשתנות ורבקה הלא היתה זיווגו מן השמים.

ח] ברבינו אפרים [פרשת תולדות כח, ב ד"ה ביתה] כתב כי רוב הבנים דומים לאחי אמם והוא הדין לאחי האב עיין שם.

*

ו, כה: וְאֶלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לָקַח לוֹ מִבְּנוֹת פּוּטִיאל לוֹ לְאִשָּׁה.

בתוספות השלם כתב, כתיב [לעיל פסוק כג] "ויקח אהרן", "ויקח עמרם" [לעיל פסוק כ], אבל באלעזר כתיב "לקח", לפי שכל מעשיו לשם שמים, ראה אשה מבנות גרים צדקת ולקחה לשם שמים עכ"ד. וצריך להסביר איך זה נכנס במשמעות בין ויקח ללקח? וצריך לומר כמו ששמעתי ד"ויקח" משמע שזו פעולה מצידו בבחירתו, אבל "לקח" משמע עובדא שכבר קיימת והיינו שלא היה כל רצון ובחירה מצידו כל מעשיו היו לשם שמים דוקא. וצ"ב מבראשית [לו, ב] עָשׂוּ לָקַח אֶת נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן.

*

ז, כד: וַיַּחְפְּרוּ כָּל מִצְרַיִם סְבִיבַת הַיָּאָר מִיּוֹם לְשָׁתוֹת כִּי לֹא יָכְלוּ לְשָׁתוֹת מִמֵּי הַיָּאָר. קשה כיון שזה נהפך לדם היה צריך לומר כי לא יכלו לשתות מים היאור.

שמעתי בשם החת"ס שביאר דאפילו אחרי שמימי היאור נהפכו למים לאחר שזה היה של ישראל והמצרי קנה ממנו את זה בדמים, עם כל זה לא יכלו לשתות את מימיו מפני סרחון המים ע"י הדגה שמתה שם.

וברביד הזהב ביאר בזה את לשון רש"י ד"ה ונילאו מצרים וז"ל "לבקש רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתות", דרש"י הוקשה לו אמאי כתיב לשתות מים מן היאור הרי זה היה דם, ולכן פירש דגם אחרי שזה נהפך למים מפני הסרחון שהיה שם לא מצאו רפואה למי היאור שיהיו ראויין לשתיה.

*

ז, כז: הִנֵּה אָנֹכִי נֹגֵף אֶת כָּל גְּבוּלְךָ בְּצַפְרֵדָּעִים.

תירגם אונקלוס בערדעניא. בפירוש מעט צורי כתב יש אומרים שגם המילה צפרדע מקורה מארמית והיא מילה מורכבת "צפר דע", יודע בוקר, שיודע להפסיק לצעוק בבוקר [ליקוטי מהרי"ל סימן צה].

*

ז, כט: וּבָכָה וּבְעַמְךָ וּבְכָל עַבְדֶּיךָ יַעֲלוּ הַצַּפְרֵדָּעִים.

בתוספות השלם [סוף פרשת בא] כתב דכמו שחז"ל דרשו הפסוק לאות על ידכה יד כהה, למה אינו דורש נמי מבכה ובעמך דגבי צפרדעים כמו כן כך, ונראה דדריש מ"בְּכָה" "בּוֹכָה", פירוש שפרעה היה בוכה למשה.

*

ח, ה: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לַפְּרֹעֶה הַתְּפָאֵר עָלַי לְמַתִּי אֶעֱתִיר לְךָ וּגּוֹ.

בדרשות תלמיד הרא"ש עה"ת [עמ' 135 ד"ה והשלישין] כתב כי משה נענש על זה [שאמר התפאר עלין] שהיה לו לתלות הגדולה במקום ותלאה בעצמו, לכך כתיב ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים ובשאר כתיב ויתפלל משה. ומה שהשיב לו פרעה ויאמר למחר, הוא תימה האין האריך המכה עליו, ופירש יפה ר' שמואל בן חפני גאון ז"ל כי פרעה היה חכם אמר אפשר שזו היא השעה שהמכה מסתלקת מאליה, והוא מתפאר עלי כסבור שאומר לו מיד, אמר אני אנסה אם דבריו אמת, לכך אמר לו למחר.

*

ח, טז: וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה הִשָּׁפֵם בְּבֹקֶר וְהִתִּיצַב לִפְנֵי פְרֹעֶה הִנֵּה יוֹצֵא הַמִּימָה וְאָמַרְתָּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' שְׁלַח עָמִי וַיַּעֲבְדֵנִי.

בשאר המכות כתיב "את" עמי וכאן לא כתיב "את" וצריך טעם. ואולי י"ל דבשמו"ר [פי"א אות א'] דרשו מאי דכתיב כאן השכם בבוקר והתיצב לפני פרעה, למה בהשכמה, ר' פנחס הכהן בר ר' חמא אמר הדא הוא דכתיב [איוב לו, יג] וְחִנַּפִּי לֵב יְשִׁימוּ אָף לֹא יִשְׁוְעוּ כִּי אֶסְרָם, לאחר שהקב"ה מצפה לרשעים שיעשו תשובה ואינן עושין, אפילו הם רוצים באחרונה הוא נוטל את ליבם שלא יעשו תשובה, ומהו "וחנפני לב" אותם שהם באין

ומחניפים בראשונה בליבם הם מביאין עליהן האף באחרונה, ומהו "לא ישועו כי אסרם" אע"פ שהם רוצים לשוב להקב"ה ובאין לעסוק בתפילה אינם יכולים, למה? כי אסרם שנעל בפניהם, כך היה פרעה רוצה לעסוק בתפילה ואמר הקב"ה למשה עד שלא יצא לך והתייצב לפניו עכ"ל. וכתב בפירושו אשד הנחלים שם דביאורו שפרעה היה בדעתו לצאת המימה להתבודד ולהפנות לעצמו לתשובה ובקשת רחמים, וה' שלחו למשה בכוונה בבוקר קודם שיצא לשם בכדי להטריד לבו ועי"כ לא יהיה לבו פנוי לתשובה וימשיך להעיו פנים כנגד משה.

והנה ברש"י פרשת לך לך [יז, כה] על הפסוק וישמעאל בנו בן י"ג שנה בהמולו את בשר ערלתו כתב דבאברהם לא נאמר "את" לפי שלא היה חסר אלא חיתוך בשר שכבר נתמעך וגו', אבל ישמעאל שהיה ילד הוזקק לחתך ערלה ולפרוע המילה לכך נאמר בו "את" עכ"ל. רואין דהיכא שאין הפעולה נצרכת כל כך נחסרת תיבת "את", ולפי"ז י"ל דכיון דבזמן התראת הערוב אחר שכבר סבל פרעה ג' מכות ראשונות היה בדעתו של פרעה להתבודד לתפילה ובקשת רחמים אלא שה' מנעו מזה, א"כ באותה שעה נתרכך לבו לשוב אל ה' ולשלחם מעצמו ולא היה צריך כל כך להפציר בו כדי שישלחם, ולכן נחסר "את" כדי למעט הצורך בזה, ורק אחר זמן שנתחזק לבו שוב שלא לשלח לכן כתיב "את". ועדיין צ"ב לקמן [י, ג] במכת ארבה.

*

ח, יט: וְשִׁמְתִי פְדוּת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ וּגו'.

איתא בשמו"ר [פרשה יא] ושמתי פדות בין עמי - מלמד שהיו ישראל ראויין ללקות בזו המכה ונתן הקב"ה פדיונן המצריים עכ"ל. וצ"ב מאי שנא מכה זו משאר מכות. וראיתי במפרשי הזוהר שביארו דהתחלת מכת ערוב היתה בראש השנה שהוא יום הדין ויש רשות לשטן לקטרג הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז, לכן היו ראויים ללקות בערוב, אלא שהקב"ה נתן פדיונן המצריים.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ביאור הק"ו שנשאו חנניה מישאל ועזריה מהצפרדעים

וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּבְחֹדֶר מִשְׁפַּכְךָ וְעַל מִטְתְּךָ וּבְבֵית עֲבָדֶיךָ וּבְעַמֶּךָ וּבְתַנּוּרֶיךָ (ז, כח)

אמרינן בפסחים נ"ג ע"ב: "עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו ובאו בביתך ובתנוריך ובמשארותיך אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה", ופירש רש"י "מה ראו שלא דרשו וחי בהן ולא שימות בהן".

ודברי הגמרא צ"ב טובא, דהא צפרדעים אינם בני דעת כלל, ועל כרחך דהקב"ה הכניס בהם רצון להכנס לתנורים, ואם כן מה הראיה. ואמנם מצאתי דבר פלא בספר הקנה סוף מצות קידוש ה' שכתב: "כך קיבלתי שאותם צפרדעים חכמים היו". אך עדיין צ"ב דאם הצפרדעים עשו כך מדעת עצמם מאן יימר לן שעשו כדין, וכי אין לנו רב ללמוד ממנו רק מן הצפרדעים.

ועוד צ"ב, מה היה הספק של חנניה מישאל ועזריה שהוצרכו להביא על זה ראיה מהצפרדעים, הא פשוט שיש מצוה לקדש את השם כמפורש בתורה ונקדשתי בתוך בני ישראל'.

ועוד הקשו המפרשים, מה הראיה מהצפרדעים הא הם לא מצווין על 'וחי בהם' ודרשו חז"ל ולא שימות בהם, אך בני אדם שמצווין על וחי בהם מנלן שמותר להם למסור את נפשם.

ועוד, דהא הצפרדעים נצטוו להדיא להכנס בתנורים, אך חנניה מישאל ועזריה לא נצטוו כלל.

ועיין במפרשים מה שכתבו בזה, ואענה גם אני הקטן את חלקי הדל בזה.

דהנה התוס' בפסחים שם הקשו למה הוצרכו לקל וחומר, הא בפרהסיא חייבין למסור נפש אפילו על מצוה קלה, ותירץ ר"ת שהפסל של נבוכדנצר לא היה זה עבודה זרה אלא אנדרטא שעשה הרשע לכבוד עצמו, וכתבו התוס' דלפי זה אתי שפיר הא דאמרינן בכתובות ל"ג ע"ב אלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, ואם היה עבודה זרה ח"ו שהיו משתחווים לו. וכן כתבו התוס' בכתובות שם.

והנה לכאורה דברי הגמרא בכתובות שם [שאם היו מלקים אותם היו משתחווים לצלם] תמוהין מאוד, דהא חנניה מישאל ועזריה הכריעו בדעתם הגדולה שראוי להם למסור נפש כדי לקדש את ה' אף על פי שאינם מצווים, ואם כן למה אם היו מלקים אותם לא היו מוסרים נפש, הא אדרבה כך יהיה קידוש ה' גדול יותר ולפום צערא אגרא, ותמוה לומר

על קדושי עליון הללו שלא היו מסוגלים לעמוד ביסורים גדולים כדי לקדש את שמו הגדול ית'.

והנה אמרינן בנדריים מ' ע"א: "כל שאין מבקר חולה אין מבקש עליו רחמים לא שיחיה ולא שימות", וכתב הר"ן שם: "נראה בעיני דה"ק פעמים שצריך לבקש רחמים על החולה שימות כגון שמצטער החולה בחליו הרבה ואי אפשר לו שיחיה", ולכאורה צ"ב היתר זה, הא ודאי זכות היא לו שיחיה עוד, דהא כל זמן שחי יכול לקיים עוד תורה ומצוות, ומה נחשב צער היסורים בעולם הזה החולף לעומת השכר הגדול והנעלה שיהיה שמור לו לעולם הבא לנצח נצחים.

וכן קשה על חוני המעגל שמסופר בגמרא (תענית כג.) שכיון שראה שאין לו חברים חלש דעתיה ואמר או חברותא או מיתותא ובעי רחמי ומית, ע"ש, הרי שהתפלל למות כדי לא להצטער, וקשה וכי לא היה לו כדאי לחיות בצער עבור התורה והמצוות שיקיים, ולפום צערא אגרא. וכן קשה בעובדא דר' יוחנן בב"מ (פד.) דבעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה, ע"ש.

ונראה ליישב לפי מה שכתב רבינו הגדול הנפש החיים ש"ב פי"א: "כי באמת יפלא איך שייך לבקש להתחנן כלל לפניו יתברך שמו להסיר מעליו צערו ויסוריו, כמו בענין רפואת הגוף, הרופא משקהו סמנים חריפים, או אם הרופא מוכרח אף גם לחתוך אבר אחד לגמרי שלא יתפשט ארס החלי יותר, האם יתחנן אליו החולה שלא ישקהו הסמנים או שלא יחתוך האבר, הלא החולה עצמו שוכרו לכך, כן איך ישפוך שיח לפניו יתברך שמו להסיר מעליו היסורים, הלא המה רטיה וסמא דחיי לכפר עונותיו כמאמרם ז"ל אין יסורין בלא עון, ואם לא אפוא, נפש החוטאת במה תתכפר, אמנם תכלית הכונה צריכה שתהיה רק צורך גבוה... וגם היחיד על צערו, אף אם אין חלול השם בדבר, יש מקום גם כן לבקש לפניו יתברך על גודל הצער של מעלה בזמן שהאדם שרוי בצער למטה, כמאמרם ז"ל במשנה פרק ו' דסנהדרין אמר רבי מאיר בזמן שהאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי קלני מזרועי", עכ"ל הטהור.

ולפי זה נראה דזהו ההיתר להתפלל על מי שמתייסר מאוד שימות, דהטעם הוא כדי שלא יהיה על ידי זה צער השכינה, ולכן אף דהוא עצמו עדיף לו שיחיה וירבה זכויות בעולם הזה, מכל מקום כיון שיש בזה צער השכינה צריך להתפלל שימות ולא יסבול יסורים, והיה ידוע לחז"ל מסוד ה' ליראיו שצער השכינה שיש מחמת הצער של החולה הוא גדול יותר מהנחת רוח שיש לו יתברך שמו מהתורה והמצוות שיכול לקיים אם יחיה עוד, ולכן מוטב להתפלל שימות ולא יהיה לו צער.

ועי' בתענית י"א (ע"א וע"ב) דאיתא שם: "אמר רבי אלעזר לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו שנאמר בקרבך קדוש ולא אבוא בעיר", דהיינו שאסור להתענות אם קשה לו לצער את עצמו, וכתבו התוס' "כאילו קדוש. הקב"ה", ונראה לבאר דהוא משום שהקב"ה מצטער בצערן של ישראל, לכן אסור להתענות אם הדבר גורם לו צער, כיון שגורם בזה צער לשכינה.

ולפי זה נראה דחנניה מישאל ועזריה הסתפקו האם ראוי להם למסור את הנפש במקום שאינם חייבים, דמצד אחד יקיימו בזה מצות קידוש ה', ומאידך יגרם על ידי זה צער גדול לשכינה מחמת הצער האיום והנורא שיהיה להם בכבשן האש. ועל זה הביאו ראיה מהצפרדעים, שהרי הקב"ה רחמיו על כל מעשיו, ואם כן קשה למה רצה הקב"ה שיקפצו הצפרדעים לתוך התנורים הלוהטים [ואין לומר שהוא כדי להעניש את המצרים, כי בלא זה סבלו מרורות מהצפרדעים די והותר], ועל כרחך שכיון שיש להם זכות גדולה ועצומה שמתקדש השם על ידם, שזו היא תכלית כל הבריאה לתת כבוד לשמו ית', לכן אין לקב"ה צער כלל מחמת הצער שיש להם. ומזה נשאו ק"ו שאם כך הוא אצל הצפרדעים שאינם מצווים על קידוש ה', כ"ש אצלינו שאנו מצווים על קידוש ה', דגדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, ולכן ודאי שלא יהיה על ידי זה צער השכינה רק שמחה גדולה וששון ויקר, כי מיתה כזו אינה עונש כלל אלא זכות גדולה ועילוי גדול, שר"ע הצטער כל ימיו מתי יבא לידי ואקיימנה, וכמו שאמר המגיד להב"י פעמים רבות "ואזכך לאתוקדא על קדושת שמי".

ופוק חזי דבר נורא שכתב השל"ה הקדוש פ' ויצא שהיה זכות גדולה יותר לחנניה מישאל ועזריה אם היו נשרפים על קידוש ה', ומה שניצלו זה היה רק לסתום פי דובר שקר נבוכדנצר שאמר 'מן הוא אלה דישזבנכון מן ידי', וכן לאברהם אבינו ע"ה היה יותר זכות אם היה נשרף בכבשן האש, כי הנשרף על קידוש ה' מה טוב חלקו ומה נעים גורלו, וזהו ענין עשרה הרוגי מלכות הקדושים, ומה שלא נשרף הוא בשביל שעדיין לא נולד יצחק שיצא ממנו יעקב, שיוליד י"ב שבטים שהם אומה ישראלית, והם תכלית הבריאה בשביל התורה שיקבלו, עכ"ד.

ולפי זה ניחא נמי הא דאמרינן דאלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, כי הק"ו היה רק על צער מיתה שאין זה נחשב צער במקום קידוש ה', אך על צער מלקות שהוא צער גדול ממיתה לא היה להם ראיה מהצפרדעים. ועוד, דא"א ללמוד ק"ו ממיתה על צער, כי דוקא במיתה שמקריב את עצמו על קידוש ה', יש נחת רוח גדולה מאוד לפניו יתברך וכן יש עילוי גדול ונפלא לנשמתו של הנהרג על קידוש ה', מה שאין כן מלקות שאינו כ"כ כמו קרבן כי נשאר בחיים, ואין ראיה שגם זה יהיה לנחת לפני ה' למרות הצער הגדול שיש בזה. ולכן היו נמנעים מזה כדי לא לגרום צער לשכינה.

ועוד נראה בביאור הק"ו מהצפרדעים, לפי מה שכתב בתשבץ קטן סי' תט"ו: "מהר"ם ז"ל אומר כשהאדם גומר בדעתו לקדש השם וימסור נפשו על קידוש השם כל מה שעושים לו הן סקילה הן שריפה הן קבורת חיים הן תליה אינו כואב לו כלום". ולפי זה י"ל דזהו מה שלמדו ק"ו מהצפרדעים, דאם ציוה להם הקב"ה ליכנס לאש ודאי צ"ל דכיון שהיה בזה קידוש ה' לא הרגישו צער, וכ"ש אצלינו שנצטוונו על קידוש ה' שלא יהיה לנו שום צער כלל.

ולפי זה גם כן ניחא הא דאמרינן דאלמלי נגדו לחנניה מישאל ועזריה פלחו לצלמא, כי דוקא במיתה על קידוש ה' יש ראייה מהצפרדעים שהנהרג לא מרגיש שום צער, אך על מלקות אין ראייה מהצפרדעים, ואפשר שבהם כן מרגישים את הצער, ולכן היו נמנעים מזה כדי לא לגרום צער לשכינה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

תשובת משה למכשפים

וַיִּקְרָא גַם פְּרַעְהָ לַחֲכָמִים וְלַמְכַשְׁפִּים וַיַּעֲשׂוּ גַם הֵם (ז, יא)

במנחות (פ"ה ע"א) איתא, שאמרו ליה יוחנא וממרא למשה: "תבן אתה מכניס לעפריים. אמר להו, אמרי אינשי למתא ירקא, ירקא שקול".

ופירש"י: שיוחנא וממרא היו ראשי המכשפים של מצרים, וטענו למשה: ארץ מצרים מלאה בכשפים, ואתה בא לשם לעסוק בכשפים. ומשה ענה להם, שבמקום שיש הרבה ירק, כדאי להביא ירק למכור, כי הרבה באים שם לקנות ירק. ומוסיף רש"י, שהם אמרו דברי ליצנות ולפיכך השיבם משה לפי ענינים, עיי"ש.

ותמוה, הרי כל רצון משה באותות ובמופתים שעשה, היה להוכיח להם על ידי כך כי שליח ה' הוא, וישמעו בקולו להוציא את ישראל לחירות. ואילו בדבריו כאן אליהם, נראה כביכול מסכים עמהם שעוסק בכישוף, ולכאורה השיג בזה היפך מטרתו.

ת. נראה לתת עומק בדברי משה רבינו, שרצה הוא להוכיחם בזה, כי אדרבה כל דבריו אינם כשפים, ובזה יודו גם בעלי הכשפים עצמם. ולפיכך התחיל במשל השוק, שהנה בשוק הירק, אדם הרוצה להצליח למכור יותר מכולם, ויש לו סחורה משובחת במינה, לא יניח אותה סתם באמצע הרחוב, כך שלא יכירו בערכה, אלא אדרבה יביא הוא אותה למרכז השוק, היכן שנמצאים כל ה"מבינים" בירקות, והם, בעלי העין החדה, יבחינו במעלת הירקות שלו לעומת כל הירקות האחרים הנמצאים בשוק.

וזה עצמו בא משה רבינו להוכיח את המכשפים, אם חושבים אתם כי באמת כשפים בידי, לא הייתי עושה אותם לפניכם, שאתם בעצמכם מכשפים גדולים, אלא הייתי מלהיב בהם אנשים פשוטים וריקים. וא"כ, עצם זה שאני לא ירא לעשות כשפים לפניכם, אין זאת אלא כי אין כשפים בידי אלא מופתים בדבר ה', ואת ההוכחה לזה יודעים אתם בעצמכם, כשאר כל המכשפים, והעובדה היא שלכן חזר הנחש ונהפך למטה, ביטל את כשפיהם וחזר ועשאם למטות ואז בלע אותם. כח הכישוף, הוא לדמות דבר לדבר ע"י השדים המביאים דבר במהירות כהרף עין. אבל להפוך בחזרה את הנחש למטה, ואז שמטה יבלענו, ושהמטה ישאר מטהרזה כמות שהיה, גם המכשפים ידעו שאין זה בכוחם, וזה עצמו הוכחה שאין בידי משה כשפים אלא מופתים בדבר ה'. ומש"כ רש"י שדברי ליצנות אמר להם, היינו לפי שכלם, שלא הבינו עומק דבריו.

*

טעם לשמם של הצפרדעים בתרגום - 'עורדעניא'

יַעֲלוּ הַצְּפַרְדֵּיִם (ז, כט)

התרגום מתרגם את תיבת צפרדעים: "עורדעניא". ויש לתת טעם ורמז על תרגום תיבה זו.

ונראה לרמז, דתיבת "עורדעניא", רומזת למהותם ומטרתם של הצפרדעים כאשר באו בתור מכה למצרים.

דהא כל מטרת הצפרדעים בהגיעם למצרים ולפרעה בפרט, ולשאר כל המכות בכלל, לא היתה אלא לעורר את פרעה להתבונן בדרכיו ובמעשיו, כיצד הוא משעבד יתר על המידה את בני ישראל בעבודתם, ללא רחמים וחמלה, וכיצד השי"ת מקפיד על מעשיו, ומראה לו ומוכיח כי יש דין ויש דיין לבירה, המושל בכל העולם כולו ועל כל הברואים כולם.

נמצא דכיון דכל צעקת הצפרדעים הגדולה המבוארת בפסוק, לא באה ברעש גדול לפרעה ולמצרים, אלא כדי לעורר אותם מקפאונם ומעיוורונם, שיתעוררו להיטיב דרכיהם.

וזה הטעם שנקראו הצפרדעים בשם "עורדעניא", כי שמם מורה עליהם ועל מהותם. דאם נחלק את התיבה לשנים: "עור - דעניא", נגלה כי היא מורה לנו שהצפרדעים צעקו לפרעה "עור" ותתעורר על מעשיך! וזהו: "דעניא", שענו הצפרדעים וקראו לפרעה ולמצרים בקול רעש גדול, עורו עורו ופקחו עיניכם, על מה באו עליכם כל המכות הללו, אם לא בשביל קשיות ערפכם, וכך היו עונים הצפרדעים וצועקים, ולכן נקראו בשם זה.

*

האם הצפרדעים אמרו שירה במצרים?

וַתַּעַל הַצְּפַרְדֵּי וַתִּכַּס אֶת אֶרֶץ מִצְרַיִם (ח, ב)

בפרק שירה מובא ששירת הצפרדע היא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד".

ויש לעיין, דהטור (סי' תרי"ט), הביא שמשה רבינו שמע מהמלאכים ששרים בשכמל"ו ולקח מהם קילוס זה, וע"כ אומרים בשכמל"ו בחשאי, אלא שביוהכ"פ שהננו דומים למלאכים אפשר לומר בקול.

וזה לשונו: "וסמך לדבר במדרש ואלה הדברים רבה בפרשת ואתחנן, כשעלה משה לרקיע, שמע מלאכי השרת שהיו מקלסין להקב"ה, ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והורידו לישראל. למה הדבר דומה לאדם שגנב הורמין, פי' חפץ נאה, מתוך פלטרין של מלך, ונתנו לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בו אלא בצנעה בתוך ביתך, לכן כל השנה אומרים אותו בלחש ובי"ה אומרים אותו בפרהסיא לפי שאנו כמלאכים" עכ"ל.

וצריך עיון, מה טעם הוצרך משה לקחת כן מהמלאכים, הרי כבר שמע את הצפרדעים שרים כן, (ואם שלמה המלך בחכמתו ידע שפת הבע"ח, ודאי שמשה רבינו גם ידע).

ת. ונראה לע"ד, כי במצרים לא שרו הצפרדעים את שירתם הנאמרת בכל יום, שהיא "ברוך שם כבוד מלכותו" וגו', מכמה טעמים:

א. הלא היו עסוקים לקיים את דבר ה' להכות במצרים, ו"העוסק במצווה פטור מן המצווה", של התפילה לפני ה'.

ב. ועוד, הלא מצרים כידוע היתה מלאה גילולים, שלפיכך אפילו משה רבינו נצרך לצאת את העיר להתפלל אל ה' (כמו בא במדרש שמו"ר וארא פי"ב: "ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפיי", מכאן שלא היה משה חפץ להתפלל בתוך מצרים לפי שהיתה מטונפת בגלולים ובשקוצים" ע"כ), וכיצד יאמרו את שירתם הכוללת פסוק קדוש זה, במקום המלא גילולים.

ג. ועוד יש לומר, כי בעת שהרגו המצרים לא היה מתאים לומר שירה לפני ה', בחינת "מעשי ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה" (סוטה ל"ז ע"א), וה"נ היו המצרים נהרגים ע"י שהיו נכנסים הצפרדעים במעיהם, וכיצד יאמרו אז שירה.

והנה לבסוף, נשארו הצפרדעים במצרים, כמו שנאמר "רק ביאור תשארנה" (ח', ה'), והיה מקום לדחות את התירוץ הראשון והשלישי, דהא אף אחר שהרגו הצפרדעים במצרים יכל משה לשמוע שירתם ביאור. אמנם לפי התירוץ שני ניחא אף כעת, דכיון שכל מצרים היתה גילולים לא שרו פסוק זה אף אחר המכה ודו"ק.

*

האם גם מטות המצרים חזרו להיות מטות?

ויבלע מטה אהרן את מטתם (ז, יב)

ופרש"י: "ויבלע מטה אהרן - מאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כולך" עכ"ל.

מדברי רש"י מבואר, כי במטה אהרן אירע נס מיוחד, שחזר הוא להיות מטה, אמנם עוד בהיותו מטה, נתנו לו כח מיוחד מן השמים להסתובב ברצפה ולבלוע מטות המצרים.

ויש לברר, האם כאשר חזר אהרן ונהפך מנחש בחזרה למטה ובלע את נחשי המצרים, נהפכו גם נחשי המצרים למטות וכך בלעם, או שנשארו הם נחשים וכך בלעם?

ת. מלשון הכתוב: "ויבלע מטה אהרן את מטותם", מפורש שחזרו הם ונהפכו למטות ואז בלעם, דהא כמו שדקדק רש"י מדהוזכר בו לשון "מטה" שנהפך בחזרה להיות מטה, כך יש לדייק מלשון "מטותם" שנקט הכתוב.

ומשמע לפי זה, שגדול היה כוחו של הנס לא רק לחזור להיות מטה ואז לבולעם, אז גם לבטל את הכישוף שהם עשו, דהינו להחזירם מנחשים להיות מטות ואז לבולעם, ובכך להוכיח לעין כל שלא רק שגדול כוחו וניסו מכשפיהם, אלא שיכול הוא אף לבטל את כל כשפיהם ומעשיהם מכל וכל.

וכן נראה מלשון המדרש הגדול, שכתב בענין נס המטה בזה"ל: "כיון שהשליך אהרן את מטתו נהפך לנחש, התחיל פרעה משחק עליהן ואומר, זו היא אומנותו שלא להיכם, כלום

מביאים מוריס לאספמיא, תבן לעפראי, דגים לעכאי, אי אתם יודעים שכל כשפים ממצרים הן יוצאין, נשא עיניו ורמז לעבדיו והביאו לו שני תינוקות בני ארבע שנים, ועשו כמעשה אהרן ונתמלאת כל חצירו תנינים. ומפני מה נהפך מטה אהרן לנחש ומטות החרטומים לתנינים, אלא אמר הקב"ה: תנין בולע תנין, ואין צריך לומר את הנחש, אלא תיהפך מטה אהרן לנחש ומטות החרטומים לתנינים, ויבלע נחש את התנינים. באותה שעה קפצה מטה אהרן ואספה את כל התנינים ועשתה אותן חבילות חבילות ובלעה אותן, ולא עבתה ולא נשתנית. והלא דרכו שלנחש או התנין, כשיאכל יתמלא, אבל זה לא נתמלא ולא עבה.

דבר אחר, ויבלע תנין אהרן אין כתיב כן, אלא ויבלע מטה אהרן, מלמד שחזרה מטה כמות שהיתה, וקפצה ובלעה אותן, והיו מביאין לה חבילות חבילות של מקלות והיא בולעת אותן, ולא נשתנית ולא עבת, מיד נזדעזע פרעה וכל גדולי מלכותו. אמרו: ומה כל חבילות הללו בלעה אותן ולא נשתנית, אנו לא כל שכן תבלע אותנו, וכשם שבלעה מטה אהרן את מטות מצרים ושוב לא נמצאו, כך עתידין אומות העולם שנבלעים ומתבקשים ואינן נמצאין, שנאמר "תבקשם ולא תמצאם אנשי מצותך וגו', כן יאמר בעל הרחמים" עכ"ל. הרי מדנקט בכל הפרשה לשון "חבילות", ואף הדגיש בהם "של מקלות", משמע דפשיטא ליה שלא רק הנחש חזר להיות מטה, אלא אף נחשי המצרים חזרו להיות מטות וכך בלעם.

אמנם מדברי המעם לועז בשם הצידה לדרך, נראה שהבין כי נחשי המצרים נשאר נחשים, ולא חזרו להיות מטות, וכך בלעם, וז"ל: "ואין הכונה שכל הנחשים נהפכו ונעשו מטות כי האמת שמטה של אהרן בלע את נחשיהם כי זה פלא גדול שעץ יבלע דבר חי וזה שקראם הכתוב מטות מפני שבאמת היו מטות תמיד וזה שעשו המצרים היה אחיזת עינים שנראו כנחשים" עכ"ל.

ובמקור הדברים, ראיתי שכ"כ הצידה לדרך (איילנבורג, לבעל הבאר שבע), ודקדק בן מלשון המדרש רבה שכתב: "יחזור לברייתו ויבלע את תניניהם", וז"ל: "ומדקדוק לשון השמ"ר דקאמר: "ויבלע את תניניהם", ולא אמר "ויבלע את מטותם" כלשון הפסוק, משמע שבלע מטה אהרן את מטותם בעוד שהיו תנינים, דהוי חידוש טפי דדומם יבלע את החי, והא דקראם הפסוק מטות, כי באמת מטות היו רק באחיזת עיניים היו נראים כתנינים, כן נראה לי" עכ"ל.

אלא שאחר המחילה רבתי מהרב צידה לדרך, נראה כי נעלמו ממנו כמה מדרשי חז"ל, בהם מפורש שלא רק נחש אהרן חזר להיות מטה, אלא הנס אירע אף בשאר מטות המצרים, שנחשיהם חזרו להיות מטות ואז בלעם.

וכן מפורש בדברי הפסיקתא (וארא פ"ז), וז"ל: "וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטותם, תניניהם לא כתיב, אלא ויבלע מטה אהרן את מטותם, נס בתוך נס שנהפך לתנין, ועוד חזר למטה, והמטה בלע המטות, שאם בלע התנין את התנינים, אין זה אות ומופת, שכן דרכו של עולם הגדול בולע את הקטן, אבל מטה למטה הוא המופת" עכ"ל. הרי לך מפורש בדבריו שדייק מלשון הכתוב שלא אמר "את תניניהם", הרי שנעשה

הנס שמטה בלע מטות, ונמצא הנס בכפליים, גם שחזר הוא להיות מטה, וגם שהחזירם עצמם להיות מטות וביטל כשפיהם, ואז בלעם.

ויותר מבואר בדברי המדרש שכל טוב (שם), שכאשר התחיל הנחש לבלוע נחשים, טענו לפניו החרטומים שאין זה נס, ובקשו מעצמם לראות אם יכול להיפך למטה ולהפוך אותם למטות ולבטל כשפיהם, ואכן משה ואהרן בקשו רחמים שיהא כן, ועשה ה' נס וחזרו כולם להיות מטות, ושוב השליכום ואז בלע המטה את המטות.

וכך מובא שם בזה"ל: "וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים ויבלע מטה אהרן את מטותם, וכי מאחר דכתיב ויעשו גם הם, מה ת"ל וישליכו איש מטהו, אלא מלמד לכשנהיו לתנינים בלע תנינו של אהרן לתניניהון של חרטומין, אמרו לו זה דרכו של עולם שהתנין בולע את חבריו, אלא החזר אותם למטות, אם יבלע מטך את מטותינו נאמר שאתם מצודקים יותר ממנו, מיד בקשו משה ואהרן רחמים את פני המקום וחזרו להיות מטות, ולקחו כל אחד את מטהו בידו ואח"כ השליכו לכל המטות ארצה, ובלע מטה אהרן את כל מטותם, וידעו שהיה נס בתוך נס, ואומרים להם שכך עתידין לעשות בתוך הים" עכ"ל. ונראה דכיון שהיו שם הרבה חרטומים, אז את חלקם בלע בתור תנינים, ואז השאר החזיר להיות מטות ואז בלעם.

וכמעשה הזה מפורש במדרש על משה רבינו, המובא באוצר מדרשים - אייזנשטיין, וזה לשונו: "ויקרא פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם כן וישליכו איש מטהו ויהיו לתנינים, ויקם מטה אהרן ויבלע מטות החרטומים, ויען בלעם וחרטומים, אין זה פלא תמיה וגוזמא מתנינך שבלע התנינים שלנו, כי חוק בכל העולם שחיה בולעת חיה אחרת, אם תרצה שנדע כי הוא ברוח אלהים השלך מטך לארץ ואם מטך בעודנו עץ יבלע מטותינו כשהם עצים, נדע כי רוח אלהים עמך, ויעשו כן וישליכו איש מטהו והיו לתנינים, ואחרי שחזרו כמו שהיו בתחלה בלע מטה אהרן את מטותם" עכ"ל.

גם ר"ח פלטיאל (בפירושו עה"ת כאן), הזכיר מדרש זה, וז"ל "ויבלע מטה אהרן את מטותם, בשביל כך מטה אהרן בלע מטותם לפי שאמר בלעם למשה אם יכול מטך לבלע מטותינו, ונדעה כי רוח אלהים בך ואם לאו חרש אתה כמונו, והשליכו איש מטהו ארצה כבראשונה ויבלע מטה אהרן את מטותם, בדברי הימים של משה" עכ"ל.

גם בדברי התרגום יונתן בן עוזיאל מפורש כן, שהרי תרגם פסוק זה בזה"ל: "ויטלקין אינש חוטריה ויהו לחרמנין, ומן יד אתהפיכו למהוי כמן שירווא ובלע חוטרך דאהרן ית חוטריהון" ע"כ. ותרגומו: "וישליכו איש מטהו ויהיו לצפעים, ומיד נהפכו להיות כמן ההתחלה ויבלע מטהו של אהרן את מטותם" עכ"ל. הרי לך מבואר בדבריו שגם תניני החרטומים נהפכו להיות מטות ורק אז בלעם.

אחר ראיות מפורשות אלו, נוכל לראות שהדבר מבואר גם בשאר מדרשי חז"ל, שנלא לחינם נקטו בנבלעים לשון מטות, כלשון הכתוב, כגון הלשון המובאת במדרש רבה (וארא פ"ט): "מהו ויבלע מטה אהרן את מטותם, א"ר אלעזר נס בתוך נס מלמד שחזר המטה מטה כברייתו ובלע אותן, כשראה פרעה כן תמה ואמר ומה, אם יאמר למטה בלע לפרעה

ולכסאו, עכשיו הוא בולע אותו, א"ר יוסי ב"ר חנינא נס גדול נעשה במטה שאע"פ שבלע כל אותן המטות שהשליכו שהיו רבים לעשות מהן י' עומרים ולא הועבה וכל מי שרואה אותו אומר זה מטה אהרן מכאן שהיה מטה אהרן סימן טוב לעשות בו נסים ונפלאות לדורות" עכ"ל.

וכ"ה במדרש אגדה (בובר) שם, וז"ל: "אלא הנס הגדול שנעשה מטה, ובלע את מטותם, דכתיב ויבלע מטה אהרן את מטותם, ואילו היה עושה אדם חבילות מכל אותם המטות, ר"ל כל מטות שהיו מביאים מכל צד, היה המטה בולע אותם, ולא היה עבה יותר ממה שהיה" עכ"ל.

וכן דייק הרא"ם מדברי רש"י, וז"ל: "ויבלע מטה אהרן", לאחר שחזר ונעשה מטה בלע את כולן. בשבת פרק הזורק (שבת צז. ורש"י ד"ה נס) ובשמות רבה, דאם לא כן ויבלע תנין אהרן את תניניהם מיבעי ליה. ולפי זה צריך לומר לאחר שחזרו כולן ונעשו מטות, בלע מטה אהרן את כולן, דאם לא כן ויבלע תנין אהרן את תניניהם מיבעי ליה, לא מטה אהרן את מטותם" עכ"ל, והובא גם בשפתי חכמים.

*

האם מכת הכינים היתה בארץ גושן

וְהָיָה לְכַנְּם כָּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם (ח, יב)

כתב הרמב"ם (בפירוש המשנה לאבות פ"ה מ"ה) וז"ל: "ואמנם העשרה ניסים אשר נעשו לאבותינו במצרים, הרי הם הינצלם מעשר המכות, והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים, לא בישראל, ואלו ניסין בלא ספק. ולשון התורה בכל מכה מהן שהיא במצרים לבד, זולת הכינים, שהוא לא באר בה זה, אבל ידוע שלא ענש את ישראל, ואמנם היו מצויות אצלם ולא ציערו אותם, וכך בארו החכמים. אבל השאר - הרי התבאר בהן" עכ"ל.

וכ"כ רבינו יונה שם בזה"ל: "עשרה נסים נעשו לאבותינו במצרים, שבכל עשר מכות שהביא הקדוש ברוך הוא על המצרים במצרים לא נזקו אבותינו בהם. ובכולם הוא מפורש להם. לבד במכת הכינים שכתוב: "ותהי הכנים באדם", ולא הפרישה התורה בין מצרים ובין ישראל, אלא קבלה היא ביד חכמים שאף גם בזאת לא לקו בה" עכ"ל.

גם רבינו המאירי (בפירושו למשנה באבות שם), כתב כדבריהם וז"ל: "והארבה לא היה בגופות רק בעשבי הארץ, ולא היה בארץ גשן, והכל מבואר, זולתי מכת הכינים שנגעה בגופות האנשים ולא התבאר שם שלא היה בישראל, ופירש בתלמוד שהיו נמצאים אצלם ולא מזיקין אותם כלל" עכ"ל. ולא מצאנו היכן נתבאר כן "בתלמוד". וכ"כ הריטב"א בפירושו להגש"פ עי"ש.

וראיתי בדברי האחרונים, שהביאו כמה הוכחות לדברי הראשונים הנ"ל, שאכן מכת הגושן אכן חלה גם בקרקע של ארץ גושן, רק לא הזיקה לישראל היושבים בה.

הוכחה א': מזה שיעקב אבינו ביקש "אל נא תקרבני במצרים", ופרש"י שם בשם חז"ל, שאחד מטעמיו הוא שעתיד עפרה להיות כינים. ולכאורה מדוע הסכים שיקברוהו בגושן,

מקום ישוב בניו מאז שירדו למצרים. אלא ודאי שידע יעקב אבינו ברוח קדשו, כי כאשר תגיע מכת כינים למצרים, היא לא תפסח אפילו על ארץ גושן. (ובס' אוזנים לתורה ביאר שזהו מקורו של הרמב"ם הנ"ל).

ויש שהוסיפו עוד לבאר, שהטעם שגם עפר ארץ גושן נהפך לכינים, הוא משום דאף החרטומים הודו במכה זו ש"אצבע אלוהים היא", לכן שם לא היה צריך לעשות נס מיוחד של "והפליתי", כמו שהיה בשאר המכות.

ב': מזה שאמרו חז"ל, שהחרטומים לא יכלו לכשף במכת הכינים, משום שהמכשף חייב לעמוד על גבי קרקע, וכאן לא היתה להם קרקע יציבה לעמוד עליה. ולכאורה קשה, אם קרקע גושן לא נהפכה לכינים, מדוע החרטומים לא הגיעו לשם לכשף (ובאמת נדחק בזה בס' למיסבר קראי עמ' ח' ונשאר בצ"ע). אמנם לפי דברי הראשונים שאף עפר ארץ גושן נהפך לכינים, אתי שפיר שזה נעשה כן כדי שלא יוכלו החרטומים לבוא ולכשף שם.

ג': עוד ראיתי שכתבו (בס' בריח התיכון, ברוך, עמ' 228), כי אם עפר ארץ גושן לא היה נהפך לכינים, לא היה ניכר שהכינים אינם פוגעות בישראל, כי היו יכולים לטעון, שאם היו ישראל מצויים ליד הכינים, גם הם היו נפגעים.

לפיכך הכריח ה' לעשות נס ופלא גדול, להפוך את עפר ארץ גושן לכינים, אבל לגרום לכינים להיות בכל ארץ מצרים פוגעות במצרים, במצב שגם היו שוקעים בעפר שנהפך לכינים, וגם היו הכינים עולות ופוגעות בגופם, ואילו בארץ גושן יכלו ישראל ללכת על עפרה, ונמצא שגם היו הכינים קשות ולא שקעו בעפרם, וגם לא עלו הכינים ופגעו בישראל, ובאופן זה ניכר להדיא שהפה ה' בצורה מיוחדת ביותר את עם ישראל מפגיעתם של הכינים, למרות שהיו סמוכות אליהם.

ד': עוד טעם יפה כתבו בשם הגדת השיר והשבח, וזה עפ"י דברי חז"ל כי אחר הכינים בטלה העבודה מישראל, משום שכיון שנהפך כל עפר הארץ לכינים, לא מצאו עפר ללבנים (פדר"א פי"ט). ומעתה מובן הצורך להפוך את עפר ארץ גושן לכינים, כי אם היו הכינים בגושן, היו לוקחים משם עפר והיתה נמשכת העבודה בישראל.

ה': בס' לב שלום הוסיף, כי זה הטעם שפרעה לא ביקש על הסרת מכת הכינים כמו שביקש בשאר המכות, כי נודע לו שגם בגושן נעשה כן שנהפך עפרה לכינים, וסבר שישראל סובלים מהם כמותם, והעדיף שיסבלו המצרים רק כדי שימשיכו ישראל לסבול כמותם מן הכינים. ומן השמים הטעו אותו לחשוב כן, כדי שע"י שיחשוב כן הוא יסבול את המכה עד תומה.

ובפירוש עיון תפילה פי' את התיבות "אותות ומופתים באדמת בני חם" שהאדמה עצמה לקתה במה שנהפך עפרה לכינים. ובס' יחלק שלל ביאר לפי"ז את דברי הרמב"ם שאף בגושן היו הכינים, כיון שאף ארץ גושן נכללת בכלל "אדמת בני חם".

חזרת הש"ץ / הרב אברהם שץ, ראש כולל טהרות 'תפארת שלמה' בשכונת רמת שלמה, ירושלים עיה"ק

בזמן המכות פרעה הסכים שיצאו ממצרים ומדוע לא יצאו אז? ושורש מכת ברד לפי ביאור הרע"א

בזמן המכות פרעה הסכים לשלוח את עם ישראל ממצרים ולאחר גמר המכות הוא חזר לסירובו וצריך להבין אם פרעה הסכים לשלחם אם כן הם כבר היו משולחים וכעבד שאמר לו רבו הרי אתה לעצמך וא"כ כבר גמרו את העבדות והיו יכולים לצאת ומדוע לא יצאו מיד ממצרים אלא המתינו שהמכה תיגמר ואז פרעה כבר סירב. (ודוחק לומר שרק בשביל שפרעה יקבל עוד מכות עמ"י ישארו במצרים אף שכבר שוחררו ויכלו לצאת קודם).

ונראה לבאר שהיציאה היתה צריכה להיות ע"י פרעה כיון שהוא היה המעביד ולכן הוא צריך להיות גם המשחרר וכמו שכתוב "ויהי בשלח פרעה את העם" ובתוך כדי המכה פרעה נחשב כאנוס ולכן לא נחשב שהוא משחרר ורק לאחר המכה אם הוא משחרר זה נחשב לשחרור כי לאחר שתמה המכה הוא כבר לא אנוס.

ואפשר דזהו ביאור ויחזק ה' את לבו דבאמת מיד לאחר המכה הוא עדיין זכר את המכה ופחד ממנה ולכן היה אנוס מחמתה לשלח את העם וה' רצה שפרעה ישלח מרצונו ולכן הוא חיזק את לבו דהיינו שהשכיח את המכה כאילו עבר זמן מהמכה ואז פרעה חזר לרצונו האמיתי שלא לשלוח.

ונראה לבאר יותר, דבחת"ס כתב (שבת דף קמ"ז) שהשר של מצרים הוא השר שממונה על השיכחה בעולם ומטרת יציאת מצרים זה "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצריים כל ימי חיך" דהיינו לצאת מהשכחה ומצינו שפרעה שכח את יוסף "מלך חדש אשר לא ידע את יוסף" ושר המשקין שכח את יוסף ובחזו"א אמונה וביטחון כתב דהחסרון בטחון של יוסף שנענש עליה הוא שתלה עצמו במצריים שהם "רהבנים" דהיינו "שכחנים" והארכת בזה במקום אחר בראיות רבות שעיקר טומאת מצרים זה השכחה, (ומאחר שהכתוב קורא את המצריים רהבים מוכח דשורש שכחתם באה מ"רהב" דהיינו גאווה) וא"כ פשוט שלאחר כל מכה מיד שכחו את המכה וחזרו לסורם, והתיקון של יציאת מצרים צריך להיות שיזכרו את המכה לתמיד להפקיע את טומאת השכחה והגאווה דהיינו שיפנימו את המכה והמכה תשנה אותם מבפנים שירצו להוציאם ממצרים וזה לא קרה עד מכת בכורות.

ונראה דזה הטעם שלא יצאו בלילה במכת בכורות כי אז אמרו כולנו מתים וחשיב מתוך אנוס משא"כ בבוקר שכבר היה לאחר המכה וידעו שמי שלא מת כבר לא ימות ומ"מ הסכימו להוציאם זה חשיב יציאה מרצון וזה נחשב ל"ויהי בשלח פרעה את העם".

ובזה אפשר לבאר אמאי עיקר יציאת מצרים היתה ביום אף שהשחרור היה בלילה כיון שביום, השחרור היה מעצמם ולא תוך כדי שאמרו כולנו מתים.

ואף שמצינו שפרעה אח"כ רדף אחריהם כבר נאמר בפסוק "ויהפך לבב פרעה" דהיינו דבאמת פרעה שינה את דעתו כי בזמן ששלח רצה לשולחם גם לא תחת לחץ המכה ואח"כ התהפכה דעתו.

ומה שכתוב בפרשת בשלח "וחזקתי את לב פרעה ורדף אחריהם" היינו כי אף שלבבו נהפך וחזר בו מהרצון לשלחם מ"מ היה נמנע מחמת הפחד מהמכות וזה ה' השכיח ממנו וחיזק את לבו כדי שהשחרור יהיה מרצון גמור ולאחר שנהפך לבב פרעה כבר לא היה מרצון לכן היה צריך שישלחם מרצון או ע"י מיתת מצרים כמו שהיה בסוף על הים דגם זה הוא שחרור גמור.

והנה במכת ברד (שמות ט' ל"א ל"ב) איתא בתוך דברי משה אל פרעה "והפשתה והשערה נכתה כי השערה אביב והפשתה גבעל" "והחטה והכסמת לא נכו כי אפילת הנה" ופירש"י אפילות - מאוחרות, ועדיין היו רכות ויכולות לעמוד בפני קשה. והרמב"ן הקשה ולא ידעתי למה נכנסו שני הפסוקים האלה במקום הזה, טרם השלים דבר משה בתפלתו ובטרם סור הברד וע"ש מה שתי'.

אמנם הרע"א מתרץ את שאלת הרמב"ן שזה היה חלק מדיבורו של משה עם פרעה שהוכיחו ואמר לו ראה מה קרה במכת ברד מי שקשה הוכה ומי שרך ונכנע ניצל וכן עליך לעשות אם חפץ אתה להינצל מהמכות עליך להיכנע.

למדנו מדבריו כנ"ל שהמכות לא נועדו רק בשביל להכריח את המצריים לשחרר כי אם לשנות את המצריים מבפנים ולהכניע את גאותם שיפסיקו להיות "רהבים" עד כדי שמשה הסביר לו בפירוש שמכת ברד באה ללמדו להיכנע.

ומכיון שכל המכות נועדו גם למענינו כמו שכתוב בתחילת פרשת בא שה' מוסיף מכות "למען תספר" א"כ עלינו לתקן את עוון מצרים ולהיכנע וכך נמשיך להתקיים כמו שלמדנו ממכת ברד שמי שרך ונכנע הוא מתקיים.

ויסוד זה שנלמד מהברד איתא בגמ' בסנהדרין דף צ"ב ע"א ואמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים אמר רבי זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין לו חלונות לראות נגעו שמע מינה. וברש"י: הוי קבל - הוי עניו ותחיה. מוכח שמי שעניו יש לו קיום לעולם.

ובסוף התפילה אומרים ונפשי כעפר לכל תהיה ובתוס' בברכות דף י"ז ע"א פי' מה עפר אינו מקבל כליה לעולם כן יהי רצון שזרעי לא יכלה לעולם כמו שהוא אומר והיה זרעך כעפר הארץ. ע"כ. ופשוט שאין זו הכונה הפשוטה כי אם שנזכה להיות ענוים כעפר ורק שהתוס' כתבו שאם נפשנו תהיה כעפר נזכה לשלא יהיה לנו כליה לעולם.

נמצינו למדים שהיציאת מצרים האמיתית של כלל ישראל היא שיודעים להיות ענוים ולמעט עצמינו וכך עם ישראל ינצח כמו שנאמר בפרשת ואתחנן (דברים ז' ז') "לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם ויבחר בכם כי אתם המעט מכל העמים" וברש"י לפי שאתם

ממעטין עצמכם, כגון אברהם, שאמר ואנכי עפר ואפר, וכגון משה ואהרן שאמרו ונחנו
מה, לא כנבוכדנצר שאמר אדמה לעליון, וסנחריב שאמר מי בכל אלהי הארצות, וחירם
שאמר אל אני מושב אלהים ישבתי.

וזהו סוד הנצחיות של כלל ישראל וזו הסגולה לנצח בכל המלחמות וולהתקיים לאורך
ימים שנזכה בע"ה לברכה שנפשנו כעפר לכל תהיה ומתוך כך לא יהיה לנו כליה לעולם
אמן.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בענין ק"ו דחנניה מישאל ועזריה

וְשָׂרֵץ הַיָּאֵר צִפְרָדְעִים וְעָלוּ וּבָאוּ בְּבֵיתְךָ וּגּו' וּבְתַנּוּרֶיךָ וּבְמִשְׁאָרוֹתֶיךָ (ז, כח)

אי' בפסחים נ"ג: עוד זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו [עצמן] על קדושת השם לכבשן האש נשאו קל וחומר בעצמן מצפרדעים, ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם כתיב בהו ובאו [ועלו] בביתך [וגו'] ובתנורו ובמשארותיו אימתי משארות מצויות אצל תנור הוי אומר בשעה שהתנור חם אנו שמצווין על קדושת השם על אחת כמה וכמה עכ"ל. ופי' רש"י - מה ראו, שלא דרשו וחי בהם ולא שימות בהן. והק' התוס' שם וז"ל וקשה דהא בפרהסיא הוה ומסקינן בסנהדרין [דף עד]. דלכולי עלמא בפרהסיא חייב למסור עצמו אפילו אמצוה קלה [ובכלל ק' הרי בע"ז עסקינן דיהרג ואל יעבור והוסיף זאת בתוס' הרא"ש וע' מהרש"א].

ופירש רבינו תם - דצלם זה שעשה נבוכדנצר לאו ע"ז הוה, אלא אינדרטא שעשה לכבוד עצמו וכו' ור"י מפרש מה ראו שלא ברחו שהרי קודם המעשה היו יכולים לברוח כמו שעשה דניאל כדאמר בחלק [סנהדרין צ"ג]. ג' היו באותה עצה:

ובשפ"א הק' עוד וז"ל כל הסוגיא תמוה, חדא דהא מחויבין למסור נפשם על ע"ז כמ"ש בתוס' ולתני' התוס' דלא הוי ע"ז קשה מה הפי' אנו שמצווין על קידוש השם. אך זה י"ל דהכי קאמר אנו ששייך בנו מצות קידוש השם בע"ז ממילא, יש לנו להחמיר גם בכל מצוה קלה.

אבל עוד קשה מה דאמרי' ומה צפרדעים שאין מצווין על קדושת השם הלא להם הי' הציווי כך ועלו ובאו כו' ובתנורו ובודאי מה שמצוה הקב"ה לעשות אפי' לילך תוך כבשן האש מחויבין למסו"נ ולא שייך בזה וחי בהם כמו שנתחייב יצחק אבינו לשמוע לאביו שנצטוה מפי הקב"ה להעלותו לעולה. ע"כ. וזה ק' גם לתני' הר"י, שהק"ו הי' ממה שלא ברחו הצפרדעים, שהרי נצטוו.

ועל זה תני' בשפ"א וז"ל ואפשר לומר קצת בדוחק לפמ"ש [במד' שה"ש ז'] בפסוק זאת קומתך דמתה לתמר דמתחילה מסרו עצמם חמ"ו ע"ד לעשות להם נס ע"ש ולפי"ז י"ל כוונת הגמ' מה ראו כו' היינו על מה סמכו שיעשה להם נס.

וזה למדו מדכתיב בצפרדעים בתנורו ובמשארותיו דמשמע שאחר שבאו לתנור חם יצאו אח"כ לעיסה א"כ ניצולו הם מן האש ע"י שעשו שליחות בוראם אע"ג דהם לא נצטוו על קידוש השם. היינו שהם עשו רק בטבע שכך גזר השי"ת אעפ"כ כיון שעשו מצות בוראם ניצולו מן האש אנו שנצטוינו ועושין לקיים מצותו ית' על אחת כו"כ שיעשה לנו נס עכ"ל

והשפ"א כיוון בזה לג' ראשונים שלא היו מצויים בימיו. תוס' שאנץ [תוס' הרשב"א] רבינו דוד ומהר"ם חלאוה שכולם הביאו תי' כן מה ראו שמסרו עצמם ע"מ שיעשו להם נס. והובא תי' זה בשם רבינו מאיר.

אלא שהקשו על זה חדא דא"כ הי' לו לומר שמסרו עצמן להינצל. ולזה כנראה שהתכוון השפ"א שהוא דוחק קצת, ועוד שהרי אמרו חמ"ו והן לא ידיע להוי למלכא, ומזה למדו רבותינו שלא ימסור עצמו על מנת לעשות לו נס. ובתו"כ אי' כל המוסר עצמו ע"מ שיעשה לו נס אין עושין לו נס.

ואולי צ"ל שהי' שם שני שלבים. דבמדרש שה"ש ז' שם שהציע להם יחזקאל לחמ"ו שיתחבאו [וכדעת התוס'] ולא רצו אלא אמרו ליחזקאל שרוצים למסור נפשם ע"מ שיעשו להם נס והוא שאל את פי הגבורה וא"ל הקב"ה שאינו מגין עליהם בנס. ואח"כ אמרו שבין כך ובין ימסרו נפשם ולא יברחו. ואח"כ אמר הקב"ה ליחזקאל שוודאי יציל אותם אלא שלא יגלה להם זאת בכדי שילכו לתומם.

ונמצא שבראשונה סמכו על הק"ו ורק אחר שקבלו את התשובה אמרו לנבוכדנצר והן לא ידיע להוי למלכא, כלומר שלא ישתחוו בשום אופן בין מציל בין אינו מציל כמ"ש במדרש שם. ועל זה קאי שאלת הגמ' על מה סמכו בשאלתם. אבל לאחר שקבלו את התשובה אכן נתברר להם שאין מוסרים נפש ע"מ שיעשה לו נס. וזה שדייק השפ"א שכ' "דמתחילה". ודו"ק.

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

גם בני ישראל נצטוו במצרים על שילוח עבדים שלא להשתעבד באחיהם, וזה היה זכותם לצאת משעבוד פרעה

מובאים הפסוקים שיש לדקדק בהם, והשאלות המתעוררות בכל פסוק

וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בֶּן אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה, וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. בֹּא דַבֵּר אֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם וַיְשַׁלַּח אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרְצוֹ. וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר הֲנִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא שָׁמְעוּ אֵלַי וְאֵיךְ יִשְׁמְעֵנִי פְרַעֲהַ וְאֲנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם (ו, ט - יב).

א. יש להעיר הלא דברי משה אל בני ישראל ודבריו אל פרעה לא היו כלל באותו משקל, ודבריו אל ישראל היו דברי ניהומים ובשורת הגאולה, ומה שלא שמעו היה מחמת היאוש ששרר בקרבם מקוצר רוח ומעבודה קשה, משא"כ דבריו אל פרעה היה ציווי להוציאם מארץ מצרים ומי אמר שאם ישמע ציווי מפורש בשליחות השי"ת שלא יקיים.

ב. האי ק"ו פריכא הוא, דבני ישראל לא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה, אבל פרעה הסרוח בהיכלו על מיטות שן למה שלא ישמע.

ג. עוד יש להעיר על הלשון ולא שמעו אל משה דלשון זה שייך במי שאינו מציית לציווי ואינו מקיים הדברים, משא"כ כאן לא היה כי אם דברי בשורה, וטפי הול"ל ולא האמינו למשה וכיו"ב.

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶהֱרֹן וַיִּצְוּם אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (שם, יג).

ד. בלשון הכתוב משמע דמלבד השליחות אל פרעה היה ציווי מיוחד לבני ישראל, ומה היה הציווי, ועוד אם הכונה לדברי ניהומים אין שייך לשון ציווי שהוא מורה על הוראה לעשיה מסויימת.

הוא אֶהֱרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבֹאתָם: הֵם הַמְדַבְּרִים אֶל פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרַיִם לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם הוּא מֹשֶׁה וְאֶהֱרֹן (שם, כז - כז).

ה. במקראות אלו יש משמעות שהיה בשליחותם ב' ציוויים, וציווי הראשון היה הוציאו את בני ישראל וגו' על צבאותם, וציווי השני היה הם המדברים אל פרעה וגו' להוציא את בני ישראל מארץ מצרים הוא משה ואהרן, ומה שייך ציווי להוציא את בני ישראל כל שפרעה לא יסכים בהוצאתם.

ו. גם יש לדייק מה שבתחילת מקרא הראשון אמרה תורה הוא אהרן ומשה, הוקדם אהרן למשה, ובסיום מקרא השני אמרה תורה הוא משה ואהרן, הקדים משה לאהרן,

ורש"י פירש שבא לומר ששניהם שקולים, ועדיין צריך למודעי מה שדוקא בציווי אל בני ישראל הוקדם אהרן ובציווי לפרעה הוקדם משה, הלא דבר הוא.

וַיִּדְבֹר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר אֲנִי ה' דִּבַּר אֶל פְּרַעְה מֶלֶךְ מִצְרַיִם אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' הֲאֵנִי עֶרְל שְׁפָתַיִם וְאֵיךְ יִשְׁמַע אֵלַי פְּרַעְה (שם, כט - ל).

ז. צריך ביאור כפילות הציוויים הלא כבר נצטוו על זה לעיל פס' י' י"א, ומה נוסף בציווי זה.

ח. יש לדייק גם בתשובת משה רבינו כאן הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה, ולא נזכר האי ק"ו הן בני ישראל לא שמעו אלי.

ט. יש להעיר עוד כי בפעם הראשונה נאמר וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' לֵאמֹר ודיבור הוא לשון קשה, ובפעם השנית נאמר וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְפָנָיו ה' ואמירה הוא בלשון רכה, ומה נשתנה.

י. עוד יש להעיר כי בפעם הראשונה כתיב לֵאמֹר, ובפעם השנית לא כתיב לֵאמֹר.

*

דברי המשך חכמה ששבט ראובן שמעון ולוי לא היה כ"כ תחת עול השעבוד

והם היו משעבדין באחיהן שמשאר השבטים

דבר חידוש מצינו במשך חכמה עה"פ וַיִּצְוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶל פְּרַעְה וכו' לְהוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכו', וז"ל יתכן כי גם אז במצרים היו גדולי האומה אשר היו שרים נכבדים ואפרתים והם היו משעבדים את בני ישראל לעבדים שמכרו המצרים להם, ואולי היו המה השלשה שבטים ראובן ושמעון ולוי שהנהיגו שררה במצרים, כמו שאיתא במדרש (במד"ר יג ח), לוי שלא היה בשעבוד מצרים (שמו"ר ה, טז) לכן לא נטל נחלה בארץ, וכן ראובן לא נטל רק בעבר הירדן, ושמעון נתקיים עליו אחלקם ביעקב (בראשית מט, ז) כמוש"כ רמב"ן שם (מט, ה), ומהם היו בני חורין הרבה ושרים אשר היו משעבדים את ישראל הנמכרים להם מהמשלה של פרעה, לכן ציוה השי"ת שבני ישראל גם פרעה יוציאו את בני ישראל מהשעבוד, ולכן סמך לזה יחוס השלשה שבטים ומסיים (פסוקים כד - כז) הוא אֶהְרֹן וּמֹשֶׁה אֲשֶׁר אָמַר ה' לָהֶם הוֹצִיאוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל צְבֹאתָם שִׁיהִיו כָּל מִשְׁפַּחַה וּשְׁבַט צָבָא בְּפָנָיו עֲצֻמוּ וְלֹא יִשְׁתַּעֲבְדוּ יִשְׂרָאֵל זֶה לָזֶה, הם המדברים אל פרעה.

וכנראה שלזה כיון הירושלמי ראש השנה (ג ה) וַיִּצְוּם אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מה צוום על פרשת שילוח עבדים, [ור"ל שישלחו עבדיהם מישראל ששעבדו תחת ידם, כמוש"כ] הה"ד אֲנֹכִי כְרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם הוֹצֵאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים לֵאמֹר: מִקֵּץ שְׁבַע שָׁנִים תִּשְׁלַחוּ אִישׁ אֶת אָחִיו הָעֶבְרִי אֲשֶׁר יִמְכַר לָךְ וְעַבְדְּךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוּ חֲפָשִׁי מֵעִמְךָ וכו' הנאמר בירמיה (לד, יג - יד) יְעוֹשׁ, ודו"ק, עכ"ל.

*

בדיבורי הבשורה של משה רבינו נרמז על שחרור בני ישראל מאחיהם ששעבדו בהם ולא שמעו אליו עד שנצטוו בפירוש

ומעתה אף אנן נמי נימא שתכף בבוא משה לבשר לישראל על יציאתם ממצרים ופריקת
עול השעבוד נרמז שגם אחיהם צריכים לשחררם מעול העבדות, שהרי כל מה שהיה
ביכולתם לשעבד הוא משום שהמצרים מכרום לאחיהם שמשבט ראובן שמעון ולוי,
ובהתבטל מסובב המכירה ממילא יתבטל שעבוד אחיהם.

ומעתה יש לומר שמה שנאמר **וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מְקַצֵּר רוּחַ וּמַעֲבֹדָה קָשָׁה** לא קאי רק
על הבשורה של הגאולה, ונרמז גם כן שלא יכלו אחיהם המשעבדים לפעול בעצמם לשחרר
את עבדיהם שקנו מאת המצרים.

וזה הק"ו שעשה משה רבינו הן בני ישראל לא שמעו אלי והיינו שלא הסכימו לציית
לשחרר אחיהם המשועבדים אצלם, שאחיהם הם ובשר משרם, ואיך ישמעני פרעה שאינו
יהודי ואינו בשר משרם, ועל זה השיב לו השי"ת שיצוה את בני ישראל בשחרור עבדיהם
בפירוש ובודאי יצייתו לו.

*

יתכן שהציווי לישראל לשחרר עבדיהם נאמר להם ע"י אהרן

והנה בהיות בני ישראל במצרים היה אהרן הנביא שאמר להם דבר ה' וכמו שכתב רש"י
(שמות ד, ט) וז"ל למדנו שכל שבעה ימים היה הקב"ה מפתה את משה בסנה לילך
בשליחותו וכו', עד שחרה בו וקצף עליו, וכל זה שלא היה רוצה ליטול גדולה על אהרן
אחיו שהיה גדול הימנו ונביא היה שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי וגו', ועוד נאמר בעלי
הכהן הנגלה נגליתי אל בית אביך בהיותם במצרים הוא אהרן, וכן ואודע להם בארץ
מצרים וגו', ואומר אליהם איש שקוצי עיניו השליכו, ואותה נבואה לאהרן נאמרה עכ"ל.

ולולי דמסתפינא הוא אמינא שאותו ציווי שנאמר לישראל על שחרור עבדיהם נאמרה
להם ע"י אהרן שכבר הורגלו שאהרן הוא הנביא המצווה במצוות ה'.

*

ישוה כל ההערות

ולאחר כל ההקדמות יתיישבו כל הערות הנ"ל בטוב טעם ודעת, בדברי משה בבשורת
הגאולה נרמז גם שבני ישראל ישחררו עבדיהם שקנו מן המצרים, והם לא שמעו אל משה
ולא הסכימו לקבל מה שרמז, נמצא שגם בני ישראל לא שמעו לציווי השי"ת, וא"ש הערה
א'.

והנה מה שאמרה תורה ולא שמעו אל משה מקוצר רוח וגו', אינו עולה כי אם על אותם
המשועבדים בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, אבל בני ראובן שמעון לוי לא היו
משועבדים ולא היה שייך אצלם קוצר רוח ועבודה קשה, ושוב שייך לומר ק"ו אם אותם
מבני ישראל לא שמעו איך ישמעני פרעה, וא"ש הערה ב'.

וא"ש נמי מה דכתיב ולא שמעו אל משה כי היה ביניהם כאלו שבאמת לא צייתו אל דבר משה ולא קיימו את דבריו, וא"ש הערה ג'.

ומענה השי"ת למשה היה כי יצוים בפירוש על שחרור העבדים, ובודאי כאשר ישמעו ציווי מפורש יוצא בענין זה לא ימרו את פיו, וזה ויצוים אל בני ישראל לשחרר עבדיהם וא"ש הערה ד'.

וזה מה שכפלה התורה דבריה הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם, וכמו שפירש המשך חכמה דקאי על ציווי לבני ישראל לשחרר עבדיהם ויהיו כל שבט ושבט על מחנהו לצבאותם, וציווי זה בעיקר ע"י אהרן נאמר כמו שאר הנבואות שנאמרו לישראל בהיותם במצרים, וא"ש הערה ה', ולזה הקדים בציווי זה אהרן למשה כי עיקר השליחות נאמר ע"י אהרן, וא"ש הערה ו'.

ומהשתא שבני ישראל נצטוו על שחרור עבדיהם והם הסכימו לקיים מצוה המפורשת היוצאת מפי כהן גדול, בזכות זה ובבחינת מידה כנגד מידה יש להם יכולת לצאת מעבדותם במצרים.

והנה ההנהגה של בני ישראל לעתיד והוצאתם ממצרים היה בעיקר ע"י משה וזה מש"כ בסיום המקרא הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן, ובכאן הקדים משה לאהרן כי העיקר היה על ידו ואהרן היה מתורגמן.

ומהשתא א"ש מה שאמר הקב"ה למשה שוב בא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו, כי עכשיו יש זכות לישראל שישמע פרעה לשלחם מארצו, ועל זה השיב משה אם כי בני ישראל שמעו אלי וליכא ק"ו, מ"מ איך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, וא"ש הערה ז', והערה ח'.

*

ויש להוסיף כי בתחילה משה סירב בשליחותו מחמת כבודו של אהרן, וכשראה ששוב אהרן מצוה את ישראל על שילוח עבדים שמח מאד שאהרן יהיה השליח והנביא כמקודם, ואחר ששוב נצטוה וינדבר ה' אל משה לאמר אני ה' דבר אל פרעה מלך מצרים את כל אשר אני דבר אליך, חזר שוב על סירובו בטענתו הן אני ערל שפתים ואיך ישמע אלי פרעה ודו"ק בכל זה.

*

באופן מחודש י"ל שמה שציוה אותם על שילוח עבדים היה בכדי לזכותם למול לבבם

באופן מחודש יש לומר דמה שמשך רבינו התאונן הן וינדבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים, לא היה רק בכדי לומר שלא ישמע אליו פרעה אלא גם עצם הדבר שבני ישראל לא שמעו אליו לא נתן לו מנוח, שמוכח מזה שלבם אטום וחתום מקוצר רוח ומעבודה קשה ששעבדו בהם המצרים והיו במצב של עבדות קשה עד שהכניסום לשערי טומאה עד כדי כך שאין מתנוצץ בהם אור הגאולה,

והפועל יוצא מזה שבודאי לא ישמע אליו פרעה שהוא אבי אבות הטומאה, ומה יפעל אצל מקור הטומאה דיבורי ה', וא"ש הערה א' ב'.

שוב ראיתי בפענח רזא (לאחד מהראשונים רבי יצחק ב"ר יהודה הלוי) וז"ל ואין להקשות מה ק"ו הוא זה דלמא שאני בני ישראל כדכתיב ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבודה קשה, וה"פ שלא שמעו ולא ניאותו לצאת מאימת עבודה קשה שיעמיס עליהם הש"י לומר לא נודע כמה תכבד עלינו העבודה ואין אנו יכולים לסבול עבודה קשה מכח קוצר רוח שבנו, וא"כ שפיר הוי ק"ו לענין יציאה שאז אינם רוצים לצאת כ"ש שלא ירצה פרעה לשלחם (מוה"ר משה), ד"א לענין פרעה יאמר כן שהוא לא יתלה מניעת שמיעתם בקוצר רוח וגו' ויאמר בלבו אם הם לא שמעו איך ישמע אני עכ"ל.

ולתירוצו הראשון יש להוסיף דבאוה"ח פירש קוצר רוח שלא היה להם תורה, ולדבריו נפרש דכיון שלא למדו תורה לא היו מסוגלים לצאת ולקבל עליהם עול העבודה שיטיל עליהם.

ובזה נפרש מה דמבואר בירושלמי ויצום על בני ציום על שילוח עבדים ופירשו רבותינו ז"ל העבדות שיש באדם עצמו ועי"ז יוסר האוטם מהלב ויהיו חפצים לצאת, ושוב ליכא ק"ו דבנ"י לא ישמעו, ומעתה א"ש דאחר ציווי זה, אכן נצטוו משה בא דבר ולא השיב מק"ו אלא דלא ישמע פרעה מחמת שהוא ערל שפתיים.

והשי"ת נתן עצה לרכך קשיות לבבם ע"י שיצום על מצוות שילוח עבדים, כי האדם נפעל כפי פעולותיו ובעסקו בשחרור עבדיו גם הוא משתחרר אט אט ממלתעות היצר והטומאה, ועי"ז יזדככו ויהיו יכולים לשמוע אל משה, וא"ש הערה ד'.

ומעתה ליכא ק"ו ממה שבני ישראל לא שמעו, כי הם ישמעו ויהיו מוסיף והולך בשערי הקדושה, ולזה אחר ציווי זה כאשר חזר משה על סירובו לשליחות לא אמר הן בני ישראל לא שמעו אלי, וא"ש הערה ז' והערה ח'.

ומעתה א"ש מה דבפעם הראשונה דיבר משה לפני ה' בדיבור קשה כי היה קשה בעיניו מאד על שבני ישראל נמצאים במצב שלא שמעו מחמת אטימת לבבם וכנ"ל, משא"כ בפעם השנית לאחר שנצטוו על שילוח עבדים ונתרכך ערפם הקשה אמר משה סירובו בלשום רכה כי לא היה רק סירוב על השליחות מחמת שלא ישמע אליו פרעה, וא"ש הערה ט'.

וא"ש נמי שבפעם הראשונה אמר משה לפני ה' לאמר וביקש שישביב לו עצה כיצד ישמעו ישראל, אבל בפעם השנית שכל דבריו היו אין ישמע אליו פרעה לא היה חפץ בתשובה ואדרבא הלואי שיפטר משליחות זו, מחמת כבודו של אחיו אהרן וכנ"ל, וא"ש הערה י'.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

וארא אל אברהם אל יצחק - לא נודעתי להם

וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי ה'. וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל-
שָׁדָי וְשָׁמִי ה'. לֹא נֹדַעְתִּי לָהֶם. וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת
אֶרֶץ מִגְרִיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ. וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נַאֲקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרִים מַעֲבָדִים אִתְּם
וְאֶזְכֹּר אֶת בְּרִיתִי (ו, ב-ה)

המאמר מוקדש לעילוי נשמת אבי מורי ועט"ר הגאון הצדיק חכם מנשה מנשה בן רחמה
זצוק"ל.

יש להתבונן במה שנאמר: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, באל שדי, ושמי ה', לא
נודעתי להם". שמלבד החילוק בין השמות של התגלות [שדי, ושמי ה'] יש עוד חילוק, בין
מה הקב"ה 'נראה' אל האבות, לבין מה 'שידעו' ממנו.

וביותר יש לתמוה שהרי אמרו חז"ל (ר"ה כה:): שראיה גדולה מהשמיעה, כי כשאדם
'שומע' על דבר שלא ראה אותו בעצמו, יכול להיות לו ספקות, כי הרבה שיבושים יש
בשמועות, אבל כשאדם רואה הדבר בעצמו, לא יפול שום ספק בלבו. וא"כ קשה כיון
שהאבות 'ראו' את ה'. כ"ש שידעו ממנו.

רבינו הכלי יקר כתב לבאר כמה ביאורים, שכולם סובבים על מה שנאמר בסוף פרשה
קודמת: "וישב משה אל ה', ויאמר אדני למה הרעתה לעם הזה, למה זה שלחתני. ומאז
באתי אל פרעה לדבר בשמך, הרע לעם הזה, והצל לא הצלת את עמך". ומבואר שמשה
רבינו התרעם על הקב"ה שעל ידי מה ששלחו, במקום להטיב, 'הרע' לעם.

ובפרשתנו הקב"ה הוכיחו שלא זכה לאמונה כמו של האבות, שהקב"ה התגלה אליהם
רק בשם 'שדי' שהוא מורה על 'הצרות' שעברו, כמו שאמרו חז"ל עה"פ "ואל שדי יתן לכם
רחמים". (בראשית מג, יד). שבשם זה אמר הקב"ה 'די' לעולמו, ועל ידו יאמר 'די לצרתם'.
כי האבות רוב ימיהם היו מכאובים, אברהם הושלך לכבשן, והלך נע ונד, ונלקחה אשתו.
וכן ליצחק נלקחה אשתו, ועוד סתמו בארותיו, והיה גר בארץ. ויעקב סבל יותר מכולם,
והקב"ה אמר די לצרות כולם, וזה הדבר אשר ראו בעיניהם את כל התלאה אשר עברה
עליהם והצילם ה' בשם של שדי ואמר די לצרותם. אבל שם ה' המורה על רחמים גמורים
בלי תערובת דבר רע, לא רק שלא ראו בעיניהם דבר זה, אלא אפילו בידיעה על צד המופת
לא נודע להם כי אני ה' אך ורק מיטיב לכל.

וזה שאמר: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב, באל שדי". דהיינו שבשם זה הקב"ה
נגלה לאבותינו בראיה עין בעין שהוציאם. אבל, "ושמי ה' - לא נודעתי להם". משם ה'
המורה על הרחמים אפי' בידעה לא ידעו מזה. ולמרות זאת לא הרהרו אחרי הקב"ה.

ובזה יש לבאר את המשך הפסוקים: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען". שגם את מה שהבטיח להם את הארץ עדיין לא קיים. "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבידים אותם". ולא עוד שהקב"ה גזר על בני ישראל צער גלות, אבל מצרים הוסיפו יותר מהנגזר עליהם. ובכל זאת לא הרהרו אחרי.

הוכחה על בריאת העולם - והמשך קיומו ע"י הקב"ה

והנה הטעם שהקב"ה עשה מופתים עצומים כ"כ במצרים, הוא להוכיח עין בעין שהוא ברא את העולם 'יש מאין' וכי הוא השליט בכל, ובמאמרו העולם קיים כל רגע ורגע, וכמו שאמר משה רבינו לפרעה: "בזאת תדע כי אני ה'". ובוזה יש לבאר מה שאמר "וארא אל אברהם.. באל שדי". ששם זה מורה על מה שהקב"ה אמר לעולם 'די'. כלומר שמורה על הוכחה שהקב"ה ברא את העולם, ועתה בניסים נעשו במצרים הוכח לעם ישראל גם האמונה שהקב"ה מהווה הכל, ושאין הויה לשום נמצא זולתו יתברך.

ובזה השיב הקב"ה למשה הטעם שלא נגאלו מיד, כי הקב"ה הקשה לבו של פרעה כדי להרבות אותותיו בו. אך היא גופא קשיא מה צורך בכל המופתים האלה, לזה אמר לו כי לאבות התגליתי "באל שדי". ושמורה שאמר לעולמו 'די'. אבל עדיין לא נתפרסם מופת על החידוש, זה שאמר "ושמי ה' לא נודעתי להם". על כן צריך אני להקשות לב פרעה כדי לעשות מופתים המורים על החידוש.

ואם תשאל מה יום מיומים, ומה צורך בידיעה זו עכשיו יותר מבשאר זמנים, על זה אמר "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען". ואם הקב"ה לא יפרסם כוחו בעולם, יאמרו אומות העולם לסטים אתם. נוכדברי רש"י בריש פרשת בראשית בשם רבי יצחק].

ואף שכבר בימי האבות הקב"ה הבטיח לתת להם את הארץ, ומ"מ לא עשה הקב"ה פרסום לזה שהעולם שלו, ודווקא עתה, לזה הוסיף ואמר: "וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל". משא"כ אבות העולם גם בלי המופתים האמינו בה'.

תחיית המתים מהתורה

ולדרך זו הוסיף לבאר מה שנאמר: "וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען, את ארץ מגוריהם אשר גרו בה". ואמרו חז"ל (סנהדרין צ:): שמכאן לתחיית המתים מן התורה. ופרש רש"י שם שעתידים האבות לחיות, ועתיד הקב"ה לתת להם את ארץ ישראל. ודברי הגמ' צריכים ביאור. א. מה הקשר בין תחיית המתים, לדברי הקב"ה אל משה שקרא תגר על שלא גאל את ישראל מיד. ב. עוד יש להבין מה צורך יש לאבות לחיות בארץ ישראל, מה תועלת להחליף עולם עומד בעולם עובר.

עוד יש להבין מה שאמרו חז"ל (ש"ר ו, ד) חבל על דאבדין ולא משתכחין. יש לי להתאונן על מיתת האבות, אמרתי לאברהם "קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה". ביקש מקום לקבור את שרה ולא מצא עד שקנה בדמים, וכן ביצחק ערערו על הבארות, וכן יעקב שהוצרך לקנות השדה וכו' ולא הרהר.

ודברי חז"ל אלו צריכים ביאור, ממה נפשך אם ההבטחה על הארץ הייתה דווקא לזרעם, א"כ פשוט שאין סיבה לאבות להרהר אחר מידותיו של ה'. שהרי מעולם לא הבטיח לאבות שיהיה להם חלק בארץ, אלא לזרעם. ואם הבטיח שיהא גם לאבות חלק בארץ אם כן איזה הבטחתו.

וביאר הכלי יקר ששונה ההבטחה שהקב"ה נתן לאבות לגבי נחלת הארץ, לבין מה שהבטיח לזרעם, שלאבות לא ניתן להם חלק בארץ לתשמיש עוה"ז, נומה גם שליחידיים כמותם אין צורך בנחלה כ"כ גדולה] ורק לגבי מקום קבורה בארץ, הבטיחם הקב"ה, שזה לצורך תחיית המתים לעוה"ב שאמרו חז"ל שמתי ארץ ישראל יקומו תחילה, וכל הקבור בחו"ל מתגלגל לא"י, ובזה שיקברו בארץ ינצלו מצער זה. ולזה כשביקש אברהם לקבור את שרה ולא מצא, היה לו לאברהם מקום להרהר על עיקר הבטחה זו. ומ"מ התקיימה הבטחה זו אחר כך כשמצא לקנות בדמים, אבל קודם שמצא לקנות היה לו להרהר ולא הרהר, וכן יצחק כשערערו על הבארות, היה לו גם כן להרהר פן לא יתנו לו גם מקום קבורה בארץ, מאחר שמדקדקין עליו כל כך שלא ליתן לו חלק מועט בארץ, וכן יעקב.

ואכן האמונה בתחיית המתים, תלויה באמונה שהקב"ה ברא את העולם יש מאין, ושכל רגע ורגע הקב"ה מעמידו במאמרו, ומזה נדרש קל וחומר לתחיית המתים. ולזה מבואר מדוע בתוכחה למשה על אורך הגלות, נכנס עניין תחיית המתים, כי הא בהא תליא, כי אורך הגלות היה למען ריבוי האותות והמופתים במצריים, שעל ידם תושרש האמונה בעם ישראל במה שהקב"ה ברא את העולם, ומחיהו במאמרו בכל רגע, ובזה תבוא האמונה גם בתחיית המתים. ובזה גם התקיימה הבטחת הקב"ה לאבות כמו שאמר: "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען". דהיינו שיהיו נקברים בארץ כדי שיהיו בטוחים לעמוד לעתיד לבוא בלא צער גלגול מחילות.

מי הדעת - תלמוד תורה בפרשת השבוע / הרב יוסף קסלר, מח"ס 'משנת ברכה', מודיעין עילית

יישוב הדעת בתורה

וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה מִקְצֵר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה (ו, ט)

כתב האור החיים וז"ל אולי כי לצד שלא היו בני תורה לא שמעו, ולזה יקרא קוצר רוח כי התורה מרחבת לבו של אדם.

הדברים טעונים ביאור רב מה שייך הקוצר רוח למה שלא היו בני תורה, דלכאוי' הקוצר רוח שייך למצב שהיו טרודים בעבודתם הקשה כמו שממשיך הפסוק ומחמת כן לא היה להם הרוחב לב לשמוע את הדברים, ומה זה ענין שלא היו בני תורה.

והנה שנינו באבות (פ"ו) שאחד מקניני התורה הוא "ביישוב" ומפרש שם הרמב"ם וכן הרמ"ב "בישוב הדעת", ובאבי עזרי בהקדמה לספר נשים תמה שהרי אמרו חז"ל חכמה שלמדתי באף היא שעמדה לי והובא ברמב"ם (פ"ג מהל' ת"ת הי"ב) והדבר יפלא שהלא אחד מקניני התורה הוא יישוב הדעת, וכל דבר עיון ומחשבה נקנה דוקא ביישוב הדעת, וכבר אחז"ל שמעתתא בעיא צילותא.

וכן קשה במה שכתב הרמב"ם אין דברי תורה מתקיימים וכו' אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופן תמיד וכו', והרי כדי שיהא יישוב הדעת לכאורה צריך לסלק מעליו כל טירדא וצער על מנת שיהא ליבו פנוי ומיושב לדברי תורה.

וכתב האבי עזרי וז"ל אבל עיקר עבודת האדם בזה להתרומם מעל כל דבר המפריע ועל כל סיבה, ומתוך הצער ימציא לו האדם הרוחה ושיהיה לו יישוב הדעת וצילותא, וזאת בא לו להאדם אחר התבוננות בגדלות החכמה ועמקותה שאין לה קץ ותכלית וארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים, וימלא שמחה ואהבה לחכמה זו עד שלא ידע וירגיש שום מפריע, ואור תורה יחייהו וגדלות המצוה עליה, ועל מה יתאונן כי יקרה היא מפנינים ומפוז, והפוך בה דכולה בה, ואורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד עכ"ל.

וראה עוד מש"כ רבי ירוחם (דעת תורה ויחי) על הפס' וירא מנוחה כי טוב וכו' ויט שכמו לסבול דהעולם תמהים כיצד ניתנה תורה במדבר והרי שמעתתא רעיא צילותא, והיה לכאוי' ראוי ליתן התורה בארץ ישראל כשיושבים איש תחת גפנו ותאנתו.

אלא אדרבה דכך לימדה תורה דרך לקבל את התורה, ודודאי צריך למנוחה, אך מנוחה התלויה במנחת הגוף אינה מנוחה אלא היא מקור הבלבול דאז נמצא שכל טירדה תוציאנו משלוותו, אך המנוחה האמיתית תיתכן דוקא בשבירת הגוף בהתמעט תאוותיו ובכל אופן אינו נשבר אלא דבק במטרתו שהיא התורה, וכמו חייל כשמאמנים אותו לשעת מלחמה, וצריך בודאי שיהא במנוחה בשעת מעשה אך אין הדרך לכך ע"י שירגילוהו במנוחת הגוף דאז ודאי יכשל בכל טירדא קטנה שתתעורר, אלא דוקא יתרגל לילך נגד מנוחת הגוף מתוך תכלית אחת שיש לו לנצח במלחמה.

וזהו הנאמר ביששכר "וירא מנוחה כי טוב" ויודע שתבא המנוחה דוקא על ידי "ויט שכמו לסבול" שע"י התלמידות לסבל באה המנוחה האמיתית, וכע"ז הביא שם מהסבא מקלם שפירש על יציאת מצרים שהיתה בחיפזון, ואף שידעו מעיקרא זמן יציאתם, ומ"מ יצאו בחיפזון, כדי שיהא מצב זה לבחינה ולהכנה לקבלת התורה, שאף שהיציאה היתה פתאום ובחיפזון לא נבהלו כלל ונשארו בכל מנוחתם דאז מסוגלים הם לקבלת התורה ללכת אחר ה' ולהדבק בו כי הוא הטוב המכוון.

נמצא מתבאר שיסוד היישוב הדעת ומנוחת הנפש באה ע"י הדבקות בתכלית והידיעה שזה החיים האמיתיים, והתורה שהיא מקור החיים - היא הסיבה למנוחה ויישוב הדעת.

וידוע שמרן הגר"ח היה מחנך את בנו מרן הגרי"ז להתרגל לחשוב בלימוד אף בזמן טירדות, (ואף כשעמד לפני ברית מילה לבנו של הגרי"ז כשבידיו קערה לרחוץ פניו לקראת הברית - אז פנה אליו אביו הגר"ח עם קושיה בלימוד, ובדוקא כיון לכך כדי להרגילו שלא יפריע לשקיעתו שום טירדה) וזהו היסוד דכדי להתרכז בלימוד צריך להתחנך שלא יפריעו לו דברים חיצוניים ולא סגי לסלק דברים חיצוניים.

ובזה מתבארים דברי האור החיים שמה שלא שמעו אל משה מקוצר רוח הוא דוקא כיון שלא היו בני תורה, כיון שהרי מתבאר שצורת קנין התורה היא על ידי התרוממות האדם מכל טירדה וצער מתוך הכרה ביקרת החכמה והשתוקקות לדעת ולהבין את התורה וממילא דעתו מיושבת לשמוע דברי תורה אף אם הוא אפוף טירדא וצער מסביב, ולכן אף במצרים שהיו שקועים בעבודה קשה וקושי השעבוד אם היו בני תורה הרי היה להם את הבחינה הזו שיהיו מיושבים בדעת לשמוע דברי תורה אף במצב כזה.

הנה איתא בגמרא בברכות (סע:): ת"ר פעם אחת גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה, אמר ליה עקיבא אי אתה מתירא מפני מלכות, א"ל אמשול לך משל למה"ד לשועל שהיה מהלך על גבי הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, א"ל מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם, אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שהיו אבותי עם אבותיכם, אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראים במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה, אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה כי הוא חייך ואורך ימיך כך אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה וכו'.

וצריך להבין בביאור דברי הגמרא במשל הדגים שאמרו קל וחומר ותמוה דמה שייך לדון קל וחומר והרי יש טענה פשוטה דבשעה שייצאו מהמים ימותו ומה צריך ק"ו לדון בו, וכן קשה דלכאורה לא מתאים כלל הקל וחומר שהרי יסוד קל וחומר שמה שיש בדבר הקל יש בדבר החמור ביתר שאת ולכן אומרים קל וחומר לדון מהקל לחמור, אך כאן הרי אין זה כלל אותה טענה שבקל שממנה לומדים לחמור, אלא בים הם מפחדים מסכנת הרשתות שטוענים להם וביבשה הם מפחדים מהמיתה שבטלם אין יכולים לחיות בלא המים וכיון שהם שני טענות נפרדות מה שייך קל וחומר.

גם קשה מה סובר השועל שיקבלו את דבריו לצאת מן המים והרי מיד כשייצאו ירגישו שהולכים הם למות והיכן פקחותו המפורסמת של השועל ולפחות מקצת מן המקצת שבפקחותו, גם צריך ביאור הלשון שבא להציע להם רצונכם שתדורו אני ואתם, שאם בא להצילם מה מציע להם לדור עמו יחד, ומה הוא שייך לכל הענין.

והנה בברכת שמואל במכתבו (נדפס בריש ב"ב) הביא מדברי הגר"א באמרי נועם שפפוס היה מהרוגי לוד ונקט הברכ"ש שפפוס היה קדוש וצדיק [עוד הביאו מהתו"כ בבחוקותי על הפס' ושברתי את גאון עוזכם אלו הגיאים שהם גאונם של ישראל, כגון פפוס בן יהודה ולוליינוס אלכסנדר וחיבריו, וע"ע בתענית יח: שבחם של פפוס ולוליינוס, וע"ע רש"י ב"ב י: , ובמכילתא בשלח מובא שהיה בר פלוגתא דרע"ק, והביאו מספר היוחסין שפפוס בן יהודה היה חכם גדול מישראל והביא מהירושלמי בפ' הספינה שר"ג ור' יהושע ראו את פפוס בן יהודה אמר ר"ג לר"י מי הוא זה, א"ל פפוס בן יהודה שכל מעשיו לשם שמים], וממילא קשה כיצד טען פפוס לבטלם מתורה, ואף שהיה פיקוח נפש מ"מ הרי הוכיח הברכ"ש שם שסבר רע"ק שבמצב אז היה צריך למסור נפשו עבור קיום והצלת התורה ובמהרש"א שם כתב ג' אופנים מדוע סבר רע"ק למסור נפש עלתת א. מצד שעת השמד, ב. פרהסיא, ג. שהיה מחמיר על עצמו וס"ל דיכול להחמיר בשאר מצוות, וא"כ קשה מדוע בא לחלוק על רע"ק ולבטלם מתורה וע"י בברכ"ש מה שביאר בזה.

ולהמתבאר יתכן שבאמת אף פפוס הודה לרע"ק בעיקר הדבר שיש למסור נפש בעת הזאת על תלמוד תורה אלא שסבר שיש חסרון ביישוב הדעת בתלמוד תורה באופן זה כשלומדים ברבים שיכולים לבא ולתופשם בכל עת, לכן טען שיש ללמוד בסתר דאז יהא יישוב הדעת טפי ללמוד תורה, ואף שיש למסור נפש אך הרי באופן כזה יש חסרון בת"ת שקנינו הוא ביישוב הדעת וכיון שצריך יישוב הדעת כדי ללמוד תורה יש ללמוד בסתר ולא ברבים.

והנה מבואר בגמ' בתמיד (לב.) ששאל אלכסנדר מוקדון מזקני הנגב האם עדיף לדור בים או ביבשה אמרו לו ביבשה שהרי כל מחותי ימא לא מייתבא דעתייהו עד דסלקא ליבשתא, וצריך להבין מה הנידון בדבר זה.

ונראה דבאמת התכונה של הדגים שבעיקר טבעם ויסוד החיות שבהם שנבראו באופן שידורו בים ולא ביבשה, אלא שבים אין מנוחה ובכל שעה הם בפעולה בשביל לחיות ואף שבני אדם צריכים לנשום בכל רגע כדי לחיות, אך אין הם חשים בפעולה שהם עושים אבל הדגים בכל רגע הם פועלים ולא נחים [ואף בלא פחד מהרשתות] אלא שבים אינו מקום מנוחה ורק ביבשה הוא מקום מנוחה, והדגים מעיקר בריאתן נבראו באופן שאין להם צריכים לעבוד בכל רגע ואדרבה זהו מנוחתם כיון שיודעים הם את התפקיד שלהם וזהו כל התכלית שלהם וכל עיסוקם והוטבע בהם התכונה שכך הוא החיים שלהם וזה תפקידם, וזה שאל אלכסנדר מוקדון אם ראוי לדור ביבשה שזה משום יישוב הדעת או שעדיף לדור בים כיון שאז האדם צריך תמיד להתמיד בפעולתו ולהיות דבק בתפקידו בלא הפסק, ועל כך באה התשובה דהאדם מטבעו נברא באופן שיהא במקום המנוחה ויישוב הדעת.

יישוב הדעת בתורה

אמנם יש בחינה בתלמידי חכמים שנמשלו לדגים, והוא במה שיודעים ומכירים שמקום חיותם הוא בתורה, ומתוך ההכרה בערך התורה אין להם הפרעה ביישוב הדעת אף במקום שיש טירדא, דכשיש דביקות במטרה והכרה בחשיבותה הרי זהו המנוחה השלימה ולא מפריע כלל הטירדה החיצונית, וזה מה שהשיב רבי עקיבא במשל מהדגים שאם במקום חיותנו כך הרי במקום היבשה ודאי יהא חסרון במנוחה שהרי כל טבעם של הדגים הוא שמנוחתם על ידי הדביקה בפעולה התמידית מכח שהותם ביבשה, וממילא כשיהו ביבשה ודאי תיעקר מנוחה מיד שזהו היפך טבעם ביחס למנוחה אצלם, וכך הוא בתלמיד חכמים שיסוד מנוחתם תלוי בעסקם בתורה בשקיעות.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרַעָה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתִּי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵכֶם
פְּרַעָה וְנָתַתִּי אֶת יָדֵי בְּמִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבָאתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
בְּשִׁפְטֵימָם גְּדֹלִים. וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנִטְתִּי אֶת יָדֵי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
מִתּוֹכֶם (ז, ג-ה)

שאלות בפרשה

א} והקשה בספר גבורת השם למהר"ל מפרג פרק לא בא"ד וז"ל ואני אקשה את לב פרעה.
יש מקשים למה הרבה הקדוש ברוך הוא המכות על פרעה למען רבות מופתיו בארץ
מצרים, ומאחר שהיה רוצה פרעה לשמוע למה נוהג עמו כל כך להקשות את לבו עד שלא
יוכל לשמוע ואם כן המכות עליו בחנם על לא פשעו? ב} ועוד קשה מדוע נענש על זה והרי
אינו אשם בדבר אחרי שלא מרצונו הוקשה ליבו? ג} עוד יש לדקדק בלשון המקרא שבפסוק
ג' וד' כתוב שהשם נותן אותות ומופתים בארץ מצרים ומוציאם מארץ מצרים, ואילו בפסוק
ה' כתוב והוצאתי את בני מתוכם ולא המשיך באותו לשון מארץ מצרים? ד} ועוד יש
לדקדק הרי כבר בפסוק ד כתוב והוצאתי את בני מארץ מצרים, ומדוע חוזר שוב בפסוק
ה' לומר והוצאתי את בני מתוכם? ה} גם יש לדקדק מה התוספת בפסוק ה' וידעו מצרים
כי אני ה' מה הדבר משנה אם ידעו או לא ידעו לעניין הוצאת בני מצרים? ו} עוד שאלו
הראשונים מדוע התורה מצווה על הרבה מצוות זכר ליציאת מצרים, וכן בכל יום פעמיים
כל אדם מצווה לקרא ק"ש כדי להזכיר את יציאת מצרים?

חוסר רגישות להשלכת מעשיו:

אנו עדים למציאות כאשר רבים שאינם מגלים רגישות ומחשבה מספקת להשלכות
מעשיהן, בהיות והמדיניות היא להידמות לתרבות המערב להשליט דמוקרטיה בחברה,
ומשמעות הדבר חופש הדיבור והביטוי להיות חופשי בדיבורו וכן חופשי במעשיו של האדם
לעשות כרצונו, וזו אחת הסתירות הקשות בין דעת תורה לתרבות המערב אשר מקדשים
את "חופש הדיבור" שזו פרה קדושה שאף אחד לא יכול לחסום את חופש הדיבור, למרות
שאנו עדים עד כמה התקשורת בעל השפעה על הציבור לרעה ולא מתייחסים להשלכות
שנגרמות בעקבות הדברים, לעומת תורתנו הקדושה שמלמדת אותנו עד כמה האדם מוטל
עליו האחריות על השלכת דיבוריו ומעשיו ואף נענש על כך ועתיד ליתן את הדין על כך,
ואין הדברים אמורים רק בפן הציבורי אלא גם בחיי הפרט כל אחד ואחד חובתו לתת את

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

הדעת על דיבוריו ומעשיו והשפעתם על סביבתו כי על הכל הוא האחראי ויתן על כך את הדין כמו שנבאר.

ממה דאג אריסטו כשחזר בתשובה:

נפתח במה שמסופר על אריסטו כמובא בספר מעם לועז שמות פרשת יתרו עמוד תקיב [ואכן מובא גם בספר שלשלת הקבלה] וז"ל מעשה בפילוסוף הגדול אריסטו, שבימי זקנותו כתב איגרת לתלמידו אלכסנדר מוקדון, מלך יוון, וזה לשונו: ברוך ה' הפוקח עיניים עוורות המראה לחטאים דרך ישרה, מהולל יהיה בתהילה הנאוה לו, כי איני יודע להללו על הרחמים והחסד הרב שעשה עמי שהוציאני מן השטות הזו שהייתי שקוע בה כל ימי חיי, בעסק חוכמת הפילוסופיה, להסביר כל דבר בדרך הטבע שמובן על פי השכל, ועשיתי ספרים הרבה בחוכמה הזו כחול אשר על שפת הים, עד שנתווכחתי עכשיו בערוב חיי עם חכם אחד מחכמי ישראל, ובדברו עמי הראה חוכמתו הגדולה והכרתי את מעלת התוה"ק שניתנה בהר סיני, והוא משך לבי בדברי התורה שהראה לי והסביר לי חידושים אמיתיים פלאיים שנעשו, ואני הייתי פרא שלא הבינתי שרוב הדברים נוהג אותם הקב"ה בדרך פלא, חוץ מדרך הטבע. ומשראיתי כך, נתתי אל לבי לדרוש ולתור בחוכמת התורה שכל דבריה מיוסדים על אדני האמת ואין היא כחוכמת הפילוסופיה שהיא הבל. ולכן, אתה תלמידי אלכסנדר המלך הגדול, אל ידיחו ספריי לא אותך ולא את חבריך הפילוסופים, שאילו היה בכוחי לאסוף את כל הספרים שחיברתי בחוכמה הזאת בוודאי הייתי שורף אותם באש, כדי שלא יישאר שום דבר מהם. אבל אין הדבר בידי, שכן ספריי נפוצו בכל העולם וא"א לכנס כולם. ואני יודע יפה העונש החמור שיענישני בוראי על החטא הגדול שחטאתי שאיבדתי הזמן במו ידיי, והחטאות רבים. ולכן, בני אלכסנדר, כתבתי את המכתב הזה להודיעך לך ולכל חבריך שרוב הדברים שרוצים להסביר בדרך הטבע כדי שיובנו עפ"י השכל דברי שקר הם, כי בוודאי הקב"ה הוא פטרונו של עולם והוא מנהיגו בכוחו הגדול, ומפני שמזלי גרם שספריי נפוצו בארצות המערב, אני מודיע עכשיו לכולם שלא יאבדו זמנם בהם, לא יסתכלו בהם ולא יגעו בהם בידיהם, שעוון גדול הוא לבלות הזמן על ספרי פילוסופיה שהוא שקר שאין לו רגליים, ועכשיו אני את נפשי הצלתי בזה שהודעתי את טעותי, ואשמתי לא חמורה כל כך על העבר כי לא ידעתי. אבל עכשיו שגיליתי הדבר לבדיות שחייתי בטעות ולבי נשרף על הזמן שכיילתי בהבלים, אוי לאלה שליבם נמשך אחר ספריי בוודאי יהיו בתחתית שאול ואלו שעוסקים בתורה יירשו חיי עולם הבא, ואלו שעוסקים בספריי ירשו גיהנום ואף אני מוכן להיענש על כולם. וזה לא כתבתי לך מכתב זה קודם לכן כי חששתי שמא תכעס עלי ותעשה לי רע. אבל עכשיו החלטתי לומר לך הדבר, כי יודע אני שלפני שיגיע מכתבי זה לידך כבר אהיה נתון בארון העצים, כי הגעתי לסוף ימי. ושלום מן המורה אריסטו הפורש מן העולם לאלכסנדר מלך יוון הגדול עכ"ל. הראת לדעת כי אריסטו בסוף ימיו שחזר בתשובה אמר שמהעבירות שעשה אינו מפחד כיון שחזר בתשובה ויתקן את מעשיו, אבל מספריו שיש בהן כפירה והם מופצים ברבים

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

בכל העולם ואינו יכול לאוספן ולשורפן מזה הוא מפחד כי יודע שימשיכו תמיד ללמוד בהן ויושפעו אחרים מחדש, ונמצא שאין לזה סוף ובודאי יענש עליהם מחדש.

הסבר המהר"ל על ענישת מצרים:

ובזה נבא לביאור הפרשה כתב בספר גבורת השם למהר"ל מפרג פרק לא בא"ד וז"ל ואני אקשה את לב פרעה. יש מקשים למה הרבה הקדוש ברוך הוא המכות על פרעה למען רבות מופתיו בארץ מצרים, ומאחר שהיה רוצה פרעה לשמוע למה נוהג עמו כל כך להקשות את לבו עד שלא יוכל לשמוע ואם כן המכות עליו בחנם על לא פשעו? ואין זה קשיא של כלום, כי מפני שאמר פרעה מי ה' אשר אשמע בקולו, הרשע הזה ועמו היו גורמים שלא יהיה נודע שמו ה', כי הכל ידעו הכפירה וגרם חלול שמו יתברך, לכך ראוי שיהיה נודע שמו ה' על ידם כיון שהיו כופרים בשמו יתברך, ולכך אמר ואני אקשה את לב פרעה למען רבות מופתיו בארץ מצרים וידעו כי שמי ה', תחת אמרו מי ה' אשר אשמע בקולו, ולפיכך חייב פרעה לתקן מה שקלקל כבר, עד שעל ידו יהיה נודע שמו יתברך לכך הקשה לבו שלא ישמע למען יביא עליו ה' מכות הכתובות ואז יהיה נודע שמו יתברך ע"כ. הרי מבואר כי בגלל פרעה בני ישראל ירדו עד שער מ"ט של טומאה לכן הם צריכים לתקן את אשר קלקלו, ולזה השם יתברך מעניש את אומות העולם בכדי שעל ידי זה יראו בני ישראל וילמדו לתקן מעשיהם.

ביאור המשך חכמה מה הכוונה "מתוכם":

וכביאור הנ"ל מתבאר גם במשך חכמה על שמות פרק ז פסוק ג ואני אקשה את לב פרעה כו' הענין, וכו' והוצאתי את בני מתוכם, פירוש בזה יוציא את בני מתוך מצרים בדיעות ומדות אשר הן משוקעין בתוך טומאתם כי יזדככו ויבואו להשגת היחיד האמיתי וידיעת השם המחוייב המציאות ודו"ק.

משל הקול יהודה להסבר הנ"ל:

ובספר קול יהודה להרה"ג רבי יהודה צדקה זצ"ל כתב לבאר עפ"י משל לעשיר ששכר מינקת לבנו והתינוק חלה והוצרך לתרופות קשות שאי אפשר לתת אותן לתינוק, ולכן הציע הרופא שהמינקת תשתה את התרופות וזה ישפיע על התינוק, אולם המינקת התנגדה לזה מדוע שהיא תצטרך לסבול בגלל התינוק, כמובן הלכו לדין תורה ופסק הרב שהמינקת חייבת לשתות התרופות, כיון שהתינוק יונק ממנה אם כן בגללה קיבל את מחלתו, ולכן היא חייבת גם לרפואתו. ולכן דרכו של הקב"ה להעניש את אומות העולם כי ודאי בדרכם הרעה השפיעו על ישראל להרע דרכם והן אחראים לתקן את בני ישראל, ועל ידי שמעניש את אומות העולם בני ישראל מתעוררים וחוזרים בתשובה, ולזה הקשה השם את לב פרעה.

יסוד גדול בזכר יצ"מ אחריות האדם על ההשפעות ממעשיו:

ומכאן יסוד גדול במצוות זכירת יציאת מצרים, אחד ההסברים בכוונת התורה בזה שנלמד מפרעה ומצרים שהשם יתברך הקשה את ליבו בשביל להרבות אותות ומופתים

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

בכדי להענישם על מה שהחטיאו את בני ישראל בזה שהחדירו בהן את הכפירה ועליהם מוטלת האחריות לתקן את המעוות, וכל מה שנעשה עם פרעה ומצרים הוא כעין משל ודוגמה ללמד שעל כל אדם מוטלת האחריות להתבונן בכל דיבור שמדבר וכל מעשה שעושה, מהן ההשלכות שיש על בני אדם אחרים בגללו בהיות ושימש דוגמה שלילית לאחרים, כיון שכל השפעה שלילית שנגרמה בעכבותיו על אחרים יתן עליה את הדין ויענש על כך.

הסבר החיוב להיות נקי גם מישראל:

ונראה לענ"ד שזה כוונת התורה במה שמצוה [במדבר פרק לב-כב] והייתם נקיים מהשם ומישראל, כך אמר משה בנו לשבט גד וראובן שצריכים להשתתף בכיבוש הארץ. ועלינו להבין דברי משה רבנו כיצד מקדים שהם צריכים להיות נקיים מהשם ואחר הוסיף ומישראל, היה לו לומר הפוך שיהיו נקיים מישראל וגם מהשם, בהיות אם נקיים מהשם מה שייך להוסיף להיות נקיים מישראל הרי מה יותר גדול מלהיות נקי מהשם יתברך? אולם לפי המתבאר ישנם שני חלקים בדיבור ומעשה האדם חלק ראשון כלפי השם יתברך אך יתכן וכלפי השם יתברך הוא עושה טוב אך בני אדם אשר רואים חיצונית רק לעיניי ולא רואים מה בליבו מושפעים ולמדים ממנו בצורה שלילית, וחובת האדם להביא בחשבון כל השפעה שלילית ממעשיו על אחרים שזה גם כן חלק מעבודת השם ולזאת הקדים משה רבנו ללמדנו שאפילו האדם נקי מאת השם אבל חובתו גם לחשוב בני אדם שלא יודעים את הנסתרות והמניעים למעשיו כך שיכולים להיות מושפעים בצורה שלילית.

טעם שאסרו חז"ל משום חשד:

ובזה יובן היטב מה שמצינו בהלכה הרבה הלכות אשר אסרו חכמים דברים מפני החשד שיחשדו אותו שעושה איסור או מבטל מצווה למרות שהאמת אחרת, כגון בהדלקת נרות חנוכה אם יש לאדם שני פתחים בשני צדדים חייב להדליק בשני הצדדים מפני החשד למרות שהאמת הוא הדליק בצד אחד אך למרות זאת העובר בצד שני יחשוד בו שמזלזל בהדלקת נרות חנוכה וישפיע על הרואה, כל זה כדי ללמדנו שגם הנלמד ממעשיו תלוי בצוארו ועליו לתת את הדעת, אחרת מדוע שחז"ל יחייבו בגלל טעות של בני אדם.

גדר חוטא ומחטיא את הרבים:

ומכאן מתבאר גדר חוטא ומחטיא את הרבים שאינו רק כאשר אדם הולך ופועל להשפיע על אחרים בצורה אקטיבית, אלא גם בצורה פסיבית כאשר לומדים ממעשיו נחשב למחטיא את הרבים. וכבר אומרים בשם רבי ישראל מסלנט זצ"ל שכל הלומד בציבור יכול להיות מזכה הרבים ויכול להיות מחטיא את הרבים בהיות וכל דיבור ומעשה שנעשה ברבים משפיע על אחרים לטובה או לרעה.

תולדותיהן של צדיקים:

ובזה נבין מה שדרשו חז"ל על הפסוק אלה תולדות נח נח איש צדיק, מכאן שתולדותיהן של צדיקים אלו מצוות ומעשים טובים, והיינו כיון שהרואה הנהגת הצדיק לומד ממעשיו

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

ומשפיע עליו לטובה והן תולדות מעשיו הרי שמקבל שכר עבור אותן תולדות, וכך הדבר לדורות כל מה שהשפיע האדם במעשיו וחיוזק אדם אחר הוא וכל תולדותיו נזקפים לזכותו.

מהו דין וחשבון:

ונראה בדרך זו לפרש כוונת התנא באבות פ"ג א עקביא וכו' ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, והקשו המפרשים היינו דין היינו חשבון ולכאורה הוא כפל הלשון? זאת ועוד מן הראוי להקדים חשבון לפני הדין מאחר ועל החשבון נותן את הדין? ולפי המבואר יובן היטב דין הוא על עצם מעשה העבירה בפן הפרטי והאישי, אולם חשבון הוא על ההשלכות וההשפעות שיש על אחרים לרעה מכל עבירה ועבירה שעשה, ובדרך כלל שהחשבון יהיה יותר גדול וקשה מהעבירה. ולענ"ד אפשר ללמוד מכאן יותר מכך שאפילו ממעשה המצות שאדם עושה יכול לקבל עונש, כגון שמקיים מצווה שאינה שלימה, למשל מברך ברכת המזון ומתעסק באמצע או בא לתפילה מאוחר או מדבר באמצע התפילה או מדבר לא יפה או חוסף תור בקופה או עוקף בצורה פראית וכן על זה הדרך, הרי על ידי זה אחר שרואה אותו לומד ממעשיו לזלזל במצות ואף לחכות אותה התנהגות שלילית והוא יצטרך לתת על זה את החשבון, ודבר זה קשה מאוד להינצל ממנו והחשבון קשה מן העבירה, ונמצא לפי זה דין על העבירות ואילו חשבון הוא גם על מצות כשיש בהם השפעה שלילית על אחרים ובוז נוכח ליישב נוסח הוידוי כדלהלן.

פירוש על חטא שחטאנו ביצה"ר:

ויש להקשות על נוסח הוידוי ביום כיפור שאומרים על חטא שחטאנו ביצר הרע, ולכאורה הרי כל העבירות הן ביצר הרע ומה שייך לעשות וידוי נפרד כזה? אולם לפי דברנו אין הכוונה על העבירות שזה ודאי על ידי יצר הרע, אלא הכוונה על מעשה המצות שאדם עושה עם שיתוף של יצר הרע, כאשר אמרנו שהרבה פעמים אדם עושה מצווה באופן שמלמד אחרים לזלזל במצות, כגון לבא מאוחר לתפילה, לדבר בתפילה, להשתמש בפלפון בתפילה, לעסוק באיזה דבר באמצע ברכת המזון, לאחר לסדר או לשיעור, וכדומא, כיון שכל זה נובע מהיצר הרע שנטע בקרבו קרירות בקיום המצוות, וזהו על חטא שחטאנו ביצר הרע, וכמשל שהובא בהגדה של פסח מהבן איש חי בשם שער החצר לאדם שהיה עובר על כל התורה אולם ביום כיפור היה משתדל לשנות משאר השנה והיה אוכל כשר, ודאי שעשה זאת כדי להרגיע את המצפון שלו בזה שקצת שומע בקול יצה"ר וקצת בקול יצה"ט וממש כמו כלאים, כך כל אדם שיתבונן במעשיו יראה שמערב את שני יצריו ועל זה מתודה.

ציווי התורה ושננתם לפני ודברת בם:

נאמר בפרשתנו הציווי: "ושננתם לבניך ודברת בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכרך ובקומך" (דברים ואתחנן ו, ז) יש להבין את את סדר הדברים בציווי הלא היה מן הראוי לכתוב קודם את הציווי המוטל על האב בחובת לימוד התורה לעצמו: "ודברת בם" ואח"כ יש לו החובה ללמד את בניו: ושננתם לבניך?! בהמשך הפרשה נאמר צווי דומה: "ולמדתם

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

אתם את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך" (שם יט, יט) יש להבין מדוע פתח הכתוב בלשון רבים "ולמדתם" וסיים בלשון יחיד "בשבתך בביתך? מיישב זאת בעל ה"שרידי אש" זצוק"ל שהכתוב מלמדינו יסוד היסודות בחינוך ילדינו והיא: "דוגמא אישית"

ספרי חיים ומתים נפתחים:

ובזה מובן מה שהגמרא אומרת בר"ה דף לב ע"ב שספרי חיים ומתים נפתחים כל ר"ה, ולכאורה הרי במתים חופשי וכיצד שייך לדון אותן? אולם להנ"ל מובן כיון שכל אדם במעשיו יש בהן השפעות על אחרים שממשיכים גם אחרי פטירתו והן מצטברים מחדש ונידון עליהם כל שנה מחדש הן לטוב או לרע.

דברי חז"ל מהו גדר של חילול השם:

ויסוד הנ"ל מתבאר במסכת יומא דף פו ע"א שמבארת כיצד זה חילול השם אמר רב כגון אם הוא יקח בשר מהאטליז בהקפה במקום שהדרך לשלם במזומן שיחשדו בו שאינו משלם, רבי יוחנן אמר כגון אם אני אלך ארבע אמות בלי תורה ותפילין, יחשבו שנחלש בעבודת השם מהרגלו, או עושה דבר שאנשים מתפללים על מעשיו המקולקלים, אלא חובתו של האדם לשמש דוגמה חיובית אביי אמר כדתניא, [דברים ו] ואהבת את ה' אלהיך שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר [ישעיהו מט] ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר.

ביאור הרמב"ם באגרת קידוש השם:

ומבאר באגרת הרמב"ם מאמר קידוש השם וז"ל בא"ד והשני. שישתדל האדם מעצמו שלא יתקן פעולותיו הגשמיות עד שיגלו אצל ההמון ממנו ספורים מגונים מאוד, ואע"פ שלא עשה עבירה כבר חלל את השם, מפני שראוי לאדם שישמור מפני אדם מעבירות, כמו שישמור מה שיש בינו ובין בוראו, כמו שאמר ית' (במדבר ל"ב כ"ב) והייתם נקיים מה' ומישראל. וכך אמרו ביומא (פ"ו א') רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמרי אינשי שרי ליה מריה לפלניא, ואמרו עוד כגון שחבריו בושין משמועתו. והפרטי יחלק לשני חלקים, האחד שיעשה איש חכם מעשה שהוא מותר לכל אדם אלא שאיש כמוהו אינו ראוי לעשות כמעשהו מפני שהוא ידוע במעשה חסד והוא מבוקש ממנו יותר מזולתו וזה כבר חלל את השם. וזה מאמר רב בגבול חלול השם (שם שם) כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר. כלומר שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיקח דבר עד שיתן דמיו תיכף שהוא לוקח ולא יאחר אעפ"י שזה המעשה מותר לכל בני אדם, וכמו כן מאמר ר' יוחנן כגון אנא דמסגינא ד' אמות בלא תפלין וכו' ענין זה שאדם כמוהו לא היה ראוי לו שיעשה זה ובכל התלמוד אדם חשוב שאני. והשני שיהיה אדם חכם מתנהג עם בני אדם הנהגה פחותה

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

וכעורה במקחו ובממכרו ובמשאו ובמתנו ויקבל בני אדם בכעס ובבוזיון ולא תהיה דעתו מעורבת עם הבריות ולא יהיה עם בני אדם מתנהג במדות יקרות והגונות, הנה זה כבר חלל את השם. וכך אמרו ע"ה (שם שם) בזמן שאדם קורא ושונה ואין נושא ונותן באמונה ואין דבורו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרות עליו וכו'. **וכ"כ בספר אורחות צדיקים** שער התשובה ד"ה המחלל את, **ובני אדם לומדים ממעשיו ונושאים קל וחומר ממנו**, ומורים היתר על גופי עבירות.

ת"ח שיש רבב על בגדו חייב מיתה:

עוד מבואר במסכת שבת דף קיד ע"א ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו חייב מיתה, שנאמר [משלי ח] כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי. **ופרש"י מסכת שבת דף קיד ע"א רבב**, שומן וחלב. **חייב מיתה**, שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. **משניאי**, שממאסין עצמן בעיני הבריות, **והבריות אומרים**: אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים, **נמצא זה משניא את התורה. וכתב במשך חכמה ויקרא פרק יט פסוק יב** וזהו שדרשו חז"ל בשבת (קיד, א) "כל משנאי אהבו מות" (משלי ח, לו), אל תקרי "משנאי" אלא "משניאי", וזהו תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו. מפני שזה בגדר חילול השם, שמבזים התורה ולומדיה, **והוא ממשניאי החכמה**, לכן אין לו כפרה אלא במיתה.

דוגמה שלילית והשפעתה:

הגמרא במסכת סוכה דף נו ע"ב מספרת לנו סיפור מסמר שיער על בתו של כהן בבית המקדש, מרים בתו של בילגה, שהמירה את דתה ונישאה לסרדיוט יווני שלקח חלק בחורבן בית המקדש. כאשר נכבש ונחרב בית המקדש, נכנסה מרים (לקודש הקדשים והחלה לבזות את המזבח שהוא מכלה ממונם של ישראל ומבארת הגמרא איך יכול להיות שבתו של כהן תעשה דבר מזעזע ומבחיל שכזה? חכמינו ז"ל מסבירים, שהיא הבחינה בכך שהוריה מזלזלים בחשיבותם של הקורבנות והיו מדברים בלשון גנאי ולמדה לזלזל במקדש ובמזבח. ומכאן למדו שכל הנהגה שרואים אצל התינוק הוא תוצאה של הדוגמה האישית של אביו או אמו.

דוגמה חיובית והשפעתה:

בהיותי מכהן כרב העיר אלעד ת"ו רבים אשר באים לשאול שאלות בהלכה, יום אחד הופיע בביתי אברך עם חליפה ומגבעת ובידו שאלה בהלכות טהרה בדקתי ופסקתי לו, לאחר מכן הוא אומר לי שהוא היה אצלי בבית כמה פעמים בעבר, לשאלתי שאינני זוכר אך שאלתי מתי הוא היה ובקשר למה, השיב לי כי הוא היה אצלי לפני כשש שנים כאשר החלפנו דלתות והרכיב לי דלתות בבית, אך בכל זאת אמרתי לו אני יודע שהחברה שלחה מרכיב אך דמותו לא זכורה לי, ואז הוא מספר שנכון באותו זמן הוא היה חלוני שעבד במפעל בהרכבת דלתות והיה נראה אחרת לגמרי מהיום ולכן אינני מזהה אותו, אבל אמר לי תדע לך הרב שבזכותך חזרתי בתשובה והיום אני בן תורה והקמתי בית של תורה,

חובת האדם להיות רגיש להשלכות מעשיו

שאלתי אותו אינני זוכר שדברתי והשפעתי עליך לחזור בתשובה איך הדבר קשור אלי, והשיב שנכון הדבר אמנם הרב לא דיבר איתי אבל הושפעת מאוד מהאווירה וההנהגה בבית מאחר ונצרכת לשהות כמה פעמים בבית ראיתי את האווירה הנעימה בבית את היחס המכובד והדיבור בנעימות בין הרב והרבנית, הדבר עורר בי סקרנות מאחר ואני גדל בבית חלוני שלצערתי בביתו כל הזמן צעקות וקללות ואין כבוד הדדי ולא ראה דוגמת חיים אחרים, וכאשר ראה שיש דרך חיים אחרת נעימה ומכובדת החליט לחקור ולבדוק אחרי היהדות והלך לישיבה ללמוד וחזר בתשובה שלימה והקים בית של תורה, הודיתי לו על הבשורה הגדולה שבישר אותי. אבל הדבר מלמד עד כמה האדם מושפע ממראה עיניו וממשמע אוזניו וכל אדם מלבד עצם דיבורו ומעשיו בינו לבין קונו, יש השפעה והשלכה על סביבתו בינו לבן אשתו או לבניו או בחברתו או בתלמידיו וכדומא ועל הכל האחריות מטולת על האדם לטוב ולרע.

מוסר השכל:

הראת לדעת להשכיל ולהבין עד כמה חובתו של האדם לתת דעתו על השלכת דיבורו ומעשיו על אחרים יותר מגופו, ולהיות זהיר ונזהר ביתר שאת וביתר עוז להתבונן ולדקדק בדיבורו ומעשיו בפני אחרים שמא יעשו רושם שלילי וישפיעו ויתן על זה את הדין, וכל הגדול או מכובד יותר מחברו כך יש עליו תביעה גדולה יותר, ולפי יסוד זה לא מספיק שאדם חוזר בתשובה על מעשיו אלא צריך לדאוג כיצד לתקן כל ההשפעות שנוצרו ממעשיו, ולכן נראה לענ"ד מכאן יוצא תקנה גדולה, שחובה על כל אדם להתפלל שהשם יתברך יתן התעוררות בלב כל אותם בני אדם שהושפעו ממעשיו לרעה שיחזרו בתשובה שלימה ורק אז מתקן את כל אשר פגם, ומאידך כל השפעה לטובה מאהב את שם השם תורתו ומצוותיו והופך להיות מזכה הרבים ועל ידי זה נזכה לעשות רצון השם ולהתברך בכל הברכות הכתובות בתורה לעושי רצונו.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

ברית

וַיִּצְעַק מֹשֶׁה אֶל ה' עַל דְּבַר הַצְּפַרְדְּעִים אֲשֶׁר שָׁם לַפְּרָעָה (ח, ח)
דבר - הצפרדעים.

- הצפרדעים 'דיברו'. בלי סוף.

הם נשלחו על ידי בוראם כדי להתעלל במצרים. כדי לקרוע להם את עור התוף.
- כדי להרוג אותם.

כי הקולות הנוראים שהם הפיקו - היה בהם כדי להרוג. והם אכן הרגו בהם. חלקם נפלו
'כמתים', וחלקם מתו ממש (זוה"ק כט ע"א וע"ב).

בפרט אותם שנכנסו לתנורים. הם חדרו אל תוך הלחם, ושם יצאו מהם צפרדעים אחרות
- שהפכו להיות חלק מהלחם ממש (כך לכאורה, שם).

ולאחר שהלחם היה כבר במעיהם של המצרים, אז הוא הפך בחזרה - לצפרדעים. והם
הקימו שם 'להקה': שירים. ריקודים (עיי"ש).

כנראה שזה לא היה הכי 'מוזיקלי'. או שהמצרים לא התחברו לז'אנר.
להיפך: זה היה הכי קשה להם.

- הכי קשה! יותר מהכל!

והתוצאה היתה - שהמצרים מתו. ה'תזמורת' הזו הרגה אותם.
כן יאבדו כל אויבך, ה'.

*

דיבור מגביל

לא רק צפרדעים 'מדברים'. גם בני אדם.

ואצלנו, בני האדם, זה עובד לפי הסדר הבא:

מחשבה. קול. דיבור.

בשלב המחשבה, האדם מגבש את דעתו. את רצונו. את מה שהוא רוצה להביע.

ואז הוא 'מפיק' - קול. הקול לכשעצמו, הוא 'חומר גלם'. הוא מסוגל להכיל כל נושא
שבעולם. יש בו את ה'בכוח' - לכל מילה שהאדם יבחר לומר. לכל אות שהוא ירצה להגות.

ואז מגיע - ה'דיבור'. חיתוך האותיות.

נשים לב שהקול אינו יוצא באופן אחיד. הדיבור, מגביל אותו. חותך אותו.

כמו למשל האות פ'. אין אפשרות לבטא אותה, אם לא נעצור את הקול לשבריר שניה. וזה גם במשמעות המילה עצמה. הדיבור, 'מגביל' את הקול - למה שהוא רוצה להביע. רק התוכן הזה, רק המילה הזו. הכל 'מוגדר' ברור. להכל יש כעת 'גדר', גבול. הקול לכשעצמו, מכיל את כל מה שיש בדיבור, והרבה יותר מזה; הדיבור רק מוציא אל הפועל את התוכן שאותו רצתה המחשבה להביע, ובצורה שמי שנמצא בצד השני יוכל להבין משהו.

הדיבור - משרת את הקול. הוא עוזר לו לבטא את מה שהוא בא להביע. הקול, הוא המציאות עצמה; הדיבור - הוא ה'כלי', שמוציא לפועל את המציאות הזו. ואגב, 'מילה' - זה כמו 'ברית מילה'. חיתוך. אם נתבונן בעצמנו, נוכל להבין יותר. אני חושב על משהו. רעיון כלשהו. כיוון מסויים. ואז אני מחפש את המילים הנכונות לבטא אותו. את המילים שיוכלו 'להכיל' את הרעיון הזה. להיות ה'כלי' שלו.

אני מודע לעובדה המצערת - או המשמחת - שהשני אינו יכול לקרוא את מחשבותי. הוא לעולם לא יוכל לדעת מה ה'רעיון' שלי.

והכלי שיש לי כדי להעביר את הרעיון שלי, הוא רק - המילה. ואני מחפש אחת כזו, שתוכל להיות ה'שליח' שמכיל את ה'רעיון' שלי.

הקול, הוא כבר שלב אחד אחרי הרעיון. הוא יכול לצאת אל ה'חוץ', האוזן יכולה לקלוט אותו; אבל יש בו תוכן בלתי מוגדר. עדין לא 'חתוך'. הכל נמצא ביחד, באותה הברה. באותו ה'קול'.

וכשזה לא חתוך, כשאין 'צמצום' - אז אין כל אפשרות לקלוט את המסר. חייבים לגדור את ה'שפע' הזה, לשים לו גבולות: עד כאן האות הזו, התוכן הזה; ומכאן ואילך - תוכן אחר.

וכאן מגיע תפקידו של ה'דיבור'.

הדיבור, מעצמו, אין לו כלום. הוא רק נוטל את מה שהוא קיבל, וחותר. מפסיק. עוצר. - מגדיר. נותן 'גדר'. גבול.

וב'חיתוך' הזה - הוא מצליח לבטא את הרעיון ש'מונח' בתוך הקול.

*

קול בלי דיבור

משה רבנו. 'מוסר התורה'.

משה, 'הוריד' את התורה מן השמים - אל הארץ. מה' יתברך, אלינו.

הוא - 'רבנו'. הרב של כולנו. הוא היה חוזר על ה'שיעור כללי' שלו (עי' עירובין נד:) - ארבע פעמים!

וכלל ה'שיעורים כלליים' של משה, זה כל התורה כולה.

- היה בכוחו למסור שיעור. אין ספק.

אבל כעת, במצרים, משה היה 'ערל שפתים'.

וגם לאחר שה' אומר לו 'מי שם פה לאדם', עדיין משה רבנו מוגבל ביכולתו. לא יכול להוציא את המילים כמו שצריך.

למשה, היה 'קול'.

- אבל לא היה לו 'דיבור'.

[עי' בכ"ז בזה"ק וארא כה ע"ב ובראשית לו ע"א.]

ננסה לחשוב על מישהו, שיש לו קול - אבל אין לו דיבור.

- יש לו את הכל ממש; אבל הוא לא מסוגל להעביר את זה הלאה. התוכן שלו נשאר 'גבוה', ואין אפשרות להוריד אותו. אין דרך לתת לו 'צורה', שתוכל להיות מתבטאת ב'חוץ'.

הדיבור שלו, היה 'שבו'. תחת יד מצרים. הוא היה ב'מיצר'.

מה משמעות ה'דיבור' של משה?

ננסה לבאר.

משה, כפי שאמרנו - הוא מוסר התורה. התורה עצמה מתגלית על ידו.

והתורה - 'דא קודשא בריך הוא'.

הקדוש ברוך הוא, רצה להתגלות. להיות 'מלך' בעולם. להתגלות - במידת מלכותו.

מידת המלכות הזו, שהיא נקראת גם 'שכינה', היא ה'דיבור'. היא ה'מילה'. החותכת. המגדירה. המוציאה אל הפועל.

והחיבור הזה, בין קודשא בריך הוא ל'מלכות' שלו - זה 'יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה'.

- כמו מלכות בשר ודם.

למלכות, יש מטרות. יש יעדים. ובעיקר - גילוי התוכן של המלך עצמו, שזה היעד האמיתי.

אגב, דמוקרטיה - זה בדיוק הפוך מ'גילוי התוכן של המלך עצמו'. בדמוקרטיה מגלים את העם, את 'רצון העם'. עד כמה שיש חיה כזו.

זה 'פני הדור כפני הכלב'. הכלב - רץ קדימה; אבל מידי פעם הוא זורק מבט לאחור, סוג של 'סקר דעת קהל', כדי לראות מה הכיוון של האדון שלו. של ה'עם'.

מלכות, היא הגילוי של המלך עצמו. יש לו תוכן, יש לו ערכים. הוא אדם מורם מעם. מלא ב'שפע' רוחני וגשמי. וכשהוא מולך - זה נותן לו את הכוח והאפשרות להוציא אל הפועל את כל מידותיו, רצונותיו, ערכיו, מטרותיו. והמלכות, היא ההגדרה. ה'חיתוך'. 'חוק התקציב', למשל, הוא חלק מה'מלכות'. הוא מגלה - את רצון המלך. מגדיר אותו. הסכום הזה למטרה הזו, והסכום הגדול יותר - למטרה הזו. הכסף, לא שייך ל'מלכות'. לה עצמה אין מאומה. הכל שייך - למלך עצמו. ואת המטרות - רק המלך קובע. יתכן, שבאמתחתו של המלך - יש עוד תוכניות רבות. ערכים רבים. הבעיה היא, שהעם אינו 'בשל' לקבל אותן. הוא לא מספיק 'מייחד' את עצמו אל המלך. והתוצאה - המלכות מקבלת פחות תקציב למטרות הללו. וגם האנשים הללו, אלו שלא 'מיוחדים' אל המלך - מקבלים פחות תקציב באופן כללי. הם לא מגלים את מלכותו, אז אין לו ענין למלא אותם בשפע. - כי מטרתו היחידה של השפע - היא להוציא אל הפועל את מטרותיו של המלך. ומי שקולט את ה'קול' של המלך, ומשעבד את עצמו לבטא את ה'דיבור' של הקול הזה - הוא יקבל הרבה 'קול'. הרבה שפע מלכותי. הרבה שפע אלוקי, כשמדובר במלך הגדול שלנו. ויש את אלו ש'לבבם פונה היום מעם ה' אלוקנו'. הלב שלהם, 'פונה' הצידה. הוא לא 'מכוון' הישר אל המלך, אל ה'דיבור' שלו. - ובכך הם מונעים (רח"ל!) מהדיבור שלו יתברך - לצאת אל הפועל.

*

אמא וילדים

זה כמו - איש ואשה. האשה, פונה אל האיש. מקבלת ממנו. היא בחינת ה'מלכות' שלו. - היא המגדירה, החותכת. הפוסקת. וכשהילדים מתנהגים שלא כראוי, כשהם מסרבים להוציא אל הפועל את המטרה של האב - אז הם יקבלו פחות 'שפע'. יתכן גם שהם יקבלו עונש. השפע, וגם הפחתת השפע, ואפילו ה'עונש' - נשפעים מהאבא לאמא, וממנה - לילדים. האמא, 'מכוונת' לגמרי אל האבא. מקבלת ממנו הכל. היא זו שמוציאה אל הפועל את הערכים שהוא מנחיל. וגם כשצריך 'להחזיר אל התלם' בן סורר, זה חלק מהערכים הללו.

נהכותב עוסק בייעוץ תורני, בעיקר בשלום בית. כאן אנו לומדים סוגיא, לא פרקטיקה; אין כאן 'דרך עבודה'. ואכמ"ל.]

וכשהילדים נענשים, זה פוגם - איכשהו - בייחוד שבין האבא והאמא. הקשר שלהם, בינם לבין עצמם, לעולם אינו נפגע. אין סיבה שיפגע. אבל בכל מה שנוגע לילדים - משהו נפגע. משהו חסר. השפע נמנע. הקשר של ילדים לאימם, שונה מהקשר שלהם עם אביהם. האמא מרגישה אותם - כפי שהיא מרגישה את עצמה.

[לדוגמא, כשהילד צריך להיענש - לטובתו, אז מי שיעשה את זה בדרך כלל - זה האבא. כי כשהילד נענש, גם האמא 'נענשת'. הכאב שלו - הוא הכאב שלה.]

'חלק' מהאמא, נמצא תמיד - בליבם של הילדים. ולהיפך, הם עצמם - חלק מהלב שלה. וכשהם אינם מקבלים, או כשהם נענשים - אז ה'חלק' הזה בליבה, נפגע. ה'יחסים' הללו, הם בגדר 'משל' - למערכת הגילויים של קודשא בריך הוא ושכינתיה. אנחנו - הילדים.

וחלק מה'שכינה', נמצא תמיד - ביחד איתנו. בנשמה האלוקית שלנו.

- זה מה שנקרא 'כנסת ישראל'. ה'כינוס' - של כלל ישראל.

זו השכינה, כשהיא מתגלית כ'אמא' של כלל ישראל. אז כשאנחנו סובלים - גם היא ב'עמק הבכא'. וכשאנחנו נתונים למרמס, גם היא שם.

וכשאנחנו 'אוכלים ושותים ושמחים' (מ"א ד, כ) - אז גם היא שמחה. כמו בשבת קודש, למשל.

וכ'רעייתו' של קודשא בריך הוא, היא תמיד תמיד - מולו. תמיד מקבלת ממנו. תמיד ביחוד שלם איתו.

היא עצמה, כרעית קודשא בריך הוא - אינה נפגמת לעולם. לא חסר לה מאומה. רק כ'אם הבנים', האמא של כלל ישראל, ה'כנסת ישראל' שנמצאת בתוך כל אחד ואחד מאיתנו - שם יכול להיות פגם. שם זה תלוי - בנו. במצוות שלנו, ובמצב הכללי שלנו.

שוב. זה כמו אשה, שמחוברת לבעלה כראוי. באהבה ואחווה ושלוש ורעות. ומקבלת ממנו את כל מה שהיא צריכה, ובשפע רב.

אבל ככל שזה נוגע לילדים, אז זה תלוי - בהם. כשהם מתנהגים כראוי, היא מתחברת לבעלה כדי לקבל שפע עבורם, ומשפיעה להם. והשמחה שלהם - זו השמחה שלה.

וכשהם לא נוהגים כראוי, אז ה'חיבור' שנוגע לילדים - אינו מתקיים כראוי. לפעמים הוא גם מעביר 'דינים' עבורם, להעניש אותם.

ומאחר ו'חלק' ממנה נמצא עם הילדים - איתנו, אז הסבל הזה שלנו - הוא הסבל שלה. והריחוק שלנו מה'אבא', הוא - בבחינה הזו בלבד - גם הריחוק שלה.

קול קטלני

ה'שפע' של קודשא בריך הוא, הוא בבחינת 'קול'.

והשכינה - היא ה'דיבור'.

היא ה'מלכות', המוציאה לפועל את דיבורו של קודשא בריך הוא.

וכמו מלכות בשר ודם, היא צריכה 'עם' שלם - ש'יקבל' אותה. שיהיה 'מיוחד' לה. שיוציא איתה ביחד אל הפועל - את רצון המלך.

- 'אין מלך - בלא עם'.

אנחנו בני השכינה. בני המלכות. 'חלק' ממנה - נמצא בנו.

והחלק הזה, הוא התפקיד שלנו. הוא כל החיים שלנו. עלינו להיות 'מכוונים' תמיד - אל ה'קול' הזה. להיות ה'דיבור' שלו.

ובלעדנו, שום דבר לא יצא אל הפועל. מלכות בלי עם - אינה יכולה לפעול מאומה.

ומלך בלי 'מלכות' - זה כמו 'קול' בלי 'דיבור'.

ה' יתברך, רוצה להביע את ה'קול' שלו - בעולם.

וקול כמו שהוא, אתה יכול לשמוע אותו - אבל אין לך דרך להבין מה 'טמון' בו. מה הוא באמת רוצה.

אנחנו ה'מעצבים'. נוטלים את ה'חומר' של ה' יתברך, ו'שומרים' אותו. חותכים אותו מפה ומשם, עוצרים אותו בגבולותיו.

ואז הוא 'נשפך' - למקום הנכון, ובצורה הנכונה.

כל המצוות שלנו זה ככה. יש להן זמן, ומקום, והגדרה ברורה. 'חיתוך' ברור.

אגב, כך גם החלוקה בין תורה שבכתב - שזה ממש שמותיו יתברך - לתורה שבעל פה, שהיא 'מדברת' את התורה שבכתב.

בתורה שבעל פה, יש לכלל ישראל חלק ממשי. היא בידם של חכמינו. ביכולתם לחדש בה, להוסיף עליה. היא חלק מאיתנו, ה'ילדים', המגדירים ומוציאים לפועל - את רצון ה'אב'. ה'פוסקים' אותו.

ו'פסק', זה 'חיתוך'. התורה שבע"פ, מלאה ב'פסקים'. דינים. הלכות.

ועתה - נשוב למצרים.

שם, במצב הנוכחי, כל זה - לא היה בכלל. כלל ישראל, ה'מדברים', היו - במצרים.

הם היו תחת ה'מיצר'. תחת השיעבוד המוחלט - או כמעט מוחלט - של פרעה ועמו.

וכך, ה'דיבור' של ה' יתברך - היה שם. עמוק בתוך ה'בור' המצרי. הוא לא היה יכול לצאת לפועל בשום אופן.

פרעה, 'גזל' אותו. הוא השתמש בו - לעצמו. לבנית 'ערי מסכנות'.
ה'ניצוצות' של השכינה שבתוך נשמות ישראל, היו 'תקועים'. לא היתה להם שום אפשרות לפעול 'גילוי' כלשהו.

וכך, למשה רבנו, זה שמביא את 'קול השם' לעולם - לא היה 'דיבור'!
- הוא היה - 'ערל שפתים'.

וב'מידה כנגד מידה', הופיע במצרים 'קול' גדול וקטלני:
- קולם של הצפרדעים.

*

שמירת הברית

ומה הפיתרון ל'ערלות' הזו?

- 'אהרון אחיך - יהיה נביאך'.

אהרון, יהיה הפה. הדיבור. המוציא אל הפועל.

כך היה במצרים. יתכן שבבחינה מסויימת זה נשאר גם לאחר מכן (עי' עירובין נד:).

חלק מהאחריות על ה'דיבור', זה השמירה על קול ה'. על השפע שהוא משפיע.

שפע, יורד דרך - 'יסוד'. דרך הברית קודש.

ואת הברית הזו, צריך להוקיר. לכבד. לשמור עליה, לקנא לה.

- הלא בה 'טמון' ה'קול' - של ה' יתברך!

ומי שקנא לברית הזו, מי שמסר נפשו עליה - היה מזרע אהרון הכהן. הוא היה כעת 'בכוח' - באהרון הכהן.

- פינחס.

[עי' זוה"ק כו ע"ב. וע"ע בפי' מג"ע עה"ת שמות ד"ה אלקי אבותיכם.]

ועד לסוף כל הדורות, פינחס - שהוא אליהו הנביא - הוא ה'דיבור'. הוא 'כלל תורה שבע"פ'. הוא זה שיתרץ את הקושיות, את האיבעיות.

שתי דמויות עולות כאן לנגד עינינו. לאור הזרקורים של התורה הקדושה.

הדמות האחת, היא - פרעה.

המשעבד. הרוצח. המתעלל. זה שהכתיר את עצמו לאלוהים.

זה שגזל את ה'דיבור' העליון, וכבש אותו תחת ידו הרעה. האכזרית.

- זה שהפריד את ה'דיבור' - מה'קול'!

ויש לנגד עינינו גם דמות אחרת. מהכיוון השני לגמרי.

- אהרון. וב'בכוח' שלו - פינחס, אליהו הנביא.

ברית

אהרון, היה 'רודף שלום'. רודף - חיבור. רודף אהבה, אחוה, שלום, ורעות.
ופינחס, זרעו של אהרון, קינא לה' אלוקיו. קינא לחיבור של ה' יתברך ועמו ישראל.
לחיבור של קודשא בריך הוא, ושכינתיה.

- לחיבור של ה'קול' - וה'דיבור'.

כך גם בהמשך דרכו. 'קנא קנאתי לה' אלקי צב-אות, כי עזבו בריתך בני ישראל' (מ"א יט,
ט).

יתכן, שדוקא מתוך ה'רודף שלום' - יצא המקנא.

כי קנאה, אינה אלא - חיבור.

היא זו ששומרת על החיבור. היא זו שמחזיקה אותו. היא זו שמגלה - שהחיבור הזה, הוא
החיים עצמם. שההפרה שלו, היא מוות.

- הבחירה היא שלנו. ממי כדאי לנו ללמוד. מאיזו 'דמות'.

שמירת הברית, ושמירת הפה - שלובות זו בזו. שתיהן מחזיקות את החיבור הגדול הזה,
בין ה'קול' - וה'דיבור'.

- החיבור, שהוא התכלית - של הבריאה כולה.

החיבור - שהוא התפקיד שלנו. לחבר אותו. לדבר אותו.

ה' יזכנו!

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

דרך פעולתן של כשפים, וביאור הכתוב אצבע אלוקים היא

וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטָמִים אֶל פְּרַעֲה אֶצְבַּע אֱלֹהִים הוּא וְגו' (ח, טו)

וברש"י, ולא יכלו. שאין השד שולט על בריה פחותה מכשעורה.

מבאר רבינו הרוג'ובער זצ"ל דהנה איתא בחולין דף ז' ע"ב דלמה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה. ביאור הענין דפמליא של מעלה הם השרים הממונים על סדרי הטבע. וכוחם של כשפים נוגע רק בדברים התלויים בכוכבים והמזלות. בכוחם לשנות בגדרי הפרטים. ורק 'מינים' תלויים בזה ודברים שאינם פרים ורבים אינם בגדר 'מין', על כן כינים שאינם פרים ורבים אינם נכללים בסדרי הטבע אשר מגיע כוחם של הכשפים לשנותם. ודברים הקטנים מכשעורה אינם נחשבים, וכמבואר בתרומות (פ"ט מ"ו ע"ש בר"ש) דחשיבי דבר שזרעו כלה, על כן אין כשפים פועלים עליהם.

וזהו שאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלוקים היא שאין זה שייך לסדרי הטבע.

ומעיר רבינו שדברים אלו הם דלא כהרמב"ם ז"ל (במורה נבוכים ח"א פ' ס"ו) פירש ענין אצבע אלוקים סדרי הטבע, וכפירוש האבן עזרא, שאמרו לפרעה שאין מכה זו מאת ה' אלא כפי מערכת הכוכבים על מזל ארץ מצרים. וזהו לשיטתו של הרמב"ם בספר המורה נבוכים (ח"א פ' ע"ב) שדברים הנולדים שלא מזכר ונקבה כגון מן העיפוש וכדומה אינם בהשגחה. [מקורות: צ"פ עה"ת ועל המורה נבוכים ח"א סי' ע"ב]

*

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים ותמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוג'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

נגוהות בפרשה / הרב ישראל מאיר אסטריק, מח"ס יאמר ישראל (רחובות)

שתי הדרכים לידיעת ה'

כִּי בַּפְּעַם הַזֹּאת אָנִי שִׁלַּח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֶל לְבָךְ וּבַעֲבֹדֶיךָ וּבַעֲמֹךָ בַּעֲבוּר תִּדְעַ כִּי אֵין כָּמֹנִי
בְּכָל הָאָרֶץ (ט, יד)

כמה הערות בשינויים שיש במכת ברד

לאחר שהמשיך פרעה למאן לשלח את ישראל, התייצב משה בשליחות ה' והתרה בפרעה על מכת ברד. וכשנתבונן במכה זו ובהתראתה, נמצא כמה שינויים משאר המכות. ראשית, בכל ההתראות, אמר משה רבינו לפרעה שישלח את העם, ואם לאו, תבוא עליו המכה, ותו לא. ואילו במכת ברד, נוסף פה בהתראה כעין תוכחת מוסר "כִּי עֲתָה שִׁלַּחְתִּי אֶת יָדִי וְאֶךְ אוֹתְךָ וְאֶת עַמְּךָ בַּדְּבַר וּתִפָּחַד מִן הָאָרֶץ. וְאוֹלָם בַּעֲבוּר זֹאת הָעֲמֻדָתִיךָ בַּעֲבוּר הָרְאִיתְךָ אֶת כְּחִי וְלִמְעַן סִפֵּר שְׁמִי בְּכָל הָאָרֶץ" (פרק ט פס' טו-טז) - שאילו הייתי רוצה להרגך, הייתי עושה זאת במכת דבר, והטעם שהשארתיך בחיים בשביל קידוש ה' שיהיה בכך. ויש להבין מדוע עניינה של תוספת זו דווקא בהתראה על מכת ברד.

ובתחילת ההתראה אומר משה (פס' יד) "כִּי בַּפְּעַם הַזֹּאת אָנִי שִׁלַּח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֶל לְבָךְ". וכתב רש"י "למדנו מכאן שמכת ברד שקולה כנגד כל המכות". ותמהו המפרשים (ר"ח פלטיאל; גור אריה ועוד) שלא מצינו במכה זו שינוי מהותי משאר המכות, ובפרט שלעיל (ד כג) כתב רש"י שמכת בכורות היא המכה הקשה מכולם. עוד יש להבין מהו שאמר משה "אָנִי שִׁלַּח אֶת כָּל מַגְפָּתֵי אֶל לְבָךְ", והלא המכה הייתה מכוונת כנגד השדות והיבול, ואם הכונה שהמכה תשפיע על ליבו, עדיין קשה שהלא כל המכות נועדו לפעול על ליבו ומדוע רק במכת ברד נאמרה לשון זו.

וממשיך משה ומשיא לפרעה עצה טובה "וְעֲתָה שִׁלַּח הָעֹז אֶת מִקְנֶךָ וְאֶת כָּל אֲשֶׁר לְךָ בַּשָּׂדֶה" (פס' יט). פירוש, שיש בידך להציל את הבהמות על ידי הכנסתם לתוך הבית. ויש להבין במה שונה מכה זו משאר מכות שכאן משה רבינו מיעץ לפרעה עצות טובות היא להישמר מן המכה, והרי אדרבה מטרת המכות היא להעניש את המצרים. וכעין זה קשה במה שנאמר (פס' לב) "וְהִחֲטָה וְהִפְסַמְתָּ לֹא נָכוּ [לא נשברו, על ידי הברד] כִּי אֶפִּילַת הַנָּה", וביאר רש"י (בפירוש השני) "פלאי פלאות נעשו להם שלא לקו", ויש להבין מדוע עשה הקב"ה נס בשביל להחליש את עוצמת המכה מהמצרים.

ואכן, אנו מוצאים שמכה זו פעלה על לב פרעה, מה שלא פעלו כל המכות שקדמו לה, שרק במכה זו מודה פרעה ואומר "ה' הַצַּדִּיק וְאָנִי וְעַמִּי הָרָשָׁעִים", ויש להבין מה היה כוחה של מכת ברד שרק בה הודה פרעה בטעותו. עוד יש לדקדק במה שכתוב (פס' לד) "וַיִּרְא פְּרָעָה כִּי חָדַל הַמָּטֶר וּגּוֹ' וַיִּסָּף לַחֲטָא", ויש להבין איזה תוספת חטא הייתה כאן בשונה מהמכות הקודמות. עוד קשה, שמבואר ברש"י (ז ג) שבחמש מכות הראשונות לא נאמר

"ויחזק ה' את לב פרעה", אלא "ויחזק לב פרעה", משום שלא ניטלה הבחירה מפרעה. אבל במכות האחרונות כתוב "ויחזק ה' את לב פרעה", וניטלה הבחירה מפרעה כדי להרבות בו אותות ומופתים כדי לגרום חיזוק לישראל. וקשה, שהרי במכת ברד שהיא המכה השביעית נאמר (פס' לה) "וַיַּחֲזֶק לֵב פְּרַעֲהוֹ - מֵעֲצָמוֹ, וּלְמַבּוּאֵר בְּרַשׁ"י בַּמֶּכָּה זֶה הַקִּבְ"ה הִיָּה צָרִיךְ לַחֲזֹק לִיבּוֹ.

יסוד - שתי דרכים לידיעת ה'

והנראה בזה, שמטרת ותכלית הבריאה היא להגיע להכרה במציאות ה'. ואף מהגויים נדרשת הכרה זו כפי שאומרים בתפילת 'על כן נקודה' - "יכירו וידעו כל יושבי תבל וגו' ויקבלו כולם את עול מלכותך", וכן בתפילות העמידה בימים נוראים אומרים "ובכן תן פחדך וגו'" ותוכן התפילה שכל העולם יכירו במלכות שמים. ויותר מכך, אף אותם שלא הכירו בכך כל חייהם, יש עניין שלכל הפחות קודם שימותו יגיעו להכרה זו, וכפי שמצינו בטביעת המצרים בים סוף שחלק מהמטרה שלה מפורש בתורה (יד, ד ו-יח) "וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֱנִי ה'", למרות שהם ימותו תוך זמן קצר לאחר ידיעה זו. וכן הפיכת ערי סדום נעשתה בשעה שלא יוכלו אנשי סדום לתלות זאת באלוהיהם הכוזבים (יעויין רש"י בראשית יט כד), למרות שסמוך לכך הם מתו, וכהנה רבות.

והנה, יש שתי דרכים להגיע להכרה בקב"ה. או שהשי"ת מראה את גודל טובו וחסדו בדרך של נס ופלא, הן אם הדבר נעשה לאדם עצמו והן שרואה זאת בעולם שסביבו. או מאידך, על ידי מכות ויסורין, שאז נכנע לב האדם בקרבו, וכן כשרואה שהוא מקבל כגמולו מידה כנגד מידה, מגיע להכרה שהעולם אינו הפקר ובהכרח שיש בורא הנותן לכל אחד כגמול מעשיו. ודוגמא לשתי הדרכים הללו, אנו מוצאים בדור המבול, שקודם שהביא עליהם הקב"ה את המבול, הטעימן במשך שבעה ימים מעין עולם הבא, כדי שידעו איזו טובה הם מנעו מעצמם (סנהדרין קח ב), שתחילה ניסה הקב"ה לנהוג איתם בטובה, שמכוחה יכירו בו, ורק לאחר מכן הענישם, והבינו קודם מיתתם, שה' הוא האלוקים, אך הגיעו להכרה זו רק מתוך ייסורים, רגע לפני מיתתם.

וחלק מהותי במטרת מכות מצרים, מלבד העונש למצרים, שעם ישראל יכירו בקב"ה על ידי שיראו את גודל טובו וחסדו שעושה עימם בהביאו מופתים ומכה באויביהם מחוץ לגדר הטבע. אולם גם המצרים צריכים להגיע להכרה בקב"ה, אך לא בדרך השפעת טובה, אלא בדרך של ייסורים ודין. אלא, שכדי שלא יהיה פתחון פה למצרים מדוע לא נתן להם הקב"ה גם את האופן השני של הכרה בו יתברך - בדרך הטוב, הביא עליהם הקב"ה את מכת ברד - שהיו בה את שתי הבחינות בערבוביה - גם ייסורים ע"י ניסים היוצאים מגדר הטבע כאש ומים המעורבים יחד, וגם השפעת טובה וחסד בתוך המכה, אולי יחזרו בתשובה דרך חסד ה' וטובותיו.

במכת ברד הנהיג הקב"ה את דרך הטוב

ובכך מתיישבות כל ההערות הפלא ופלא. שלכן במכת ברד נהג הקב"ה בחסד עם המצרים, בכך שנתן להם עצה כיצד להינצל, ועשה בעבורם נס והציל את החיטה

והכוסמת. ולכן האריך משה בהתראת מכה זו, שיש לקב"ה מטרה שיכירו במלכותו. והוא שנאמר "כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי" היינו את כל ההנהגות המגלות את כבודי בעולם, הן של דין והן של רחמים. ואכן פרעה לא יכול היה להכחיש את מציאות ה' והודה ואמר "ה' הצדיק". אולם לאחר מכן הרשיע פרעה "ויוסף לחטוא", שבהתעלמותו ממכת ברד יש תוספת חטא, שעד עתה התעלם ממידת הדין, ועתה התעלם גם מהשפעת הטובה, ולכן חיזוק הלב מתייחס לפרעה ולא לקב"ה, שכל מה שנאמר שה' הכביד את ליבו, זה רק לחלק העונש שבמכה, אך עתה שנתן לפרעה פתח נוסף להכיר בו על ידי השפעת טובה, בזה לא הכביד ה' את ליבו, אלא פרעה מגודל רשעותו בחר להתעלם גם מכך. (קונטרס מעין גנים)

נחלי מים - נושאים בפרשת השבוע / הרב דב יעקב ברטמן, טורונטו

דעות שונות במפרשים אודות הכבדת לב פרעה

וְאֲנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרֹעֶה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֲתֵתִי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם (ז, ג)
רמב"ן

והנה פירשו בשאלה אשר ישאלו הכל, אם ה' הקשה את לבו, מה פשעו. ויש בו שני טעמים ושניהם אמת: האחד, כי פרעה ברשעו אשר עשה לישראל רעות גדולות חנם, נתחייב למנוע ממנו דרכי תשובה, כאשר באו בזה פסוקים רבים בתורה ובכתובים, ולפי מעשיו הראשונים נדון.

והטעם השני, כי היו חצי המכות עליו בפשעו, כי לא נאמר בהן רק "ויחזק לב פרעה; ויכבד פרעה את לבו", הנה לא רצה לשלחם לכבוד ה', אבל כאשר גברו המכות עליו ונלאה לסבול אותם, רך לבו והיה נמלך לשלחם מכובד המכות - לא לעשות רצון בוראו - ואז הקשה השם את רוחו ואמץ את לבבו למען ספר שמו, כענין שכתוב (יחזקאל לח, כג) "והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים" וגו'.

רמב"ם פרק ו מהלכות תשובה הלכה ג

ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת, שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה...

לפיכך כתוב בתורה "ואני אחזק את לב פרעה", לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר "הבה נתחכמה לו", נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו, לפיכך חיזק הקדוש ברוך הוא את לבו. ולמה היה שולח לו ביד משה ואומר שלח ועשה תשובה, וכבר אמר לו הקדוש ברוך הוא אין אתה משלח, שנאמר "ואתה ועבדיך ידעתי וגו' ואולם בעבור זאת העמדתיך", כדי להודיע לבאי העולם שבזמן שמונע הקדוש ברוך הוא התשובה לחוטא, אינו יכול לשוב אלא ימות ברשעו שעשה בתחילה ברצונו.

ספורנו

הנה בהיות הא-ל חפץ בתשובת רשעים ולא במיתתם, כאומרו "חי אני נאם ה', אם אחפוץ במות הרשע, כי אם בשוב הרשע מדרכו וחיה", אמר שירבה את אותותיו ואת מופתיו, וזה להשיב את המצרים בתשובה, בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ובמופתים, כאומרו "בעבור זאת העמדתיך, בעבור הראותך את כחי", ועם זה היתה הכוונה שישראל יראו וייראו, כאומרו "למען שיתי אותותי אלה בקרבך, ולמען תספר".

ואין ספק שלולא הכבדת הלב היה פרעה משלח את ישראל בלי ספק, לא על צד תשובה והכנעה לא-ל יתברך, שיתנחם מהיות מורד, אף על פי שהכיר גדלו וטובו, אלא על צד

היותו בלתי יכול לסבול עוד את צרת המכות, כמו שהגידו עבדיו באמרם "הטרם תדע כי אבדה מצרים" וזאת לא היתה תשובה כלל. אבל אם היה פרעה חפץ להיכנע לא-ל יתברך, ולשוב אליו בתשובה שלמה, לא היה לו מזה שום מונע. והנה אמר הא-ל יתברך ואני אקשה את לב פרעה, שיתאמץ לסבול המכות ולא ישלח מיראת המכות את ישראל, למען שיתי אותותי אלה בקרבו, שמהם יכירו גדלי וטובי וישוּבו המצרים באיזו תשובה אמתית. ולמען תספר אתה ישראל הרואה בצרתם, באזני בנך להודיע שכל אלה יפעל אל עם גבר להשיבו אליו, וזה כשיפשפשו במעשיהם בבוא עליהם איזה פורענות.

חפץ חיים על התורה

ורבו השואלים, איך זה ננעלו בפני פרעה דלתות התשובה. הלא בדרך כלל שערי תשובה אינם ננעלים אפילו לחוטא היותר גדול. אלא הענין הוא, כי ישנם חוטאים שמן השמים עוזרים להם לחזור בתשובה כמו שאנו מתפללים החזירנו בתשובה שלמה לפניך. ויש חוטאים שהגדישו את הסאה עד כדי כך שנשללה מהם הסיוע ומן השמים לא יעזרו להם ורק עליהם להתעורר מעצמם לעשות תשובה.

הקב"ה אמר למשה לך והודיע לפרעה שהרחיק לכת ברשעותו, וייענש מן השמים שלא יעזרו לו לחזור בתשובה, "כי אני הכבדתי את לבו", לבו עכשיו כבד, כי מן השמים לא יסייעו בידו, אבל לא שנלקחה ממנו הבחירה לחזור בעצמו בתשובה. וזו היתה טעותו של אלישע בן אבויה (אחר) כששמע בת קול שובו בנים שובבים חוץ מאחר (חגיגה טו) חשב שלעולם לא תתקבל תשובתו, והוא לא ידע כי לא נשללה ממנו הבחירה להתעורר בעצמו לתשובה ורק הודיעוהו מן השמים שלא יעזרוהו.

*

החרטומים לא יכלו ליצור כינים כי לא עמדו רגליהם על

הקרקע

דעת זקנים מבעלי התוספות

מדרש לפי שהכנים מפסיקין בין רגלי החרטומים ובין הקרקע ואין מכשפות תועיל אלא כשרגלי המכשף מגיע לארץ כדאיתא במעשה דשמעון בן שטח שהבחורים הגביהו הכשפניו' מן הקרקע.

*

יראת שמים היא שימת לב לדבר ה'

עלי שור חלק ראשון עמוד רפח

"ואמר ר"ח אמר רב הונא: כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו' (ברכות ו, ב)... "דבריו נשמעין" - מדה כנגד מדה. יראת שמים בסיסית מגדירה התורה עצמה: "הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ועזב את עבדיו אות מקנהו בשדה" (וארא,

שביעי). ההיפך של "הירא את דבר ה'" הוא: "אשר לא שם לבו לדבר ה'". אמור מעתה:
יראת ה' היא שימת לב לדבר ה'! (מפי האדמו"ר מגור הגר"א אלטר זצללה"ה).

ומי שיש בו יראת שמים זו - דבריו נשמעים, שומעיו נאלצים לשים לב אל דבריו. זהו
סימן ההיכר לאישיות. ירא שמים אמיתי - וגם תלמיד חכם אמיתי - ניכר בזה, כי בני אדם
בעל כרחם "שומעים אם דבריהם", כי מבחינים בהם מדת מלכות פנימית - "מאן מלכיה?
רבנן" (גיטין סב, א).

*

איך לא חששו המצריים להפסד מקניהם ועבדיהם

משך חכמה

הירא את דבר ד' מעבדי פרעה - יתכן להיות לפי שאמר משה בדבר השם יתברך ועתה
שלח העז את מקנך כו' ועבדי פרעה היו מזהירים שלא יניחו להאדם אשר בשדה והמקנה
לכנוס אל הבתים כדי שלא להאמין למשה לכן אמר המצרי הירא את דבר ד', שהיה מאמין
בדבר השי"ת והי' ירא מדברו יותר ממה שהי' ירא מעבדי פרעה, ומ"ם הוא מ"ם היתרון
כמו טוב שם משמן טוב (קהלת ז) הניס כו' ולכן אמר משה אתה ועבדיך כו' טרם תיראון.

אור החיים הקדוש

והצצתי כי המצריים מכעיסים היו את המקום, לא לצד שהיו מחזיקים בישראל לעבודתם
הוא שהיו ממאנים לשלחם, והנה לפניך שלא האמינו שיש כח בו חס ושלום להוריד הברד
ואפילו בתורת ספק לא היה אצלם שלא חששו לשמירת עבדיהם ובהמתם, ואולי כי לצד
שלא היו בשש מכות הקודמות דבר פלא כזה לא לקחו מהם שיעור כי יכול לה, ונראה
בעיניהם שהוא רחוק שיכול עשוהו:

ברכת פריץ

במכת ברד שהתרה משה רבינו להמצרים שכל האדם והבהמה אשר לא יאספו הביתה,
וירד עליהם הברד ומתו, כתיב, הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס כו' ואשר לא שם לבו
אל דבר ה' ויעזוב כו'. ומאד יש להתפלא על מין כפירה כזו, בזמן שכבר ספגו ששה מכות,
[וכל מכה נמשכה שבוע ומרע"ה התרה עליה ג' שבועות] וראו שכל דברי מרע"ה נאמנו
מאד, ועכשיו הדבר נוגע להצלת רכושם, ואינם נדרשים לשום התאמצות קשה, רק להביא
האדם והבהמה שלו הביתה, ואיך זה לא פחדו פחד על איבוד ממונם.

ומכאן אנו רואים שהכפירה איננה תוצאה מחמת חסרון הדעת, אלא מחמת רצונו.
ואדרבא, שיבוש הדעת באה מחמת תאוותו ורצונו לכפור, כי כל מה שאינו רוצה להאמין,
מבטלו בלבו ודיו, וחושב במחשבתו זה לא כלום ולא כלום, ונדמה לו כי בזה כבר הרס כל
החששות, והוא באמת רוח הטומאה המלפפתו לקבוע בלבו הכפירה בתוקף, למי שרוצה
לכפור, ולמי שהוא שקוע בעוונות ר"ל...

ומעתה אין להתפלא כלל על מי שהוא בעל כשרון עצום ושכל גדול בשאר ענייניו, איך זה יתכן שבענייני אמונה ילך עקלקלות, כי כללא הוא, בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, הבא לטמא פותחין לו והבא לטהר מסייעין אותו.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף - אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

אילו היה שם לא היה נגאל

עֲשֶׂרָה נְסִים נַעֲשׂוּ לְאַבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם וְעֲשֶׂרָה עַל הַיָּם (מסכת אבות פ"ה מ"ד)

הנה דור יוצאי מצרים היו אנשים גדולים, דור דעה, וזכו לגילויים נוראים, ולעשרה נסים שנעשו להם במצרים, כדתנן באבות שם.

והנה רש"י כתב, עשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים ועשרה על הים לא נתפרשו לנו. עי' שם.

וברמב"ם בפירוש המשניות שם כתב, אבל העשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים, הוא הנצלם מן העשר מכות, והיות כל מכה ומכה מיוחדת במצרים ולא בישראל ואלו הם נסים בלא ספק. ע"כ. ומבואר מדבריו שעשרת הנסים שנעשו לאבותינו במצרים, הם עצם העובדה שעשרת המכות לא שלטו בעם ישראל, וכל מכה שניתנה למצרים היתה צריכה עמה לנס שלא תשלוט בעם ישראל. וכן נראה שפירשו עוד ראשונים. ויתכן שרש"י גם כן הסכים לזה, ומה שכתב שלא נתפרשו לנו, כוונתו לעשרה על הים שבסוף המשנה.

ובמדרש רבה במדבר פרשה י"ד פסקה י"א, על הפסוק כף אחת עשרה זהב מלאה קטורת, כנגד עשרה מאמרות שנברא בהם העולם וכנגד עשר ספירות בלימה וכנגד עשרה דורות מאדם ועד נח וכנגד עשרה דורות מנח ועד אברהם וכנגד עשרת הדברות וכנגד עשרה שליטים שבאדם וכנגד עשרה תולדות שבתורה וכנגד עשרה נסים שנעשו לאבותינו במצרים ועשרה נסים על הים וכנגד עשרה בריתות האמורות בפרשת מילה. ע"כ לשון המדרש.

ובוודאי צריך להבין שאם זכו דור המדבר לגילויים אלו, הרי שהיו בדרגה רוחנית גבוהה מאד.

ולפי זה אינו מובן מה שאנו אומרים בליל הסדר לבן הרשע, אילו היה שם לא היה נגאל, שמשמע מזה שרק רשע כמותו לא היה נגאל, ואילו אנו שאין אנו רשעים כמותו, כן היינו נגאלים. ומהיכי תיתי, וכי מספיק היה להם לישראל שלא להיות רשעים בשביל להגאל. וכי לא היו צריכים להיות בדרגה של דור דעה.

ויתכן לפרש כך, ונראה שזהו יסוד חשוב מאד. שאם האדם שואף ורוצה ומנסה להתדמות לאנשים גדולים, אזי יכול הוא להיות נטפל אליהם. והיינו שקודם יש לכוין השאיפות לכיוון הנכון, ואחר כך לנסות להגביר אותן, ובזה יכול לזכות לכל הטוב, וכך אמרו טוב לצדיק וטוב לשכינו. אבל הרשע שאומר מה העבודה הזאת לכם, הוא לא היה יכול להגאל, שלא היה מוכן להצטרף אל הצדיקים שבדור. כמו שאנו רואים שאין רוצה להצטרף ליראי השם.

וחז"ל אמרו שלא שינו לשונם שמם ומלבושם, והענין הוא שרצו להתאגד בחבורה של יראי השם, ועל ידי זה התחברו לצדיקים וזכו לגאולה בגילויים נוראים כל כך.

ויש להיפלא כיצד כל כלל ישראל יצאו ממצרים על צבאותם. וענין צבא הוא מלשון התקלה, כמו ויצבאו על מדין. וכל זה התחיל בכך, שרצו להתחבר ולהיות באגודה אחת של יראי השם וחושבי שמו. וכל זה כי רצו לקבל מלכות שמים, ולצאת ממצרים להיות עבדי השם.

והנה זהו הדבר הראשון שצריך לצאת לנו מזכירת יציאת מצרים, שנלמד לאמר, מתי יגיעו מעשינו למעשי אבותינו יוצאי מצרים שבחר בהם השם יתברך ונגלה עליהם וגאלם. ולא לחנם אנו זוכרים יציאת מצרים אחר קבלת מלכות שמים, כי כך קיבלנו מאבותינו יוצאי מצרים.

וכך נתנבא הנביא ירמיה בדבר השם, הֲלֹךְ וְקִרְאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלַם לֵאמֹר כֹּה אָמַר ד' זְכַרְתִּי לְךָ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אֲהַבְתָּ פְּלוּלְתֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאַרְץ לֹא זְרוּעָה. ומהו ענין הקריאה באזני ירושלים, אלא כדי לעורר אותנו שנצא בעקבות אבותינו.

ויהי רצון שנעלה ונתחזק ונשפר מעשינו ונלמוד מדרכי אבותינו וכימי צאת אבותינו ממצרים נראה גם אנחנו נפלאות בגאולת הכלל והפרט, במהרה בימינו אמן.

עיון המשפט / הרב אליעזר דוידזון, ראש כולל ובית הוראה לממונות 'עיון המשפט', אלעד

בדין טוען רבני בבית הדין

רְאֵה נְתַתִּיךָ אֱלֹהִים לְפָרְעָה וְאֶהְיֶה אֶחֶיךָ יְהִי נְבִיאֲךָ (ז, א)

כאשר יש לאדם תביעה על חברו, מצוי הדבר שהתובע מבקש לשלוח אדם אחר לטעון עבורו. וכן גם הנתבע, פעמים שמבקש לשלוח אדם אחר לטעון עבורו. ויש לבאר דיני אותו השליח, מהי הדרך שהשליח יהא רשאי לטעון בבית דין. ומהו האופן שדברי השליח מחייבים את המשלח, שהודאתו תהיה הודאה, ויוכל גם להסכים לפשרה, וכל אשר יאמר השליח בבית דין, יהיה כאילו נאמר על ידי משלחו. ועוד יש לדון אם הבעל דין שכנגדו חייב לדון עימו. או שיהא רשאי לומר לו לאו בעל דברים דידי את.

והנה שליח בעלמא, כאשר בא לומר דברים בשם שולחו, דבריו מחייבים את המשלח. שהרי אפשר לקנות ולמכור על ידי שליח. אפשר גם לקדש אשה ולגרשה על ידי שליח. ושולחו של אדם כמותו. אלא שהבעל דין יכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את. ואם השליח בא לטעון בבית דין, בעל דין שכנגדו, אינו צריך להשיב על טענתו. וכן גם המשלח יכול לבטל את השליחות בכל עת שהיא. ולעולם יש לחוש שהמשלח ביטל השליחות בפני עדים, והשליח לא ידע שהמשלח ביטל את השליחות. ואחר שידונו בבית דין, המשלח יוכל אם ירצה להודיע שהשליחות בטלה קודם שדנו בבית הדין. ואין ראוי לקיים הדין באופן זה.

לפיכך תיקנו חכמים שהשליח יכול לבוא בהרשאה, ובאופן זה דברי השליח מחייבים את המשלח. והמשלח לא יוכל לבטל את השליחות באופן שבעל הדין שכנגדו אינו יודע שההרשאה בטלה. ועוד תיקנו, שאם השליח בא עם הרשאה כדין, ותובע עבור המשלח. הנתבע חייב לדון איתו. ואינו יכול לומר לו לאו בעל דברים דידי את. (דיני וגדרי ההרשאה נתבארו בחו"מ סי' קכב).

וכיון שעיקר ההרשאה אינו אלא בקנין, שהתובע מקנה למורשה את זכות התביעה שלו. כגון אם תובע קרקע, שהתובע סבור שהיא שלו. הוא מקנה למורשה את אותה הקרקע (אינו קנין שלם). שהרי המורשה לא יטלנה לעצמו. אלא הוא קנין מסויים, כעין שותפות). ועל ידי זה המורשה בא לטעון. הרי מעיקר הדין הנתבע אינו יכול למנות מורשה. (חו"מ סי' קכד). והנתבע חייב לדון בעצמו לפני הדיינים. וכן הדין בתובע שבא לתבוע ממון שאינו מסויים, כגון שתובע חוב בהלוואה, שאינו יכול להקנותו. מעיקר הדין אינו יכול לעשות מורשה, וחייב לדון בעצמו.

אמנם, נהגו להרשות לנתבע למנות מורשה, וכן גם להרשות לתובע למנות מורשה גם באופן שאינו תובע ממון מסויים ואינו יכול להקנות לו את מה שתובע. אמנם, כל זה אינו אלא באופן שהנתבע יתבזה אם יבוא לבית הדין. כגון אשה שאינה רגילה בזה. או ת"ח.

בדין טוען רבני בבית הדין

וכן אם הנתבע יפסיד ממון רב אם יצטרך לבוא בעצמו. אך בלא זה, אם הנתבע יכול לבוא בעצמו בקל. אין להתיר לו לשלוח מורשה במקומו.

וכאשר התובע או הנתבע באים לבית דין. יש להם לטעון בעצמם. ולא על ידי המורשה שלהם. ומה שנהגו לבוא עם מורשה שטוען עבורם. אסור לו למורשה לטעון על גופא דעובדא במקום בעל הדין. ובכל מקום שיש להשיב על טענות, להשיב מה היה בפועל. הרי הבעל דין לבדו ישיב. וכן יש לבית הדין להקפיד על כך. למנוע דין מרומה. והמורשה שבא לבית דין עם בעל הדין, יכול לסייע לבעל הדין על ידי שיטען בהלכה. או יחקור את בעל הדין שכנגדו וכדו'. ובוזה יסייע להציל עשוק מיד עושקו. ואם המורשה טען טענת שקר במזיד. או קרוב למזיד. ועל ידי כך הזיק את בעל הדין שכנגדו. הרי הוא חייב לשלם, כעין דין עד שקר שחייב מדינא דגרמי. ויש לו למורשה להזהר מאוד לעשות מלאכתו באמונה כלפי הבעל דין ששלחו, שלא להתרשל במלאכתו. ומאידך, יש לו להזהר מאוד שלא לגרום שיצא הדין שלא כהוגן.

בברכת שבת שלום, הרב אליעזר דוידזון

לתגובות, שאלות, פירוט הלכות אלו, ומראה מקומות לדינים אלו. וייעוץ בענייני ממונות. ניתן לפנות טל' 0527624694 פקס 077-4707070 דוא"ל: 7470107@gmail.com

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

יצירת עם ישראל, והגאולה, מחמת 'שערי דמעות לא ננעלו'

שמות פרק ו פסוק ב - י:

וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה': וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם: וגם הקמתי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגריהם אשר גרו בה: וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי: לכן אמר לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים והצלתי אתכם מעבדתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדלים: ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלקים וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים: והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב ונתתי אתה לכם מורשה אני ה': וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה: פ

יש לדקדק בפסוקים אלו בשני דברים, ראשית שה' אמר למשה רבינו שרוצה להוציא את בני ישראל משני סיבות, ראשית משום שהבטיח לאבות שיתן לבני ישראל, את ארץ מגוריהם, ושנית משום נאקת בני ישראל. אכן שדוקא נאקת בני ישראל היא זו שכביכול היתה הסיבה לעורר את הגאולה, כמו שכתוב 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל וגו' ואזכור את בריתי', וצריך להבין מדוע ללא זאת לא היו נגאלים, וכי ההבטחה לאבות לבדה אינה מספקת סיבה לגאולם במהירות.

עוד יש לדקדק שבברית עם האבות מוזכר העניין שה' יגאל את בני ישראל ויביאם לארץ ישראל, אכן מהיכן זכו שיהיו 'עם ישראל' בניו של מקום זה אינו מוזכר בהבטחה לאבות, שלכל היותר נאמר שה' יהיה 'אלקיהם' של זרעו אברהם, אך אי"ז עדיין בגדר עם, שסוכ"ס כל בני העולם הקב"ה הוא אלקיהם. ומה גרם לעם ישראל הזכות להיות בני ישראל.

עוד יש לדקדק במה שנאמר בהמשך 'וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח ומעבדה קשה', ובמפרשים חלקם מבארים שכבר תש כוחם להאמין ולקוות לגאולה, אכן ברוב המפרשים מבואר שהאמינו שיגאלו אך מחמת קושי העבודה והשיעבוד לא היה להם פניות נפשית להקשיב לכך שיגאלו. אכן שמלשון הפסוק נראה שהיה להם הפסד מסוים בכך, ולכאורה מה זה כ"כ משנה אם הקשיבו או לא, מה היה הרווח אם היו מקבלים את דברי משה בשמחה לבין אם היו קשים להם הדברים מחוסר סבלנות, בין כה וכה יגאלו.

ב.

ונראה לבאר זאת, עד כמה שהדעת יכולה להשיג בעניני גלות וגאולה, דנראה שאכן עם ישראל גם אם היה נגאל ללא קושי השיעבוד לא היו נהיים בני ישראל, ודווקא הקושי הוא זה שגרם להם להיות בני ישראל,

ומהו טעם הדבר מה יש בקושי של השיעבוד שגרם לקב"ה לקחת אותם לעם. וכן טעון ביאור מדוע דווקא נאקת בני ישראל גרמה לגלות. ומשמע שדוקא הקושי הוא זה שגרם לגלות, למה.

מסופר על אחד מצדיקי אמת בתקופת הרוזינער' שכאשר נפטר לא התגלה לרעהו בחלומו לתקופה ממושכת, והלה חש לשלומו של ידידו שמה לא זכה חלילה לגן עדן? ולפיכך עשה עליית נשמה, וחיפשו בכל העולמות בגן עדן, וכל מקום שהגיע אמרו לו שחברו המשיך הלאה, ועלה מעולם לעולם לחפשו עד שהגיע לעולם, חשוך הוא מתקרב ורואה את חברו עומד ליד שפת ים והמים גואים והומים, ובכל העולם ההוא נשמעת נעימה של קולות עמוקים המזעזעים כל נפש שלוה, קולות של עצבות של המייה וכאב.

הוא שואל את חברו מה זאת? ואומר לו אותו צדיק, שהקב"ה הבטיח שכאשר תתמלא הכוס של הדמעות, הוא יגאל את עם ישראל, לגאולה שלימה, וכל בכי וכל דמעה שיש ליהודי, לא משנה מדוע היא ועל מה היא, הקב"ה מוחה את הדמעה הזו, ושם אותה באותו מקום שכבר נהפך מכוס, למקווה מים ולנחל, ולנהר, ולים. והבכיות האלו מזכירים לו את הגלות של עם ישראל, ומעוררו לגאולה, והוא עומד שם לראות איך הקב"ה יגאל את עם ישראל.

גם אם נגזר על יהודי גזירות קשות, ואכזריות, הכל יכול להישבר על ידי דבר אחד, שערי דמעות לא ננעלו, בכל אדם יש בזמני קושי מעצורים וחסמים על נפשו, שמצד אחד זה מתנת ה', החסמים האלו מונעים ממנו מליפול לזרועות היאוש, אך מצד שני הם משאירים אותו במידת מה ברשות עצמו.

הדמעות, הבכי, הם מפרקים את האדם מכל החסמים והחומות שבנה בעצמו לעצמו, הם מעבירים את השליטה שיש לו מעצמו לדבר אחר, הוא משתחרר לרגע מכל ההווי שלו.

וכאשר האדם בוכה אל הקב"ה, הוא מוריד מעצמו את כל הכוח שיש לו לשמור על השלווה שלו, באמונתו בקב"ה שיגאלו, כאשר קשה ליהודי והוא מוריד דמעות בבכייתו לקב"ה באמונתו שיגאלו יסייעו, אין לקב"ה כביכול ברירה אלא להקשיב לו ולסייע לו.

כאשר ילד בוכה כל אב נמס, ואבינו אב הרחמן מלך הרחמים, כשעם ישראל בוכה בנאקתם מעבודתם של המצרים שמעבידים אותם, הקב"ה כביכול אומר שגם אם היו סיבות להשאיר אותם עדיין במצרים, אך מחמת קושי העבודה הוריד הקב"ה שנים רבות מהזמן שהיו צריכים להיות במצרים, [החישוב של 400 שנה חושב לא מתחילת השיעבוד אלא מיירידת יוסף למצרים, למרות שהיו בכך למעלה קרוב למאתיים שנה שלא היה להם עבודת פרך]. וזאת משום שהקב"ה לא יכול היה להחיל את בכיים ונאקתם של עם ישראל.

ואכן הבכי של עם ישראל, לא רק קירב את הגאולה, אלא שינה את מהותה, הם זכו להיות 'בני ישראל', עם ה', ומדוע, אפשר לבאר זאת ע"ד משל, כאב שמעניש את בנו יתר על מידה, ותש כוח הבן מחמת העונש ולא פסק מלבכות, והאב שרחמים על בנו קורעים את ליבו כביכול, הריהו מפייס את בנו בכל מה שיש ביכולתו ליתן לבנו, עד שיראה שבנו כבר מפויס.

בני ישראל ירדו למצרים בלא סיבה מהותית מחמת מעשיהם, אלא רק בכדי להכשירם ולזככם. אך התוצאה של הגלות היתה כ"כ קשה גם רוחנית וגם נפשית, פרעה רוחץ את גופו בדם תינוקות ישראל, וכשלא הגיע למכסה היומית של בניית הלבנים, היו לוקחים את ילדיהם מידיהם ותוקעים אותם בלבנים, איך אב יכול לעמוד במראות כאלו? איך אומה יכולה להישאר בשפיות ממעשים אלו? ובכל תקופה זו אין הם רואים שום קרן אור מהקב"ה, קושי גדול זה הביא אותם לקוצר רוח מעבודה קשה, לא היה עם מי לדבר הם היו כבר בשלב של אחרי הבכי, בשלב של ייאוש עמוק.

כשמשעה הבטיח להם שעכשיו יהיה גאולה, אע"פ שבני ישראל האמינו בה', זה כבר לא דיבר אליהם, ולמה? כאדם שנלחם בשדה הקרב, ונפצע בכל גופו ידיו ורגליו נכרתו, עיניו סומו, לשונו נעקרה, וכי אכפת לו שעכשיו עמו ניצח בקרב? עם ישראל הגיע לקושי גדול כ"כ בנפשו מחמת כל הקשיים שאף אם היו יוצאים ממצרים היו יוצאים משם אומנם בני אדם אך כאנשים כבויים, ללא כוחות נפש ורוח, והיו נחשבים כאנשים המושפלים ביותר בעולם, שלא לדבר על יכולת לצאת למלחמה בארץ ישראל עם הדורים בה שלא היה ביכולת לצאת למלחמה מחמת משברי הנפש שעברו.

ולפיכך ה' הבטיח להם, שני דברים נוספים, ראשית שיהיו 'בני ישראל' שייקח אותם אליו תחת חסותו, ויהיו בניו לכל הדורות, הם וצאצאי צאצאיהם לכל הזמנים, ובכל המצבים שלעולם לא יטשם, ויש תגמול לכל 'נאקתם' 'ובכיים'. ועוד נתן להם כמו שכתוב שבכל המכות שקיבלו המצרים זה היה 'מכה למצרים ורפואה לישראל', בכל מכה שהמצרים קיבלו היה בכך רפואה לישראל, כשראו איך הקב"ה מעניש את מי שהציק להם, ללא רחם, וריפא את כל החולים, והעשירים בעושר רב.

הדברים אמורים לא רק כלפי דור יוצאי מצרים, אלא בכל אדם בזמני קושי רוחני נפשי או גשמי, תמיד נשאר 'שערי דמעות ללא ננעלו', להתפלל אל ה' ולפנות אליו, בבקשה לישועה ולעזרה או לנחמה, תמיד ה' נמצא שם עבור יהודי, כאב כל יכול שרק מחכה לבנו שיפנה אליו, כן אבינו אב הרחמן רק מחכה שנבוא אליו נבקש נשוח ונתפלל ונבכה אליו יתברך, כי שערי דמעות לא ננעלו.

ועוד בזה, שאכן לכל 'הנאקתם' יש תגמול, כל קושי שיהודי חווה, יש לו אח"כ תגמול מזה, הוא יקבל על כך מהקב"ה שכר בכפל כפליים, ועם הקושי הוא מחמת קושי ברוחניות, הקב"ה יפייסו בכפלים, אכיה"ר.

פרחים לתורה - כיצד מחנכין / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

חינוך להכרת הטוב

אָמַר אֶל אֶהֱרִין קַח מִטֶּךָ וּנְטֵה יָדְךָ עַל מַיְמַי מְצָרִים עַל נַהֲרָתָם עַל יְאֲרִיָּהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם וְעַל כָּל מְקוֹה מַיְמֵיהֶם (ז, יט)

כותב על כך רש"י: אמר אל אהרן. לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים, ולקה על ידי אהרן.

גם במכת כינים (ח, יב) כותב רש"י: אמר אל אהרן. לא היה העפר כדאי ללקות על ידי משה, לפי שהגין עליו כשהרג את המצרי ויטמנהו בחול, ולקה על ידי אהרן.

הכרת הטוב מחייבת!

***

נתבונן מעט בפרשיות הגלות והגאולה.

בפרשת שמות נאמר וַיַּעֲבְדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ (א, יג)

בחומש זה מתחילים אנו לקרוא את פרשת גלות מצרים, השעבוד בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה, ואת הגאולה המופלאה שבאה בעקבותיו, באותות ומופתים, ביד חזקה ובזרוע נטויה.

והשאלה מתעוררת: מדוע. מדוע, לפני שהקדוש ברוך הוא לקחנו לעם, לפני שנתן לנו את תורתו והנחילנו את ארץ ישראל, הצריך אותנו לעבור דרך כור הברזל במצרים, בית העבדים הנורא? האם לא היה טבעי ונינוח יותר, אילו היו בני ישראל נשארים בארץ ישראל, מתרבים בה, מקבלים את התורה ויורשים את ארצם מבלי לצאת ממנה?

לרבינו ה"בן איש חי" זצ"ל יש לכך תשובה בדרך משל, והתשובה נכונה כל כך גם לנו, ולדורנו! משל לעשיר, שגידל בביתו יתום, מקטנותו ועד לימי בחרותו. מפיתו אכל ובביתו התגורר, ונחשב כאחד מבני המשפחה האמידה. יום אחד ישב העשיר ואכל בחברת רעייתו, ובא לפניו עני לבקש נדבה. חשב לקבל חמישה שקלים, אולי עשרה. הושיט העשיר ידו לכיסו, והוציא שטר בן מאה שקלים. היה לבו טוב עליו, ובפרץ נדיבות העניק אותו לעני. התפעל העני מן המתנה הנדיבה והחל להודות ולהלל את העשיר, ברך אותו ברכות עד בלי די. גם בצאתו מן הבית לא פסק לברך, ואף בלכתו ברחוב נשמעו ברכותיו עד לבית העשיר.

אמרה אשת העשיר לבעלה: "ראה נא כמה ברכות קיבלת עבור מאה שקלים. ויתום זה שאנו מגדלים, כבר הוצאנו עליו אלפי שקלים ומעולם לא שמעתי מפיו מלות ברכה ושבח!" חייך העשיר ואמר: "המתני מעט, ותקבלי תשובה לשאלתך".

חינוך להכרת הטוב

קרא לאותו יתום, ואמר לו: "שמעני. כל עוד היית ילד רך בשנים, גידלנו אותך בביתנו וכל מחסורך היה עלינו. עתה גדלת והיית לאיש, יכול אתה להרוויח את לחמך בעצמך. צא אפוא מביתי, ודאג לעצמך!"

חרד הנער: "עכשיו?!"

והעשיר אישר: "עכשיו, ומיד!"

נבוך הבחור, ולא מצא מלים. קד קידה ויצא אל הרחוב. כסף לא היה לו, לא אוכל ולא מקום לינה. ישן בקרן רחוב, קם בבגדים קמוטים, ורעב ללחם. באין ברירה השכיר עצמו לסחוב סלים לעקרות בית שערכו קניות בשוק, וקיבל בשכרו שיירי ירקות. אין לקנא במצבו, ואפשר לשער את דכאונו.

ביום השלישי מצאו אחד ממשרתי העשיר, ואמר לו: "אדוני קורא לך".

התייצב הנער בפני העשיר, שהתבונן בפניו הנפולים ובגדיו הקמוטים ואמר: "רואה אני שהדבר קשה עליך! תוכל לשוב ולהתגורר בביתנו כמקודם". ומיד הורה לערוך את השולחן. ישב הבחור אל הארוחה הראשונה לאחר שלושה ימים. בכל כף שהכניס לפיו הודה ושיבח את בעל הבית מטיבו, ובין מנה ומנה לא פסק להלל ולפאר את העשיר. גחן העשיר ולחש לאשתו: "הרי לך תשובה לשאלה ששאלת... אין אדם מכיר טובה על דבר שנראה לו טבעי ומובן מאליו. אותו עני קיבל נדבה שלא חלם עליה והודה עד בלי די. יתום זה רגיל היה לאכול על שולחננו, ולא חשב כלל שיש כאן טובה וחסד. רק כאשר ראה שיתכן גם אחרת, ושאינ חייבים לו דבר, מבין הוא עד כמה חייב הוא להכיר טובה!"...

כך אמר רבינו ה"בן איש חי" אילו היו בני ישראל נשארים בארצם, היו מקבלים את כל הטובות בטבעיות ובאדישות. מה עשה הקדוש ברוך הוא, הורידם למצרים, לבית עבדים, ונוכחו לדעת שמצד עצמם אין להם כלום. ואז, כאשר נגאלו "שירה חדשה שיבחו גאולים", בהכירם לדעת שהכל חסד וחנינה, ועל הכל יש להודות ולהלל!

זהו שאמרו שארץ ישראל מתנה טובה היא, ולא ניתנה אלא על ידי יסורים. כדי שנדע להעריך ערכה ולהודות על נתינתה! בכל יום ויום, לפני תפילת העמידה, נצטוונו להזכיר את יציאת מצרים ולהסמיכה לתפילה. ומדוע, כדי שנוכח בתפילתנו את לקח יציאת מצרים. שנדע שכל מה שיש לנו, מתנת שמים הוא. שנשכיל לפקוח עיניים ולראות את חסד ה' על כל צעד ושעל. ולא לחכות לחולי, חלילה, כדי להודות על הבריאות. לא לחכות למצוקה, חלילה, כדי להכיר טובה על הרווחה.

ונכונים הדברים גם לגבי דורנו בכללו, הדור שלפני הגאולה. דור, שכל המסגרות מתמוטטות בו, ואין בטחון בשום דבר, יד הברזל של רוסיה התמוטטה. הכלכלה האמריקאית מתנדנדת. התרבות האנושית התגלתה בריקנותה. תמנון הטרור משלח זרועותיו לכל קצוי תבל. העולם כולו עומד בפני סימן שאלה, אם לא בפני מבוי סתום. עומדים אנו במצבו של אותו בחור רגע לפני שהוא נקרא חזרה. רגע לפני ההתגלות הגדולה, לפני ההכרזה וההכרה: "ראו עתה, כי אני אני הוא!". ואז נדע להכיר טובה, על כל החסד שבגאולה!

ופסוק מפורש הוא: "הושיענו ה' א-לקינו וקבצנו מן הגויים להודות לשם קדשך!"

(ליקוטי שמאל - אייזיקוביץ)

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

מנהג אכילת פירות בראש חודש שבט

מנהג ישראל היא לאכול פירות בט"ו בשבט, אבל הרה"ק מברדטשוב זי"ע היה נוהג לאכול פירות בראש חודש שבט כשיטת בית שמאי, וכך איתא בכתבי הרה"ק רבי ישראל מטשארטקוב זי"ע (הנדפס בספר כרם בית ישראל) וז"ל: "חותני הרב הצדיק מסאדיגורא זצ"ל"ה סיפר כי הרב הצדיק מבארדיטשוב זצ"ל"ה היה נוהג לאכול פירות בראש חודש שבט כמנהג בית שמאי, ואמר הרה"ק מסאדיגורא הטעם כי מה שהלכה היא כבית הלל היא מחמת כי בית שמאי הם מעולם המחשבה ובית הלל מעולם המעשה ע"כ הלכה כמותם. וידוע כי הרב הצדיק מבארדיטשוב היה נשמת רבי עקיבא, ורבי עקיבא היה מעולם המחשבה כדאיתא בגמרא (מנחות כט:): אמר הקב"ה כך עלה במחשבה, לכן נהג עצמו כבית שמאי".

ויש לציין שממירא זו שהרה"ק מברדטשוב היה נשמת רבי עקיבא גם מוזכר בספר דברי תורה (ח"ב אות לג) להרה"ק ממונקאטש וז"ל "אמרו על רבינו הגה"ק בעל קדושת לוי זי"ע כי היה לו ניצוץ נשמת רבי עקיבא כמקובל וידוע בין הצדיקים והחסידים".

והנה הגם שדברים אלו הם למעלה מהשגותינו, אולם אולי נזכה להבין קצת אל מאי ירמזון הדברים. ונתחיל במה שהעיד אדמו"ר הזקן מסאדיגורא "וידוע כי הרב הצדיק מבארדיטשוב היה נשמת רבי עקיבא". והנה מפורסם בשער בת רבים שהרה"ק מברדטשוב זי"ע היה סניגורן של ישראל והיה מחפש ויודע איך לזכות כל נפש יהודי וללמד עליהם זכות וחיים באופן הנפלא ביותר, וכן היה גם מידתו של התנא רבי עקיבא וכדאיתא בגמ' סנהדרין (קי:): "תנו רבנן דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא דברי רבי עקיבא, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה". וביאר שם רש"י "שבקיה ר' עקיבא לחסידותיה, שרגיל לזכות את ישראל והשתא מחייב להו".

הרי שמידתו של רבי עקיבא היה שהיה רגיל לזכות את ישראל וכן מבואר במכות (ז.). שאמר רבי עקיבא "אילו היינו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם", כי תמיד היה דן כל אדם לכף זכות והיה יודע איך למצוא איזה זכות על כל דבר פשע.

ובגמ' שבת (קכז:): מובא מעשה באדם אחד שירד מגליל העליון ונשכר אצל בעל הבית אחד בדרום שלש שנים ערב יום הכפורים אמר לו תן לי שכרי ואלך ואזון את אשתי ובני אמר לו אין לי מעות, אמר לו תן לי פירות אמר לו אין לי, תן לי קרקע אין לי, תן לי בהמה אין לי, תן לי כרים וכסתות אין לי, וכו' ודן אותו לכף זכות באופן הנפלא ביותר.

ומעשה זו הובא בשאילתות דרב אחאי גאון (שמות שאילתא מ) והוא גורס "מעשה ברבי עקיבא בן יוסף שהיה מושכר לעבוד אצל רבי אליעזר בן הורקנס וכו' וכתב הרמ"ע מפאנו

(שו"ת ס' סג) שיש ללמוד מזה שגם כשהיה עם הארץ היו לו מידות נשגבות והיה יודע איך לדון כל אדם לכף זכות, וכדאמרה עליו רחל אשתו (כתובות סב:), "דהוה צניע ומעלי".

ועד היכן היה רבי עקיבא מוכן להקריב את נפשו לזכות נשמה אחת שיהא לו תיקון, מבואר במדרש תנחומא (המובא במנורת המאור ובראשית חכמה, וגם הובא בקצרה במס' כלה פ"ב) וז"ל בקיצור: מעשה ברבי עקיבא שהיה מהלך בבית הקברות ופגע אדם שחור כפחם שהיה טעון עצים על כתפו והיה מרהיט בהם כסוס, ואמר ליה אותו האיש שבכל יום ויום מוסרין אותו לחטוב עצים ונותנין אותו באש.

אמר לו רבי עקיבא, בני שמעת מאותם הממונים עליך אם יש לך תקנה. אמר שמעתי שהיו אומרים לי אילו היה לו בן שהיה עומד בצבור והיה אומר בצבור ברכו את ה' המבורך היו מתירין אותך מן הפורענית, ולאותו האיש אין לו בן אלא שהניח אשתו מעוברת ואינו יודע אם ילדה זכר או נקבה ואם זכר ילדה מי ילמדנו תורה.

באותה שעה **נצטער עליו רבי עקיבא והיה הולך מעיר לעיר** עד שהגיע לעירו ושאל היכן הוא וביתו, אמרו ישחקו עצמותיו בגיהנם, שאל על אשתו אמרו ימחה שמה וזכרה מן העולם, שאל על בנו אמרו הרי הוא לא נמול ואפילו במצות מילה לא עסקו.

מיד תפס דבי עקיבא לבנו והושיבו לפניו ללמוד תורה ולא היה לומר **עד שישב עליו בתענית ארבעים יום**, יצתה בת קול ואמרה על זה אתה מתענה, אמר הן, וקרא באל"ף בי"ת עד שהוליכו לביתו ולמדו ברכת המזון וקריאת שמע והעמידו והתפלל ואמר ברכו את ה' המבורך. באותה שעה התירוהו מן הפורענות ובא אותו האיש בחלום ואמר לרבי עקיבא תנוח דעתך בגן עדן שהצלתי מדינה של גיהנם".

הרי שרבי עקיבא הלך מעיר לעיר והתענה ארבעים יום והתעסק בילד זו שנים רבות שאף אחד רצה ליגע בו, והכל כדי להציל נשמה של אדם פושע ורשע לבל ידח ממנו נידח.

ומה שאמר אדמו"ר מסאדיגורא **שרבי עקיבא היה מעולם המחשבה כדאיתא בגמרא** (מנחות כט:): **אמר הקב"ה כך עלה במחשבה, לכן נהג עצמו כבית שמאי**, בגמ' מנחות שם איתא "אמר רב יהודה אמר רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקב"ה שיושב וקושר כתרים לאותיות, אמר לפניו רבש"ע מי מעכב על ידך אמר לו אדם אחד יש שעתיד להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתיד לדרוש על כל קוץ וקוץ תילין תילין של הלכות וכו' אמר לפניו רבונו של עולם יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי, אמר לו שתוק כך עלה במחשבה לפני".

ונתקשו המפרשים להבין מה הכוונה "שתוק כך עלה במחשבה לפני" ואיך שזה תשובה לשאלת משה רבינו שיתן השי"ת התורה על ידי רבי עקיבא. ובספר טהרות הקודש (מנחות שם) מהגאון ר' יצחק אשכנזי זצ"ל מלבוב ביאר שמי שהוא מסיטרא דדינא הוא חריף טפי כמו שבית שמאי היו חריפים יותר מבית הלל (ע' יבמות יד). משום שהם היו מסיטרא דדינא, ומתחלה ביקש הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין, לזה אמר עלה במחשבה לפניו ליתן את התורה על ידי רבי עקיבא שהיה חריף ביותר, אבל מכיון שאין העולם מתקיים אלא על ידי שיתוף מידת הרחמים, על ידי זה מתמעט העמקות והחריפות, ואע"פ

כן פוסקים ההלכה כפי החכמים כמו בית הלל שנקבעה ההלכה כמותם נגד בית שמאי, לכך לא ניתנה התורה על ידי רבי עקיבא שהוא מסיטרא דדינא אלא על ידי משה רבינו. הרי שרבי עקיבא במידתו היה כמו מידת בית שמאי. (וע"ע במלבי"ם שמות לד, ו). ע"כ מספר טהרות הקודש.

ובזה יש להבין דברי רש"י בגמ' ב"מ (לז:): שהשיטה מקובצת תמה עליו, דאיתא בגמרא שם "ואמר רבי עקיבא מודה אני בזו שהנכסים בחזקתן" וכתב שם רש"י "אמר ר' עקיבא מודה אני בזה - אף על פי שאני משל בית שמאי, ואומר בשאר הנפילות יחלוקו, בזו אני מודה לבית הלל שהנכסים בחזקתן".

מפשטות לשון רש"י משמע שרבי עקיבא היה מתלמידי בית שמאי, אבל בתוס' שם כתב "אע"ג דקאמר מודה אני, לאו משום דליהוי מתלמידי בית שמאי", וכן הקשה שם השיטה מקובצת "מודה אני בזה וכו' פירש רש"י אף על פי שאני מתלמידי בית שמאי וכו'. ואי אפשר לומר כן דקיימא לן הלכה כרבי עקיבא מחבירו ואם היה מתלמידי בית שמאי לא היה הלכה כמותו כי היכי דאמרינן רבי אליעזר שמותי הוא ומפרש בירושלמי שמותי שהיה מתלמידי בית שמאי. ואף על גב דרבי עקיבא היח מתלמידי רבי אליעזר גם היה מתלמידי רבי יהושע שהיה מתלמידי בית הלל ורבי אליעזר עצמו היה מתלמידי בית הלל דחשיב ליה במסכת אבות בהני חמשה תלמידים שהיו לו לרבי יוחנן בן זכאי ותני בסוף פרק הישן שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן קטן שבכולם היה רבי יוחנן בן זכאי".

הרי שהשיטה מקובצת הבין מדברי רש"י שרבי עקיבא היה מתלמידי בית שמאי והקשה שזה אי אפשר, ולפי דברי אדמו"ר הזקן מסאדיגורא יש ליישב, דלא כתב רש"י שרבי עקיבא היה "מתלמידי" בית שמאי, אלא שהיה "משל בית שמאי", כלומר דמאחר שרבי עקיבא היה מעולם המחשבה בדברים מסוימים נהג את עצמו כמו בית שמאי אע"פ שלא היה מתלמידי בית שמאי.

וכן נראה מדברי הגמרא בר"ה (יד:): "תנו רבנן מעשה ברבי עקיבא שליקט אתרוג באחד בשבט ונהג בו שני עישורין אחד כדברי בית שמאי ואחד כדברי בית הלל", וקשה הלא בית שמאי במקום בית הלל אינה משנה ולמה החמיר לחוש גם לדעת בית שמאי, אמנם רבי עקיבא שמידתו היה כבית שמאי נהג בדברים מסוימים כמותם. הרי שהחמיר להחשיב ראש שבט ראש השנה לאילן כבית שמאי, ובר"ח שבט התחילה שנה השלישית לשמיטה שנוהג בה מעשר עני, וגם חשש לשיטת בית הלל שר"ה לאילן הוא בט"ו שבט ואם כן עדיין לא התחילה שנה השלישית, וצריך להפריש מעשר שנה כדין שנה שניה.

וביסוד זה שרבי עקיבא היה מעולם המחשבה, יש להבין הגמ' בנזיר (כג.). "תנו רבנן אישה הפרם וה' יסלח לה באשה שהפר לה בעלה והיא לא ידעה הכתוב מדבר שהיא צריכה כפרה וסליחה וכשהיה מגיע רבי עקיבא אצל פסוק זה היה בוכה ומה מי שנתכוון לעלות בידו בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר עלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה".

ובספר נזר הקודש (בב"ר פר' פ"ד, יז) שאל מפני מה דוקא רבי עקיבא היה בוכה כשהגיע לפסוק זה (עיי"ש תירוץ), ולפי יסוד הנ"ל מיושב, שרבי עקיבא היה מעולם המחשבה, ולכן דייקא רבי עקיבא היה בוכה על מי שהיה לו מחשבה לעשות עבירה.

אמנם אכתי צריכים להבין, דהגם שהרה"ק מברדיטשוב היה בו נשמת רבי עקיבא שבמידתו היה כבית שמאי, עכ"ז מאחר שההלכה נקבעה כבית הלל, ובית שמאי במקום בית הלל אינה משנה, למה היה נוהג הרה"ק מברדיטשוב לאכול פירות בר"ח שבט כשיטת בית שמאי אם לא קיי"ל כן.

והסבר הדברים העלה החידושי הרי"ם (לט"ו בשבט) ששאל על לשון המשנה "באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים בחמשה עשר בו", ויש לדקדק דהוה ליה למימר "באחד בשבט ראש השנה לאילן דברי בית שמאי", ולמה אמר "כדברי בית שמאי" בכ"ף הדמיון.

וביאר החידושי הרי"ם דר"ל דמי שהוא בשרשו ומידתו כבית שמאי שהיו חידודים וחריפים ביותר, היניקה והגידול שלו מתחיל בטבע באחד בשבט הגם שהוא עדיין בהעלם, משא"כ לבית הלל ממתינים עד ט"ו בשבט שאז מתגלה קצת היניקה "ולכן רמזו במשנה הלשון כדברי בית שמאי כי בודאי כל ההלכות שהיו אומרים יצא ממדריגה הנ"ל שהיו מחודדים טפי והיה הארתם באחד בשבט כמו שמשו רבנו ע"ה התחיל לבאר התורה, ובאמת בית הלל מודים לבית שמאי שהשגות התורה שבעל פה הוא באחד בשבט אף על פי כן בעולם העשייה אין זה ניכר רק במילוי הלבנה ולכן ההלכה כבית הלל".

וממשיך עוד החידושי הרי"ם "בט"ו בשבט ר"ה לאילן, והתחלת הגלות השפע הוא בט"ו בשבט כמו שענין החנטה הגלות והראות מהעלם פעולת הגשמים שאחר ראש השנה, ולבית שמאי אחד בשבט ואלו דברי אלוקים חיים רק דברי בית שמאי ליחידי גדולי הדור ובית הלל לכללות ישראל דיחיד ורבים הלכה כרבים כמו שהוא לרוב ובאחד בשבט בהרגשה דקה, ומהאי טעמא נקט התנא באחד בשבט ראש השנה לאילן כדברי בית שמאי כיון שהאמת כן הוא".

וכן איתא בספר אמרי אמת להרה"ק ר' לייבלי איגר זי"ע (פר' וארא) "מראש חודש שבט מתחיל שפע כח וחיות חדש בנפשות ישראל לקבל תנובות הפרי עץ חיים, הגם שאין מיחש לעין והוא בהעלם גדול, וזהו מאמרם באחד שבט ר"ה לאילנות כדברי בית שמאי שמתחיל לכנוס בהם שרף וחיות חדש, שנכנס עתה החיות באילן בהעלם גדול, ולכן בית הלל שהם מסטרא דחסד אומרים שגם בט"ו בו עוד יש זמן לקבל החיות הזה ואלו דברי אלוקים חיים".

והגה"צ ר' ישראל אליהו וינטרויב זצ"ל ביאר (בספר תורת רבינו עמ' ג) יסוד החידושי הרי"ם "שדברי בית שמאי ליחידי גדולי הדור" וז"ל: ענין זה שבית שמאי שייך יותר ליחידי הפירוש הוא משום שהיה מהלך של "תחילה עלה במחשבה לברוא העולם במידת הדין", פירוש שהשרשים של הבריאה היו במידת הדין וכיון שחלק של בית שמאי בתורה הוא לגלות איך נראים הדברי תורה ב"סטרא דדינא" לכן הדברי תורה שלהם נתפסים בעיקר

למי שיש לו את הכלים להשיג את הדברי תורה איך שהם מצטיירים ב"מחשבה" ורק יחידים כמו רבי עקיבא זכו לחיות עם התפיסה של "עלה במחשבה".

ומה שאמר החידושי הרי"ם **שבראש חודש שבט יש הרגשה דקה**, ומהאי טעמא נקט התנא באחד בשבט ר"ה לאילן כדברי בית שמאי כיון שהאמת כן הוא, כלומר שבראש חודש שבט באמת מורגש כבר ליחידים בציור של מחשבה את סגולת הט"ו שבו, ולכן נאמר במשנה "באחד בשבט כדברי בית שמאי" ולא אמר ב"ש אומרים אלא כדברי ב"ש, לומר שבאמת בר"ח מורגש ענינו של ר"ה לאילן ליחידים סגולה עכ"ד הגרי"א וינטרויב.

ויש לציין שמלבד הרה"ק מברדיטשוב, מצינו עוד צדיק שהיה אוכל פירות בר"ח שבט, וכך איתא באמרי פנחס (ח"א עמ' נה) מהרה"ק ר' פנחס מקאריץ זי"ע: "התענה בערב שבת שהוא ערב ר"ח שבט והתענה אפילו אחר המולד ובשבת אמר שהתענה מחמת ערב ראש השנה כדברי בית שמאי. וגם בשבת בירך על כמה פירות העץ מחמת שהוא ראש השנה כדברי בית שמאי".

והנה מה שהתענה אחרי המולד הוא חידוש דבמגן אברהם (ס' תיז ס' ג) פסק שאין להתענות ערב ראש חודש אחר זמן המולד, ומלשון האמרי פנחס משמע שהיה כן נוהג לדקדק על זמן המולד בשאר ערבי ר"ח, ורק בערב ר"ח שבט התענה אחר זמן המולד משום שהחשיב ער"ח שבט כערב ראש השנה והמנהג להתענות ערב ראש השנה (ס' תקפ"א ס' ב) אפילו אחר זמן המולד.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

מעניינא דיומא - להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל את חבירו מודאי סכנה

רבים חללים נפלו השנה ביום שמחת תורה, והתעורר הנידון האם יש חיוב להכניס א"ע למצב של ספק סכנה כדי להציל את חבירו שנמצא בודאי סכנת מות, וכן הרואה את חבירו טובע ואם יצילהו הרי הוא נכנס לספק סכנה שיטבע גם הוא, וכן לתרום כליה לחולה כליות שע"י הניתוח מסכן התורם א"ע, וכן יש לברר מהו "השיעור" של ספק סכנה.

והנה מצינו מחלוקת הבבלי והירושלמי בנידון דידן, הסמ"ע בחו"מ סי' תכ"ו ס"ק ב', הביא את הגהות מיימוניות בשם הירושלמי [תרומות סוף פ"ח] שצריך להציל את חבירו בכה"ג, ובטעם הדבר הביא בשם הב"י כיון שהמציל במצב של ספק סכנה ומאידך חבירו במצב של ודאי סכנה, ומאידך הפתחי תשובה (שם) ציין שהבבלי חולק, וכן הראשונים והשו"ע לא הביאו דין זה.

והמקור שהבבלי חולק הוא מהגמ' בנדה (סא.) שבני גלילא יצא עליהם קול שהרגו את הנפש, ובאו לר"ט שיטמינם בביתו ור"ט סירב שמא הרגתם והתחייבתם למלכות, וביארו התוס' [בד"ה אטמרינכו] בשם השאילות דר' אחאי גאון שר"ט טען להם שאם אטמינכם חייבתם ראשי למלך, עכת"ד. ואע"פ שכלפי ר"ט הוי ספק סכנה, ואצל בני גלילא הוי ודאי סכנה ובכ"ז נמנע מלהצילם.

וכן מבואר בדעת הרמב"ם בהל' רוצח [פ"ז, ח'] שפסק את המתני' במכות (יא:): שהגולה אינו יוצא להציל ואפי' כל ישראל צריכים לו כיואב בן צרויה, וביאר האור"ש (שם) שאם הגולה יצא הוי ספק סכנה שמא גואל הדם יהרגהו ואפי' שמטרתו להציל את כלל ישראל מודאי סכנה, ועיי"ש שהאריך בעוד ראיות ואכמ"ל [ובדעת הירושלמי נראה לבאר שאין סתירה מהאי מתני' וכדאסבר לן הערוך השולחן [סי' תכ"ה אות נ"ז] שהביא טעם אחר מדוע הגולה אינו יוצא דכיון שהתגלגל על ידו חובה שהרג נפש מישראל בשוגג א"כ רחוק שהתגלגל זכות על ידו להציל נפשות, ועיי"ש].

ולכאורה היה מקום להוכיח מאסתר שהכניסה א"ע לספק סכנה, כדי להציל את עם ישראל מודאי סכנה של גזירת המן להשמיד להרוג ולאבד, ויש לדחות דשאני התם דהוי הצלת "כלל ישראל", ואדרבה מאסתר יש להוכיח איפכא וכדפרש"י על הפסוק "אל תדמי בנפשך להימלט" [פ"ד, י"ג] שאמר לה מרדכי שלא תנסי להמלט מטענה זו שאת מכניסה א"ע לספק סכנה וכו' אלא היתה הוראת שעה שתלך להציל, ומבואר שאילולי זה לא חל חיוב הצלה.

ועוד ראייה הביא המשך חכמה על הפסוק "לך שוב מצרים כי מתו האנשים המבקשים את נפשך" [שמות ד', י"ט], ומשמע שאילולי שמתו האנשים שביקשו את נפשו הוי ספק סכנה שמא יהרגוהו ולא היה מחוייב משה להציל את עם ישראל שהיו בוודאי סכנה, עכת"ד. ויש לדחות ראייה זו שהאנשים שביקשו את נפשו היו דתן ואבירם ועדיין היה בסכנה שפרעה וחילו יהרגו אותו, וא"כ גם לאחר שמתו האנשים שביקשו את נפשו הרי הוא במצב סכנה, ועוד יש לדון במש"כ שמשה היה בספק סכנה, דלכאו' הצד שפרעה וחילו יהרגוהו הוי ספק הקרוב לודאי סכנה, ודו"ק.

ויש לברר מהו שורש מחלוקתם של הבבלי והירושלמי, וכן בעיקר תיקשי על דברי הירושלמי דמאי שנא ספק פיקו"נ שדוחה את כל התורה כולה, ומדוע לא ידחה את הלאו של לא תעמוד על דם רעך, ב. ועוד במעשה רציחה בדין יהרג ואל יעבור, מצינו את הסברא של "מאי חזית דדמא דידך סומק טפיי", רק בנידון לרצוח את האחר, אולם בדין "הצלה" לכאורה אין דין זה. ג. ועוד תיקשי שכל מה שמצינו שאדם מחוייב הוא לבזבז מנכסיו על מ"ע עד חומש, ובלאו את כל ממונו וכדפסק השו"ע סי' תרנ"ו, אולם למסור נפשו להצלת האחר לא מצינו, וכן פסק הרדב"ז ח"ג סי' תרכ"ה בדין ראובן שהיה מוכתב למלכות לאבריו וברח, ותפסו את חבריו שמעון כבן ערובה שאם לא יבוא ראובן יהרגו את שמעון, ופסק שאין חיוב לראובן למסור אחד מאבריו כדי להציל את שמעון.

ואשר על כן נראה לבאר בביאור שורש מחלוקת של הבבלי והירושלמי, ובהקדם דבר יש להקדים לבאר את מחלוקת ר"ע ובן פטורא בב"מ (סב:) בדין שנים שהיו מהלכים בדרך ורק לאחד קיתון מים, או שישתו שניהם וימותו, או אחד ישתה וינצל. ודעת בן פטורא שישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במות חבריו, ומאידך ר"ע דרש "וחי אחיך עמך" שחייך קודמים לחיי חברך. וצ"ב בסברת בן פטורא ששניהם ימותו ולא ינצל בעל המים, ועוד מדוע ר"ע הוצרך לדרשה שהרי הוי מצב של פיקו"נ שלו שקודם לכל המצוות וגם להצלת חבריו. וביאר הגר"ח [הל' יסודי התורה פ"ה, א' במהלך ב'] בסברת בן פטורא שלעולם האי סברא של "מאי חזית" לא נאמר רק ברציחה אלא גם "בהצלה" שהרי אין דוחין נפש בפני נפש, ואין לאדם להקדים הצלת נפשו מהצלת חבריו מכח האי סברא של מאי חזית דדמא דידך סומק טפיי. ור"ע מודה לסברא זו אלא שהביא דרשה של "וחי אחיך עמך" שחייך קודמים להצלת חבריו [ובחזו"א בהגהות על הגר"ח ביאר מכח סברא אחרת שאם ישתו שניהם יתכן שעד למחר ימצאו מקור מים].

ולפי"ז נראה דבהא גופיה נחלקו הבבלי והירושלמי בעיקר האי חידוש של ר"ע שחייך קודמים ולא אומרים במצב של הצלה מאי חזית, שדעת הירושלמי הוא רק בהצלת נפשות של ודאי סכנה מול ודאי סכנה, אולם כשלמציל הוי ספק סכנה וחבריו בודאי סכנה בכה"ג ר"ע מודה שחייב להציל את חבריו, דשאני הצלת נפשות מכל דיני התורה שחמירא טפי דכל המציל נפש אחת וכו', ומאידך הבבלי ס"ל דלא שנא ותמיד חייך קודמים גם במצב של ספק סכנה מול הצלה של ודאי סכנה של חבריו.

והעולה לן א. דנחלקו הבבלי והירושלמי בנידו"ד אם חל חיוב להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל את חבירו שהוא בודאי סכנה ובביאור שורש מחלוקתם בדין חי"ך קודמים בחיוב הצלה וכמשנ"ל, וכן אין להביא ראיה ממשה ואסתר וכמש"נ, ב. ולדינא פסק המשנ"ב [סי' שכ"ט ס"ק י"ט] כהבבלי שאינו מחויב להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל את חבירו מודאי סכנה לגבי טביעה בים, תרומת אבר וכו', אולם צריך לשקול את הדברים היטב אם יש בו ספק סכנה ולא לדקדק יותר, וכאותה שאמרו המדקדק עצמו בכך בא לידי כך. עכת"ד. ג. וה"שיעור" של ספק סכנה לא התברר במשנ"ב (שם), ונראה לבאר ויתכן שזאת כוונת המשנ"ב שאם הסכנה אינה מוחשית ולא נראית לעין, שיש יותר סיכוי להציל חיים חייב להסתכן ולא ידקדק בכך. וכעין זה פסק בשבט הלוי [ח"ח סי' פ"ז] שאם ע"פ רוב המקרים אין סכנת חיים ובמיעוט המקרים יש סכנה חייב להכניס א"ע להציל את חבירו, ואע"פ שאין הולכים בפיקו"נ אחרי הרוב, ועיי"ש. [ובמלחמת מצוה חל חיוב להיכנס לסכנה להציל נפגעים וכמבואר במנח"ח מצוה תכ"ה, ועיי"ש, ואכמ"ל].

לע"נ אמור"ר זצ"ל, נלב"ע ח' שבט.

תאיר נרי / הרב חיים מאיר נריה

חלוקת הפרשיות הפתוחות והסתומות בעשרת המכות

וְאֵנִי אֶקְשֶׁה אֶת לֵב פְּרָעָה וְהִרְבִּיתִי אֶת אֶתְתִּי וְאֶת מוֹפְתֵי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (ז, ג)

א. אחי הרב חנוך שליט"א, העיר שסידור הפרשיות הפתוחות והסתומות במכות צ"ב רב. ואפרט:

בין מכת דם למכת צפרדע - פרשה פתוחה, בין צפרדע לכינים - פרשה סתומה, בין כינים לערוב - ס, בין ערוב לדבר - פ, בין דבר לשחין - פ, בין שחין לברד - ס, בין ברד לארבה - פ, בין ארבה לחושך - פ, בין חושך להודעה על מכת בכורות - פ.

והנה כבר הבאתי בעבר את דברי המהרש"ל (בשו"ת מהרש"ל סימן ל"ז, בתשובתו הארוכה בעניני פתוחות וסתומות) שההבדל בין פרשה פתוחה לסתומה הוא ע"פ מש"כ חז"ל שהפסק הפרשיות בא להתבונן בין פרשה לפרשה, ובזה ניכר שיש כאן הבדל בין הפרשיות. וביאר שפרשה פתוחה הוא ענין חדש לגמרי ופרשה סתומה היא ענין שקשור לענין הקודם. וז"ל שם: "צריכין אנו לחקור וליתן לב מה הפרש יש בין פרשה פתוחה לפרשה סתומה כי רבותינו ז"ל הקדמונים לא נתנו סיבה אלא לפרשיות מה היו הפרשיות משתמשות כדי ליתן ריוח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה כו' אבל בשימוש הפתוחה והסתומה לא הזכירו אם לא תאמר שאין צריך חקירה על זה כי הוא מובן מעצמו וכשם כן הוא שפתוחה אין לה חבור עם מה שלמעלה והוא ענין חלוק בפני עצמו וכאילו התחיל פה וסתומה מחוברת וסתום לדברים שלפניה ואינה חלוקה אלא ליתן ריוח בין הפרשיות"^{יח}. וא"כ, שומה עלינו להתבונן מדוע חלק מהמכות הופרדו זו מזו בהפסק פרשה פתוחה, וחלקן נסמכו זו לזו.

והנה בפירושו של רבי אליעזר הדרשני^{יט} (מצאצאיו של רבי יהודה החסיד) עמד בכמה מקומות בחלוקת הפרשיות בין המכות. וכגון במכת חושך כתב "ויאמר. פרשה זו פתוחה שהיא מכה אחרת". ולפני מכת ערוב היה לפניו הפסק פרשה פתוחה (ודלא כספרי התורה שלנו), וכתב שם: ויאמר יי' דערוב פרש' זו פתוחה כי היא תחילת מעשה כי אותם ג' מכות הראשונ' עשה אהרן וזו עשה הק'. ותחילת דבר ומעשה הוא לכך פתוח' אמנם גם הוא לא ביאר את כל חלוקת הפרשיות.

ב. ובדברי הראשונים והאחרונים מצאנו שחילקו את המכות לכמה קבוצות, ורבים מהם ביארו בזה את כוונת רבי יהודה שחילק את המכות לדצ"ך עד"ש באח"ב.

^{יח} ובפרשת דברים הבאתי שכן מבואר גם בט"ז, וכבר כתב הרלב"ג בדומה לזה. ואכמ"ל.
^{יט} הפירוש עדיין לא יצא לאור. והפנה אותי אליו הרב מרדכי וינטרוב.
^כ וגם בדבריו מבואר כיסודו של המהרש"ל, שפרשה פתוחה היא תחילת ענין חדש.

וישנם מן הראשונים שביארו את חלוקת המכות למכות שנעשו ע"י אהרן, מכות שנעשו ע"י משה ומכות שנעשו ע"י הקב"ה. ויש שחילקו שהמכות הראשונות באו לברר את מציאות ה', האמצעיות את השגחתו בארץ, והאחרונות את יכולת ה' שאין דומה לה. ועוד נאמרו כמה וכמה אופנים בזה. וחלוקת הפרשיות אינה מובנת, ע"פ כל הסבריהם.

והנה לפנינו יש שש פרשיות פתוחות בין המכות, ושלוש פרשיות סתומות. ויש להתבונן אם יש צורך להסביר מדוע ישנן שלוש פרשיות סתומות, המראות על קשר בין המכות. או להיפך, אין צורך להסביר מדוע המכות קשורות זו לזו, כיון שכולן באו למטרה אחת, וצריך לבאר מדוע באו שש פרשיות פתוחות בין יתר המכות.

ואם נרצה לבאר את המקום שבאו פרשיות פתוחות, נראה שיש לבאר את הפסק הפרשה הפתוחה בין מכת דם למכת צפרדע, שהוא משום שבמכת דם הקב"ה נפרע מאלוהיהם של המצרים (כמבואר ברש"י פ"ז פי"ז), ורק במכת צפרדע התחילו המכות שבאו להפרע מן המצריים עצמם.

וכן יש לבאר את ההפסק הפרשה הפתוחה בין ערוב לדבר, כיון שממכה זו ואילך הקב"ה הכביד את ליבו של פרעה (כמו שכתב רש"י פ"ז פ"ג). ועדיין צ"ע הפסק הפרשיות הפתוחות אחרי מכת ערוב, מכת ברד, מכת ארבה ומכת חושך.

ג. ולחומר הענין אציע רעיון חדש בזה.

במסכת עדיות (פ"ב, משנה י') שנינו שמשפט המצריים היה י"ב חודש. והקשה המהרש"א (בחידושי אגדות) שמבואר במדרש שכל מכה הייתה במשך שבוע, וג' שבועות התרה בהם, וא"כ נמצא שלא היו המכות אלא עשרה חודשים. ויישב שעשרת החודשים לא היו רצופים, והיה הפסק ביניהם.

ולא נתגלה לנו (לעניות ידיעותי) אם בין כל מכה ומכה היה הפסק קטן (כחמישה או שישה ימים), או שחלק מהמכות היו רצופות, וחלקן לא היו רצופות.

ואולי יש לחדש ולומר שבכל מקום שבאה פרשה פתוחה היה הפסק בין המכות, ולא היו סמוכות זו לזו, ובמקום שישנה פרשה סתומה באו המכות רצופות.

והדברים מחודשים וצריכים מקור. ואודה לכל מי שיעמידני בביאור על חלוקת הפרשיות בין המכות, או בידיעה אם באו כל המכות בהפסק או שחלקן באו רצופות, ואלו הן.

לתגובות: c053312259@gmail.com

תבונות שורש - הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות

כפיו, תבונות מועד

'ועשה חיל באפרתה...'

שיר האמונה

וּבְנֵי קָרַח אֲסִיר וְאַלְקָנָה וְאַבְיָאֶסֶף אֵלֶּה מְשַׁפְּחַת הַקָּרְחִי. וְאַלְעָזָר בֶּן אֶהֱרֹן לְקַח-לוֹ מִבְּנוֹת
פּוּטִיָּאל לֹו לְאִשָּׁה וְתֵלֵד לוֹ אֶת פִּינְחָס אֵלֶּה רֵאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם לְמִשְׁפַּחְתָּם (ו, כד-כה)

התורה מונה את בני לוי ואת הדור השלישי, אולם בהגיעה לדור הרביעי מונה רק את צאצאי קהת, ובדור החמישי מונה רק את בני אהרן ובני קרח, ובדור השישי מונה רק את פינחס, וכל הענין של הזכרת השמות הללו מבואר ברש"י שהוא כדי להודיע את היחס של משה ואהרן, וכמו שהפסוק מסיים בסוף 'הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם... / ונראה מזה שמה שהיה לבני דודם קרח את הבנים אסיר ואלקנה ואביאסף - היה בזה חשיבות ליחס של משה ואהרן, וכמו היחס שהיה לאהרן בזה שהיה לו נכד פינחס, ומשמע בפסוק שכבר בימים ההם במצרים היו אסיר אלקנה ואביאסף ר'אשי הלוים למשפחותם.'

וצריך להבין שהיות והתורה לא מספרת לנו עליהם סיפור מיוחד מלבד זאת שהם לא מתו בשעת המחלוקת, אם כן למה הידיעה עליהם מוסיפה לנו משהו כלפי יחוסם של משה ואהרן?

ומסתבר שהיות והם חיברו כמה וכמה מזמורים המופיעים בספר תהלים, ממילא היו כנראה אנשים חשובים, משוררים, בני ישראל השתמשו בתפלות של מזמוריהם. ונעיין בס"ד בשורשי השמות שלהם, ועל פי זה נבין את התועלת שהיה לבני ישראל דרך עבודת שירתם.

אסיר

השורש 'אסר' מורה על אנשים הקשורים ואינם יכולים להשתמש בחופשיות בידיהם או רגליהם כמו 'אשר אסורים בבית הסהר', וגם הענין של 'אסור' מוזכר כבר בתורה בפסוק 'ואסרה אסר', אולם מזה שבכל איסורים שבתורה לא מצאנו לשון זה, רק במה שאדם אוסר על עצמו, נראה מזה שההגדרה המקורית של השורש אינו במשהו האסור מעיקרו, אלא דוקא בדברים מותרים שמתחילה מרגיש אדם שיכול הוא להתרחב כלפיהם ולהשתמש בהם, והנה מופיעה סיבה המכריחה אותו להגביל את עצמו מאותו דבר, זהו ענין של 'איסור', ואכן גם אדם המצוי בבית הסהר לא מדובר במישהו שאינו יוצא מביתו מחמת הקור או הגשם, אלא מישהו שאמנם מצד מהותו וגופו יכול הוא ללכת לכל מקום, אלא שישנה סיבה חיצונית המכריחה אותו להשאר ולהיקבע בתוך גבול מסוים.

שיר האמונה

ובזה אפשר גם להבין את הענין של 'מסורת', שיש לאדם כל מיני מנהגים שבעצם אינם חובה, אך היות וכך נהגו במשפחתו, מרגיש שהמסגרת הזו מקבעת אותה ומכריחה אותו להמשיך להיות בתוך המסגרת, לא לברוח לעצמו ועניניו.

ורואים בפסוקים שיש 'אנקת אסיר', מבואר מזה ש'אסיר' אינו מישוהו הנלחם ומנסה לקרוע את האזיקים האוסרים אותו, ומבואר שיש מציאות שאדם נכנע למצב שבו הינו 'אסור', אינו משתדל להתיר את הדבר, לכל היותר מוכן לתת אנחה קרעכ"ץ שה' יוציא ממסגר אסיר, הוא עצמו לא מתעסק בהשתדלות הזו...

אלקנה

על השורש 'קנה' הארכנו השנה בפרשת ויצא, כתבנו שם שקנין הוא ריבוי רכוש ללא שנעשה שינוי מהותי בחפץ, אלא הקונה נעשה בעל רכוש גדול יותר, יש לו גם את מה שהיה שייך לשני...

אולם כאשר מוסיפים על השורש הזה ואומרים 'אלקנה' הרי זה מורה שהא"ל קונה קנינים, ולכאורה ה' הוא היוצר הכל, הכל שייך לו מחמת שהוא הבורא והיוצר, אך הנה על הפסוק 'קניתי איש את ה'' שאמרה חוה כאשר נולד 'קין', כתב רש"י שכוונתה שהיא שבקנין הזה היא כביכול שותפה עם ה', וכן הוא האמת שכל הקנינים של האדם שנראה לו שקנה משהו לעצמו, האמת היא שה' סיבב וניהל אותו להגיע לקנין הזה, הכל מכח ה', וכאשר אדם חי וזוכר את זה, הריהו מרגיש בכל עניניו את השותפות עם ה', מרגיש תמיד שה' עמו, ונמצא שלא קנה סתם קנינים אלא כביכול 'קנה את ה'' - קנה את מעלת האמונה והדבקות בה', והענין הזה רמוז בשם 'אלקנה'.

אביאסף

השורש 'אסף' מורה על משהו מכונס ומקובץ, אולם יש בו גם צליל של 'סוף', כי הסוף יהא בו מצב של אסיפה, הכל יחזור למקומו, כל הנדחים יאספו ויתקנו וכו', והנה יש אב שנראה לו שתפקידו לתת לבניו להכיר את העולם הגדול, לתת להם להתפזר, אבל יש 'אביאסף' המבין שהתפקיד האמתי של אב הוא לראות שגם כאשר בניו מתפזרים יהא זה על דעת לחזור וליאסף להחזיר הכל אל השורש, שיראו כיצד כל הלימודים שהתנסו ולמדו והחכימו הכל מחזיר אותם אל השורש שלהם, אין זה מפזר ומרחיק אותם, אלא להיפך דוקא מה שנראה כמפזר הוא המתגלה כמאסף... וכמו המשל הידוע מהסיפור על חלום האוצר המצוי מתחת הגשר בקראקא ובאמת היה מצוי מתחת התנור בביתו שלו...

עורי עורי שיר דברי

כח השיר תופס את נפש האדם ומרומם אותו לראות את העולם במבט עליון ומרומם יותר, אדם מרגיש שהוא 'אסיר' רוצה מרחב, והמרחב מזומן לפניו, אך משהו מקבע אותו ואוסר אותו, לא נותן לו להתרחב כרצונו, אינו נותן לו לקיים את הפסוק 'דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב לבי', כל התנועות של עבודת ה' שלו נעשים בכבודות וקמצנות, עצלות והתמהמהות, מרגיש אסור במיצרים, אינו מצליח רק לזעוק ולקרוא לה', מבקש להגיע למרחביה -

והנה השיר מדבר ומתאר וחש את המצב הזה עצמו, מתפלא הוא איך יתכן הדבר, ובכך מתרומם מעל המצב ורואה בשכלו שלא כך צריך להיות, צריך ואפשר להעיז ולהתחיל לקיים 'ואתהלכה ברחבה', וזהו השיר של 'אסיר'!

וכאן מגיע 'אלקנה' עם השירה שלו, והיא עוסקת בהבחנה שסוף סוף יש מעלה במצב של 'אסיר' כי כך האדם לא מחפש את הקנינים המבוקשים עליו בלבד, אלא מבקש להרגיש את ה', להרגיש שה' מורה לו מה לעשות, הוא המעודד אותו במה להשקיע ולהתרחב, הוא גם אשר בצרתו לו צר, וגם כאשר אינו מצליח לצאת מאסוריו, בכל זאת ה' לא עוזב אותו, אליו הינו משמיע את אנקת האסיר שלו, ואם כן הרי תמיד ה' נמצא עם יהודי, הרחבות הזו מצויה ומזומנת בכל עת לכל יהודי, והרעיון הזה מבוטא בשירה של 'אלקנה'.

ומגיע 'אביאסף' ואומר, שבעצם כל ההתרחבויות של האדם, כל מה שנראה לו שהנה מתעצם ומשיג וקונה ומתקדם, הכל הכל מתרכז ומתמצה לבסוף לנקודה אחת שבה אומרים שיהודי זה זכה למלאות את תפקידו וחובתו בעולמו, עשה את השליחות שלו בעולם, היה עבד נאמן לבוראו, ואז מתברר שכל התרחבות מיותרת שלא היתה שייכת ומתואמת לו, לא היתה מרחב, אלא להיפך היא היתה פעולה שהגבילה אותו ומנעה ממנו להשתמש בזמנו למשהו אמתי ומועיל, ולכן לפעמים טוב לו שמרגיש 'אסיר', כי מרגיש אסיר מלעשות את מה שבאמת אינו צריך לעשות, וכאשר מרגיש 'אסיר' כלפי משהו שהוא חובתו בעולמו, חבל מאד באם מתמהמה באסוריו ומתעסק עם אנקת אסיר, או עם חיזוק של 'אלקנה', כי גם ההשתהות והחיזוק הזה אינם תפקידו, התפקיד שלו הוא לדעת שהוא 'עבד ה' ולא עבד לפרעה, אינו עבד למיצרים, עליו להכות את מצרים, להכות את השקר, לגלות את השקר, ופשוט לקום ולעשות איזה תנועה של 'למעשה', לעשות תזווה קלה, וההמשך יבוא, והעוז הזה מבוטא בשירתו של 'אביאסף'.

הלימוד

וכאשר עומדים אנו בימים של לימודי 'יציאת מצרים', ובימים של תיקון המעשים, צריך לזכור שכנראה יציאת מצרים זקוקה לשירה, זקוקה למשוררים הללו, כל אחד במקומו שלו מקרב יהודי כלפי היציאה מהבוץ המצרי, ולהתרומם לאמת והמרחב האלוקי, לא להיות קשה עורף, אלא ללכת בבטחון אחר ה' הרועה אותנו...

וכאמור, מתוך פסוקי הפרשה נראה שגם משה ואהרן זקוקים היו שכח השירה הזו ילווה את העם, כח השירה המאיר את האמונה ונותן את העוז לצאת ממצרים, צריך להאיר את האמונה בכל הדרכים והאמצעים, לחפש את המבט המרומם הנותן לראות את המצב לא מתוך השקיעות שאנו מצויים בו אלא ממעלה למטה, ואולי אכן רמוז גם בפסוקים אלו שגם הכח של פינחס, הנחישות והקנאות, בהירות ברגעים של בלבול, גם לזה אפשר להגיע מכח סגולת השיר, שיסודו הוא לחפש תמיד נקודה של אמונה בכל מצב, כי כאשר מתעסקים עם אמונה, לפעמים העבודה היא להתפלל או להתחזק, ולפעמים מתברר שהגאולה מזומנת ומוכנת, לא כעת הזמן לכל אלו, אלא 'דבר אל בני ישראל ויסעו'.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

חינוך 'אינסטנט'?

פגשתי מחנך יוצא מכיתתו בפנים מאירות. הוא פותח באמירת "ב"ה, זכיתי להצלחה אדירה!". שמחתי התעניינתי במה מדובר. הוא הרחיב "שמעתי שיש בעיות בלימודי אחה"צ. לא משקיעים בלימודי משנה ונביא, מזלזלים ב'שיעורי חול', ומקלים ראש במלמד. החלטתי לעשות לזה סוף! הקדשתי 40 דקות לנאום 'חוצב להבות אש' על קדושת המשנה והנביא, על חשיבות החשבון והכתיבה, שְלִבְתִי מקורות ומעשי חכמים, ובעיקר דרשתי דרך ארץ למלמד אחה"צ, למרות גילו הצעיר, זוהי פרנסתו ובביתו שני פעוטות... נגעתי בליבם. המסרים הופנמו. זהו! בס"ד הבעיה מאחורינו!".

*

חיזקתי את ידי המחנך. שיבחתיו על הנשיאה-בעול וגילויי האחריות גם על הנעשה בשיעורי אחה"צ בכיתתו. אך בליבי חשתי צביטה. כאב לי שהוא מדומיין כי בשיחה 'חד פעמים' פתר בעיות שורשיות. כאב לי שבקרוב מאוד יתאכזב...

אין בחינוך 'פתרונות קסם מהירים' שבאמת מצליחים. חינוך הוא תהליך ממושך, מתקדמים בעקביות עד שמתחולל שינוי פנימי ומהותי. וטוב שכך. שינוי 'אינסטנט' 'בן לילה' - ובן לילה אָבֵד. מכל מיני הדגן, האיכותי והמזין ביותר היא החיטה. ולמה? בשונה ממיני שעורה שגדלים 'מהר', מיני החיטה גדלים לאט לאט. כך מתמלאים הם בחומרי טבע בריאים ומזינים. להבשלה ממושכת תפקיד חשוב! הניתן להשוות מאכל שחומם במיקרוגל לזה שחומם בסיר ובתנור? כך בחינוך, אין 'זבנג וגמרנו'. לא יחשוב מלמד 'אעניש אותו ואלמד אותו לקח!' ניתן ללמד 'לקח' בהענשה כואבת, אך מטרתנו היא 'ללמד מוסר', וזה לא נלמד בבת-אחת. 'בדרכי החינוך' עליות וירידות, הצלחות ואכזבות...

בתחילת פרשתנו מעמיק ומרחיב הקב"ה בפני משה רבינו את מהות הגאולה, שהרי תחילת שליחותו לפרעה, בפרשת שמות, טרם הראתה סימני הצלחה. "לִכְן אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי ה'! וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם, וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֹתָם, וְגִאֲלֹתִי אֶתְכֶם בְּזֵרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדֹלִים, וְלִקַּחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם... וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ...". רבותינו הקדמונים ביארו (עי' רמב"ן, אוה"ח הק', כלי יקר ועוד) כי ארבעת הלשונות מלמדים על תהליך הדרגתי מובנה.

כמו ב'גאולת הכלל' - משעבוד גוף ונפש - לגאולה, כך גם ב'גאולת היחיד'. למחנך דרוש כישרון לזיהוי תהליכי עומק, לצד סבלנות ואורך רוח עד שרואה תוצאות. מחנך לא יירתע מקשיים בדרך. 'רצוא ושוב' הם חלק מהתהליך. מלמדים מתלוננים 'אני הוא שהשקעתני, גרסתי חצץ, ורק הבאים אחרי בְרַנָּה יִקְצְרוּ'. שלוחי ה' אנו, עושי רצונו, ולא 'למעני'.

כיתת 'מלמדים מתחילים' התכנסו להתחיל 'לימודי הסמכה להוראה'. מחנך ותיק מסר 'שיחת פתיחה' לפרחי ההוראה. בדבריו סיפר על הליך צמיחת 'קני הבמבוק' הענקיים בארץ סין. בשנה ראשונה משקים. לא רואים דבר. מְשָׁקִים שנה נוספת, ועוד שנה, ועוד שנה. כבר ארבע שנים שמשקים ומדשנים, השמש מאירה ומחממת, אך מאומה לא קורה. והנה, בשנה החמישית מתחיל הבמבוק לצמוח, צומח וצומח, ותוך ששה שבועות מטפס ועולה לגובה 40 מטר, גובה של בנין! שאל הרב: הגידו נא לי, תוך כמה זמן גדל הבמבוק? כמה זמן ארכה ההתפתחות והצמיחה? השיבו "ששה שבועות!". הרב חיך והסביר "הם מתפתחים במשך כל ארבע השנים הראשונות. טרם רואים תוצאות, אך מבפנים מתחולל שינוי!". הוא הסביר שעל מחנכים ללמוד וללמוד, בסוף יתמקצעו. ובעיקר, ידעו שכך גם ילדים בהתפתחותם!

לפני קריעת ים-סוף אמר הקב"ה 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיָשׁוּבוּ...'. למה לשוב לכיוון מצרים? מבאר רבינו ה'שפת אמת' (בשלח תרל"ד) "לאשר יצאו בניי בחפזון ממצרים והי' שלא בהדרגה, ואין זה דבר של קיימא, הוצרכו לשוב!" ממשיך ומבאר ש'יציאה מבעיה' אינה בבריחה ממנה, אלא בתיקון שורשה. ומסיים כי לעתיד לבוא נזכה 'לתיקון' בשלימות, ועל כן נאמר בו (ישעיה נ"ב) פָּצְחוּ רִנְנוּ יַחְדָּו חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַיִם כִּי נָחַם ה' עִמּוֹ... כִּי לֹא בְּחַפְזוֹן תֵּצְאוּ וּבְמִנוּסָה לֹא תֵלְכוּן...

צעירי הצאן, ילדים מתמודדים, זקוקים לך! החקלאי חורש ומשקה, מְסַקֵּל אבנים ומדביר. הוא מתלכלך ושב הביתה מכוסה עפר ובוץ. האם מתלונן? לא! הרי בעיני רוחו צופה בתוצאה! הוא שמח בכל שלב ושלב. אעתיק שוב דברי הרבי הק' מפיאסצנא בפתח 'חובת התלמידים': "את הנערים אשר לפניכם יראו [המלמדים] לנשמות גדולות אשר עודן בְּאֶפְן, ועליהם להצמיחן ולהפריחן. גנן הוא בגן ה' לְעֵבֶדָה וּלְשִׁמְרָה, ואף אם יראה נערים אשר לפי הכרתו מרי נפש הם ומדות רעות להם, יִדַע שזוה טבע של גרעיני הנשמות וּבְסֹר המלאכים, מרים הם בחניטתם ומלאים עסיס בגדלותם!" נכנסים לחודש שבט, נזכור 'כי האדם עץ השדה', ומצפים מתוך סבלנות להבשלה מתוקה של פירותינו!

נזכה ל'גאולת ישראל' - קמעא קמעא!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

פתשגן הכתב - חידה בפרשת השבוע / מבית 'לא יסור שבט מיהודה'

חידה בפרשת השבוע!

להזמנת ברכות מחורזות ניתן לפנות דרך מערכת אספקלריא (לבקש עריכת 'פתשגן הכתב')

רק מי שמהקב"ה היה ירא
הבהמות שלו קיבלו פצעים
אבל חלקם בהמשך לא שמעו לבורא
ואיבדו אותם בנסים הבאים

*

פתרון חידת 'פתשגן הכתב'

הפתרון: איך היו בהמות במכות שחין וברד

רש"י [שמות ט, י] איך היו בהמות במכות שחין הרי כולם מתו במכת דבר, אלא מי שירא את דבר ה' הכניס את בהמותיו אל הבתים וכך לא מתו במכת דבר.

אמנם, בהמשך במכת ברד כתוב בתורה [שמות ט, כ- כא] מפורש בתורה שרק הירא את דבר ה' הכניס את בהמותיו אל הבית וניצל, ומי שלא ירא את דבר ה' לא הכניס ומתו בהמותיו.

אם כן, גם אלו שהיו יראי השם במכת דבר, לא כולם נשארו כך, וחלקם הפסיקו להיות יראי השם במכת ברד.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי - הארות במסכת הנלמדת

הרב יוסף דב הרצוג, ארה"ב

דף עא. גמרא וכי זה חוטא וזה מתחייב. פרש"י דאין שליח לדבר עבירה כדמוכח בקידושין (מב:): והרעק"א הקשה דהא מסוגין ג"כ מוכח דאל"כ למה לענין שבת אינו חייב, וכתב שלפי הנך שי' דאיירי ששלח אותו לשחוט סתמא ניחא, ובאמת היה אפשר לומר שלענין שבת גם אם היה מהני שליחות לדבר עבירה מ"מ לענין שבת שתלוי בשביתה וכמו שמבואר בשו"ת חת"ס (או"ח ח"א סימן ט"ו) ודאי לא יהא חייב על מעשיו של השליח, ולענין לשחוט לע"ז אפשר לומר ג"כ שלא שייך שליחות לילך לעבוד שתלוי בלבו [נוכעין שמבואר שם בקידושין לענין בעול לי ערוה].

גמרא אי מה קדש אסור בהנאה אף מעשה שבת אסור בהנאה ת"ל לכם שלכם יהא. היינו שמעשה שבת מותר בהנאה, הגם שמצינו לענין נר שהודלק בשבת שאין ליהנות ממנו, היינו מצד שזהו אכילתו אבל בדבר שעומד לאכילה בודאי מותר בהנאה ועי' במנחת שלמה.

דף עא: גמרא שור הנסקל איסורי הנאה נינהו לאו דמריה קא טבח. באמת לכאורה קשה גם על הגניבה לא יהא חייב כיון שגנב שור הנסקל דלא הוי דמריה, ולשי' ר"ת (סנהדרין פ. ד"ה בשור) ששור הנסקל אינו נאסר כל זמן שהוא חי ניחא דנאסר רק בהתחילת השחיטה, אבל לשיטתו צ"ב שינוי הלשון דלמה לא הוזכר כאן כיון ששחט בה פורתא נאסר, ועי' ברש"ש שמוכח שאיסורי הנאה אינן שלו ועי' בקו"ש מ"ש בזה.

דף עב. רש"י ד"ה כגון. או השלימן לרוב. וכוונתו דלשון גמרן משמע ששחט כולו וע"ז כתב רש"י או שהשלים שיהא רוב, ויש שמחקו תיבת או וגרסי והשלימן לרוב שזהו כוונת הגמ' וגמרן ומבואר שסגי ברוב ולשון הגמ' וטבחו כולו בעינן היינו רוב דרוב ככולו ועי' בענפי ארז, ומדברי רש"י משמע שהיה לו הגרסא ששחט מיעוט סימנים בחוץ וצ"ב דהא צריך לכל הפחות שהמחצה ישחט בחוץ.

דף עב: גמרא עד זומם חידוש הוא. בפשטות הכוונה דכיון דהוי חידוש א"כ אינו נפסל רק בפסק של הבית דין אבל עצם העדות אינו פוסלו [נדוגמת קנס עד העמדה בדין דלא חל בכלל החיוב] ואביי שחולק עי' בקובץ שיעורים (אות מ"ג) או שחולק על הך כללא או שסובר כמ"ש הטור שכיון שהזמה הוא על גופן של העדים אינן נאמנים להעיד על עצמן כמו בגזלנים, ורבא סובר שזהו דוקא אם רוצים לפוסלו עיי"ש.

רש"י ד"ה משלמין לו את הכל, ובגמ' מוקי לה כשהוזמו תחילה על הטביחה. היינו בגמרא להלן (עד:): מצד הקושיא על אביי שהכחשה לאו הזמה, ומה שציינו על הגמ' לקמן עג. זהו טעות, שזהו רק הו"א ולמסקנא איירי בהעידו בבת אחת.

דף עג. גמרא הני כיון דאיתזמו להו אגניבה איגלאי מילתא למפרע דכי אסהדו אטביחה פסולין הוו. היינו שעל עד פסול ליכא עונש דכאשר זמם, ונחלקו הרעק"א והבית מאיר בטעמו של דבר, הב"מ לומד שכוונת הגמ' דהוי גמר דין בטעות אלא בכל עדים זוממים

אמרינן בהכי חייביה רחמנא אבל לא כשנפסל מצד פסול אחר, וע"ז מתרץ הגמ' שהעידו בבת אחת והוי עדות אחת לחייבו ד' וה' וממילא הוי ככל עדים זוממים דאמרינן בהכי חייביה רחמנא, והרעק"א לומד שחסר בשם עד.

גמרא והלכתא שהעידו בבת אחת והוזמו. היינו דכיון שעדים יכולים לחזור תוך כדי דיבור א"כ לא נגמר עדותם עד לאחר תוך כדי דיבור, ואינו נפסל רק לאחר גמר העבירה [ועי' בקצות סי' נב' בזה] וממילא בשעה שהעידו עדות טביחה היו עדיין כשרים עי' בתוס', והבית מאיר כתב באופן אחר וכמ"ש.

גמרא מאי לאו בהא קמיפלגי דרבנן סברי מכאן ולהבא הוא נפסל. עי' תוס' רבינו פרץ וכן הוא בנתיבות (סי' נ"ב סק"א) שדינו של רבי יוסי הוא מצד שכמו שיש דין בעדים שאם אחד מהם נמצא קרוב או פסול בטלה כל העדות כמו כן על הגדת עדות אם חלק נתבטל מצד פסול בטלה כל הגדת העדות, וזהו שהגמ' מדמה שאם למפרע נפסל א"כ נתבטלה העדות מצד פסול ושייך לומר עדות שבטלה אבל אם מכאן ולהבא שעצם העד נשאר כשר אלא שההגדה נתבטלה אין שייך כאן עדות שבטלה, אבל הקצות שם סובר שכוונת הגמ' שאם למפרע הוא נפסל הוא כבר פסול מתחילת ההגדה כיון שהיה תוך כדי דיבור נולדבריו צ"ב לשון הברייתא עדות שבטלה [ולדבריו צריך לפרש תי' הגמ' שהעידו בבת אחת כמ"ש הבית מאיר].

דף עד. גמרא ואביי אמר לך. עי' מהרש"א שכתב שכוונתו דכיון שבין כך אינו דומה סיפא לרישא שהרישא איתזום כת ב' ובסיפא כת א' א"כ אפשר לאוקמי הרישא בג' כתות ובסיפא בב' כיתות, וע"ע ברבינו פרץ דבשלמא ברישא מרומו דאיירי בג' כיתות מהא דקתני שהרי הרב אומר משא"כ בסיפא. והנה מה שהגמ' תי' לשי' אביי דאיירי בעמד בדין, לכאורה גם לרבא בסיפא שהזום כת א' ע"כ איירי ג"כ בעמד בדין, ומ"ש רש"י שקאי על אביי היינו משום דאכתי לא ידעו שרבא קאי אסיפא.

דף עד: גמרא וכל לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין עליו. פרש"י דמיתת בי"ד הוא העונש על אותו לאו, ומש"ה אפילו בציוור שלא יחייבו אותו מיתה ג"כ אין לוקין כמו שכתבו התוס'. אבל לכאורה בסוגין אין הכוונה מצד אותו דין דהא הכא גלה לן בבן גרושה שלוקין וכמ"ש התוס', וכאן כוונת הגמ' שאם אפשר שיהא חייב מיתה א"כ בעינן הלאו על עונש מיתה כיון שלא ענש אלא אם הזהיר וממילא א"א ליתן מלקות, וכמו שכתבו התוס' בטעמא דרבנן שאין לוקין שמונים, ובזה אתי שפיר שאין זה תלוי בשעת הגדת העדות אלא תלוי בשעת העונש שעל כל עונש בעינן אזהרה, ועי' בקובץ שיעורים (אות ס"א) ובחי' ר' נחום.

גמרא גופא אמר רב הונא אמר רב מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור. הנה מבואר בסוגין שיש שני דרשות לפטור, ובפשטות נחלקו אם מודה בקנס הוי דבר הפוטר [או לדברי האור שמח דהוי כשילם והנה לדברי הקצות (סימן ש"נ סק"א) שבי"ד אחר חייב א"כ ודאי שלא הוי פטור] או שאין זה פטור אלא שלא נתחדש כאן הדין של הודאת בע"ד וכלשונו של רש"י ביבמות (כה: ד"ה ואין) ומש"ה בבאו עדים אח"כ חייב, או שאולי גם להך מ"ד מודה

שזהו פטור אלא שסובר שאין זה פטור אלא כל זמן שיש רק הודאתו אבל כשבאו עדים תו ליכא הפטור, ובזה תלוי מה שנחלקו הראשונים אם בזה"ל דליכא דין מודה בקנס כי אין לנו בי"ד מומחים אם יהא חייב מצד הודאת בע"ד, דאם נימא דליכא כלל דין הודאת בע"ד בקנס א"כ יהא פטור, אבל אם נימא שאינו פטור רק מצד הדין של מודה בקנס וכיון שאין לו הפטור ממילא חייב מצד הודאת בע"ד, עוד אפשר לבאר הגדר של מודה בקנס לפי דברי הנתיבות (סימן ל' סק"ד) שלענין קנס כתיב אשר ירשיעון אלקים ובעינין שבית דין צריכים לדעת בבירור שהוא חייב ובלא זה א"א לחייבו והודאת בע"ד אינו נחשב שנתברר אצל הבי"ד שהוא חייב ורק ע"י עדים נחשב כאילו בי"ד רואים כאן מעשה הרשע.

דף עה: גמרא רבנן סברי אע"ג דהודאה דגניבה מחמת עדים הוא דקא מודה. היינו דמהאי טעמא לא הוי הודאה כיון דהוה מחמת ביעתותא, וכתב הרשב"א שהגם שנחלקו לעיל זהו דוקא אם לא באו אבל כאן שהודה רק לאחר שבאו עדים ודאי שהודה רק מחמת עדים.

גמרא וכל עדות שאי אתה יכול להזימה לא הויא עדות. היינו דכיון דליכא כאן עונש של כאשר זמם לעשות לאחיו דהא אחיו מסכים לכך, הגם שהודה רק מחמת בעיתותא מ"מ זהו רק לענין שאין לו הפטור של מודה בקנס אבל הודאה מיהת הוי וביותר דמשמע מדברי רש"י שרק הכא מכיון שאמר להביאם ובאו על פיו מש"ה אין זה כאשר זמם מכיון שזה היה רצונו [ועי' במשנה למלך (גניבה פ"ג ה"ח) שנסתפק בזה וצ"ב] ומבואר לכאורה שהגם שאפשר להזימם לפסול עדותם מ"מ כיון דליכא עונש כאשר זמם הוי עדות פסולה, ועי' קהלת יעקב ריש מכות. והנה השיטה מקובצת הקשה שעדיין יהא נחשב ליכול להזימה כיון שנותנים לו מלקות כמו בבן גרושה, ותי' [ויש שם ט"ס בדבריו] שאין לוקין מצד 'לא תענה ברעך עד שוא' כי הלאו אינו סתם בכל מעיד שקר אלא כשמסקר ברעהו אבל אם מודה אינו עובר על הלאו, או אפשר דכיון דהוי עדות פסולה אינו עובר על הלאו [וזה הוי גלגל החוזר] עוד תי' בשיטה מקובצת דדוקא בבן גרושה שלא שייך כאשר זמם והמלקות הוא במקום כאשר זמם זה נחשב לעדות שאתה יכול להזימה, אבל כאן כיון שעצם הזמה הוא לשלם אין זה נחשב ליכול להזימה מצד מלקות, ועי' תוס' במכות (ב. ד"ה מעידין) וזה תלוי בגדרו של מלקות אם הוי מצד עבירת הלאו או במקום כאשר זמם.

דף עו. גמרא הא מני ר"ש היא דאמר קדשים שחייב באחריותן ברשותיה דמרניה קיימי. ואין זה נחשב למכירה ואעפ"כ חל ההקדש, ומדברי רש"י משמע שזהו מצד שינוי רשות ומשמע דלא כמ"ש התוס' לעיל (סז: ד"ה אמר) דלא הוי שינוי רשות, ובאמת הם יכולים ללמוד שחל רק מצד שינוי השם. והנה לכאורה צ"ע דמאי שייך כאן אצל הגנב דבר הגורם לממון כיון שבין כך הקרבן פסול לו, ועי' בראשי שיערים שהקשה הקושיא למרן רי"ז הלוי זצ"ל, ותי' לו דקאי על הדמים שהיה יכול למכור ועל דמים ליכא פסול של מצוה הבאה בעבירה, והנה מה שאינו חייב על הטביחה כתב רש"י מצד שהבעלים אין לו כלום בזה, ומשמע שמצד הקדש לא היה פטור והיינו שכיון שהוי דבר הגורם לממון אין כאן פטור של הקדש וכשי' ר"ש, והיינו שהפטור של הקדש מצד רעהו הוא דוקא באופן שחבירו מפסיד ולא כשהקדש מפסיד, אבל כשיש חיוב אחריות כיון שהקדש אינו מפסיד נחשב לרעהו וגם אינו חשוב בית הקדש כיון ששומר לעצמו.

גמרא אין הגונב אחר הגנב משלם תשלומי ד' וה'. צ"ב למה הוצרך להכניס דין זה לכאן, ובפרט שכבר נשנה בתחילת פרקין, והגם דתרוייהו ילפינן מדרש אחד דמבית האיש ולא מבית הגנב ולא מבית הקדש מ"מ אכתי צ"ב, ואולי רצה להדגיש שאפילו לשי' ר"ש לא נימא שבגונב מן הגנב יהא חייב מצד דבר הגורם וכקושית רעק"א, אלא שכאן מודה ר"ש וכמ"ש לעיל והיינו מצד דאכתי הוי מבית הגנב או שבמקום שיש בעלים אז בודאי אין הגורם לממון שם הבעלים האמיתי.

גמרא וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש. היינו דכיון ששומר להקדש קרוי בית הקדש כמו בכל שומר שקרוי בית האיש. ומה דלעיל (סג.) ילפינן לה מרעהו עיי"ש בתוס' (ד"ה רעהו) והרש"ש שם כתב לתרץ דבעינן שני דרשות אחד שא"צ לשלם להקדש וזה ילפינן מרעהו, ועוד שא"צ לשלם לבעלים וזה מצד שאינו קרוי בית בעלים.

דף עז: גמרא אלמא כל העומד לפדות כפרוי דמי. עי' קובץ שיעורים (אות ע"א) שהקשה שזהו דוקא אם מצא פרה אחרת אבל כאן אינו עומד למצוא אחרת, ובפשטות היה אפשר לומר שכיון שאם ימצא נאה אז עומד לפדות ממילא נחשב ליכול להאכילו לאחרים מכיון שיש אפשרות שייפדה.

גמרא וכל היכא דליתיה במכירה ליתיה בטביחה. הכוונה שיהא בפועל איתיה במכירה וכן שיתחייב עי"ז, דהא בשחיטת טריפה הוי שחוט במציאות גם לר"ש נדהא מטהר מידי נבילה] אלא שלא הוי שחיטה לחייבו בד' וה'.

גמרא והני קדשים הואיל דכי מזבין קדשים לא הויא מכירה ליתנהו בטביחה. הגם שלפי שי' ר"ל חייב בכל מכירה אפילו אם לא אהני מעשיו, היינו דוקא אם לא אהני מעשיו מצד שהוא גנוב אבל בעצם שייך מכירה על החפץ אם היה שלו אבל הקדש ליתיה במכירה אפילו אם הוא הקדישו, עי' במחזה אברהם.

רש"י ד"ה לא הויא מכירה, דאין קדשים תמימים יוצאים לחולין. עי' רש"ש שהקשה דאין לו שייכות לפדיון, והאחרונים כתבו לתרץ שלכאורה צ"ב הא גם בבעלי מומין כל זמן שלא נפדו לא שייך מכירה, ועכצ"ל דכיון שיש חילול דרך מקח א"כ עצם המכירה הוי מעשה חילול, וא"כ זהו כוונת רש"י דבתמימים לא שייך לומר כן שאין תמימים יוצאים לחולין.

סיפור

בומרנג - דרמה סוחפת בהמשכים בעלת מסר חד ביותר / הרב חנוך חיים וינשטוק

פרק מ' "הזדמנות שהוחמצה"

תמצית קצרצרה של הקורות האחרונים.

לאחר קרוב לשלוש עשרה שנים נושעו דודי וצילה בבן זכר שנקרא בשם אליהו, על שם סבו זקנו של רב שלמה שרפשטיין, כל הקהילה שמחה מאד בשמחת המשפחה ובאו בהמוניהם להשתתף בסעודת הברית. לאחר הברית הביא רב שלמה מתנה מיוחדת לבני הזוג, סך של 50,000 דולר שאסף משך כמה שנים עבור בני הזוג. מתנה זו מאד עוזרת להם כדי לצמצם את החובות הכבדים עקב הטיפול היקר שאין לו הכרה משום ארגון רפואי.

לאחר הלידה באו מבני הקהילה וביקשו את דודי לכהן כראש כולל, בכולל בו למד עד עתה, הם התחייבו לתת לו משכורת מכובדת ביותר וכן מגורים חנים כל ימי שהותם.

שנתיים הם ממשיכים בקהילה הם מקמצים בהוצאות וכל פרוטה הם מפקידים בחשבון כדי לכסות את ההוצאות הכבדות, אבל כל זה הוא טיפה מן הים, כדי לפרוע את החוב במלואו עליהם להשקיע כ-25 שנים ולחיות על פת חרבה, האם יוכלו בני הזוג לעמוד במטלה הכבידה הזאת?

*

הפרק

השנתיים שקצבו להם דודי וצילה עמדו להסתיים, מנוי וגמור היה אצל בני הזוג לשוב לארץ, כמעט שש שנים היו ביוהנסבורג, כאשר לא ביקרו אפילו פעם אחת בארץ ישראל, הגעגועים היו עזים ולא היה שייך להאריך שוב ושוב את ישיבתם במקום.

אבל כדי לשוב לארץ צריכים להתכונן היטב, אין להם שום בסיס בארץ איך יתקיימו בה, טלפונים אין ספור ניהלו עם רב שלמה ועם משפחת סטוויצקי, איך יתחילו את הצעדים הראשונים.

לרב שלמה הייתה תוכנית זמנית איך לעזור להם במגורים, הייתה למשפחה דירה שהייתה שייכת לאבא, האחים החליטו שלא למכור את הדירה אלא להשכיר אותה וכל אחד יקבל את חלקו בשכירות, כבכור הגיעו לרב שלמה שני חלקים בירושה, השנתיים הראשונות היו שלו, שנה אחת כבר ניצל, בדיוק כעת עזבו השוכרים את הדירה והדירה התפנתה, במקום לחפש שוכר שישלם לו דמי שכירות מפולפלים החליט רב שלמה להשכיר את הדירה לזוג בפרוטות (כדי שלא יהיה נהמא דכיסופא) הדירה הייתה במיקום טוב בבני ברק וניתן היה להגיע לכל מקום בבני ברק בלי מאמץ, היא הייתה גם מרוהטת ומסודרת והתאימה לזוג צעיר פלוס ילד.

דודי וצילה שמחו מאד בהצעה, הם ראו סייעתא דשמיא בקליטה הראשונה בארץ, הם התחילו לארוז את המטלטלים המועטים שהיו להם ושלחום בקונטיינר לארץ.

צילה ביקשה מרב שלמה שיודיע לאמה שהם חוזרים לארץ והם מאד ישמחו אם תקביל את פניהם, אולי פניה זו תרכך את לבה ותפשיר את מערכת היחסים הצוננת.

רב שלמה החליט לעשות זאת בהזמנה אישית, לא דרך טלפון, הוא התקשר אליה וביקש להיפגש במשרדה, הילה ענתה באיפוק כי היא מכבדת את הבקשה וכי הוא מוזמן למחר בשעות הצהריים.

הילה הייתה סקרנית מאד, מה הפעם באמתחת רב שלמה, מאז הלידה לא היה לה קשר עמו, היא הייתה טרודה בעסקים שלה בהרחבת עסק בנדל"ן בעיר אילת, היא מיגנה את עצמה היטב, היא צייתה לקול המזהיר האלמוני שייעץ לה להקים חברת קש, היא הקימה חברת קש בשם "מגדלי אור" החברה הזו נטלה כביכול בעלות על רוב נכסיה, כמו כן ביטחה דרך חברת "המגדל" את הנכסים, כדי ששוב לא יבואו שרלטנים מהסוג של מומו וינסו להשתלט בדרכים שונות על נכסיה.

אך עם כל העיסוקים הרבים שטרדו כמעט את כל זמנה ומחשבתה, ישבה לא אחת והרהרה לעצמה, האם הדרך שהיא נוהגת כלפי בתה מוצדקת, למה היא מפלה את בנותיה האחרות כל כך לטובה ואת בכורתה היא מדירה מכל קשר, ק"ו שאינה מעניקה לה פרוטה אחת?

לאחרונה הייתה לה שמחה גדולה, כאשר כלנית בתה ילדה זוג תאומות זהות, אודליה וגל. כעת היא כבר חוותה שמחה של סבתא כשהיא מחזיקה בחיקה את נכדותיה אין ספר מתנות ותמונות עשתה מהן, למה שלא תחזיק בחיקה את נכדה אליהו?

אבל ברגע שהיא מנסה להתגבר על הרגשות הקשות, בא גל עכור שמרחיק את כל המחשבות הטובות שמתחילות להיאחו בקרבה, משטמה עזה אוחות בה כשהיא נזכרת בכל השנים שצילה נהגה כלפיה בניכור מוחלט, כאילו היא אינה קיימת בשבילה.

"אם היא נוהגת כלפי בצורה הזו, למה שאהיה שונה ממנה" חושבת היא לעצמה פעם אחר פעם.

ואז מגיע אליה רגש נוסף: "אבל צילה עשתה אותך לאמא ואחרי כן לסבתא, האם אפשר להתעלם מהמציאות הזו? נכון שיש לה שלוש בנות מוצלחות מאד וגם יש לה כבר נכדות, אבל שום אדם אינו חותך בבשר החי, כל אחד רוצה את כל בני משפחתו מאוחדים תחתיו. כך היא מסתובבת תקופה ארוכה עם רגשות מעורבים רגע היא רוצה להתפייס וברגע השני היא נרתעת לאחור כאילו נחש צפע מתקרב אליה.

היא לא יודעת להסביר לעצמה את הרתיעה העצומה שהתפתחה בלבה בשנים האחרונות כלפי צילה ומשפחתה, פגיעה שלא טופלה כראוי, הפכה להיות מורסה עמוקה שאי אפשר להסירה, רק דרך ניתוח מסובך.

אולי תדבר על זה עם רב שלמה? הלא הוא אדם חכם ונבון אולי הוא ידע לייעץ לה?

אך לאחר כמה רגעים היא חושבת, למה שאבטח באותו אדם? הלא הוא זה שריחק את צילה ממני, הוא זה שחינך אותה לחינוך חשוך כל כך, הרואה בכל אלו שרחוקים מדת, אנשים שאסור לקשור עמם קשר מינימלי, שמא ישפיעו חלילה לרעה.

אבל עם מי כן אפשר להתייעץ? אין לה עם כל עושרה אנשים מקורבים שהיא יכולה לבטוח בהם.

כך הייתה דוחה את הנושא הכאוב, והרגשות הטעונים רק מתגברים בקרבה וגועשים וגורמים לה להרבה אי נחת. היא לא נהנית עם מה שיש לה, בשל מה שאין לה.

לפעמים היא מקנאה בדתיים שחיים בעוני אך בשלוה, אין להם את כל הדאגות שיש לה. להם יש חיים טובים, אבל לה עם כל העושר הרב שלה אין אפילו קורטוב של נחת.

עתה יושבת היא וכוססת את ציפורניה, מחכה בקוצר רוח לאותו רב שלמה שיספר לה בשל מה חשוב לו כעת להגיע אליה.

כשהגיע רב שלמה למשרד סיפר לה את הבשורה המשמחת על חזרת צילה ודודי לארץ ועל רצונם העז לראותה בשדה התעופה.

הילה הייתה מופתעת מעצם ההזמנה, היא הייתה בטוחה כי אחרי מה שקרה הסיקה צילה כי אמה ניתקה עמה כל קשר והיא גמלה לה בהתאם, עתה היא רואה כי צילה עדיין מחפשת קשר עמה, זה ריגש אותה מאד, היא גם רצתה לראות את אליהו נכדה הקטן, עתה קיבלה הזדמנות לראות את צילה ובנה, זה ריגש אותה מאד.

השמחה והבלבול היו ניכרים עליה מאד, נראה היה שהיא נקרעת בין רגשות סותרים ולא יודעת איך לנתבם.

לאחר כחמש דקות חזרה אל עצמה, היא הביעה רגשות שמחה, אבל מאידך ניכר היה עליה, כי היא קרועה בתוכה מכל המצב המיוחד ששורר בינה לצילה בתה.

"אני שמחה מאד שבאת להודיע לי על הגעתה של צילה יחד עם אליהו המתוק, אין מילים בפני להזמנה המיוחדת, אשתדל מאד להגיע בזמן לשדה התעופה כדי לראותם".

היא התעלמה לחלוטין מדודי כאילו הוא לא חתנה, רב שלמה הבין היטב מה עובר על האמא הקרועה בתוכה, הוא שמח שלא דחתה את ההזמנה ונתן לעניינים להתנהל לאיטם, עדיף כך מאשר להפעיל לחצים שרק יגרמו לדחייה.

לאחר שעזב רב שלמה את המשרד, חשבה הילה לעצמה על היחס המוזר שהיא נוהגת כלפי צילה בתה הבכורה, היא ניסתה להבין את עצמה למה היא כל כך מתרחקת מבתה, היא שאלה את עצמה כמה פעמים האם זה נכון שלא העניקה אפילו מתנה אחת לילד, כאילו זה לא הנכד שלה, כמה מתנות נתנה לזוג התאומות שלה, היא הראתה את עצמה כל כך סבתא אנושית, אך לצילה בכורתה היא ממש מתנכרת, האם מגיע לה כזה יחס אכזר, רק בשביל שצילה התייחסה אליה בניכור? האם זה מוצדק לאחר שהיא מחפשת בדרך מסוימת להתקרב אליה?

היא החליטה שתגשש בזהירות, איך לנהוג להבא כלפי צילה כשתגורר בארץ, אם היא תזמין אותה תכופות תנסה לפתוח דף חדש עמה, אבל קודם לכל היא צריכה לראות איך יהיה המפגש בשדה התעופה, אם הוא יהיה זורם והיא גם תקבל הזמנה לביקור, תתחיל להפשיר את יחסה המנוכר אל צילה, אבל אם לא תראה אות קירוב מצדה של צילה, תסתפק במפגש של שדה התעופה.

היא חשבה על כך מספר פעמים וחשה רוגע, היא לא אמא מנוכרת, אלא בעלת רגשות עדינים, מותר לה לנהוג בפגיעות כל עוד לא מתנצלים על כל היחס הקודם.

***

דודי הודיע להוריו על שיבתם לארץ, השמחה ששררה אצל הוריו לא הייתה ניתנת לשער, שש שנים לא ראו את ילדיהם היקרים, אם הייתה להם את היכולת הכספית היו באים לכל הפחות פעם אחת לבקר, אבל הם לא קימצו במכתבים ובטלפונים. דודי השתדל לענות עד כמה שרק היה מסוגל, צילה הייתה יותר מאופקת, היא לא אהבה להתכתב, אבל לטלפונים נענתה בלב חפץ, מפעם לפעם קיבלו תמונות מהתינוק המתוק, עתה יזכו לראותו במוחש.

כל המשפחה החליטה להתארגן להקביל את פני אחיהם ששב לאחר שהות ארוכה, יחד עם אליהו החמוד, הנשואים והרווקים יחד עם הילדים, משלחת מכובדת ביותר כדי לשמח את לב הבאים.

הם הגיעו זמן רב לפני הגעת המטוס כשבידיהם שלטים גדולים "ברוכים הבאים למשפחת סטוויצקי היקרה" "אליהו המתוק ברוך בואך לארץ" הנוכחים היו נרגשים מאד ולא הפסיקו מלהציץ בשעונים, כביכול מנסים להאיץ את הזמן, ראש המשפחה רב אברהם היה גם כן נרגש מאד, אבל הוא לא הפסיק מללמוד מתוך הגמ' הזעירה שנטל עמו כל רגע יקר.

***

הילה הגיעה מעט באיחור, כשנכנסה למקום ראתה קהל גדול מחכה באולם ההמתנה, רובם היו חרדים, היא ראתה בבירור את משפחת סטוויצקי שבאה בהרכב מלא ונסוגה לאחור, היא קלטה את המצב, כל המשפחה תקביל את פני צילה ובעלה, הם יקחו את כל הזמן היקר והיא תיוותר בסוף, היא הייתה נבוכה מאד, היא לא ידעה מה עושים במצב כזה, היא לא מאלו שנדחפים קדימה, היא גם אשה בודדה, איך תוכל צילה לקלוט אותה בין כל ההמונים?

מחשבות דיכאוניות עברו במוחה, הייתה כעת הזדמנות פז לשבור את הקרח, אחרי כל כך הרבה שנים של נתק ואי הבנה, היא קיוותה שהיא תבלוט לצילה וכאשר תגיע עם בני משפחתה תיגש אליה ללחוץ את ידה ואולי אף לצהול, מה שיביא להפשרת יחסים.

אבל כעת לא נראה שתוכל בכלל לבלוט, היא התחילה לדמיין איך תראה הפגישה, כשהיא מנסה לשוא למשוך את תשומת לבה של צילה, צילה תהיה כל כך מבולבלת מכל

כך הרבה אנשים מבני משפחת בעלה שבאו בייצוג ענק, היא תרגיש את עצמה בחוסר נעימות מוחלטת, מה עושים? איך נחלצים מהסיטואציה המביכה?
לפתע חשה שהיא לא יכולה יותר להתמודד עם מערבולת החושים, היא החליטה לסגת ולשוב למשרד בלי לפגוש את צילה, היא יצאה בחופזה משדה התעופה עוד בטרם נחת המטוס.

כל הדרך ייסר אותה מצפונה, אם נהגה כיאות, אבל היא חשה שהסיפור גדול עליה, היא לא יכולה כרגע להיפגש עם צילה, אולי יותר מאוחר תחפש את ההזדמנות.

אבל בתוך לבה חשה שהיא הפסידה את ההזדמנות, הכבוד שלה לא ירשה לה לשבור את המחיצה שנוצרה, רק אם יהיה איזה אומן בגישור, אולי הוא יצליח להשכין שלום בין האמא לבת.

***

צילה ודודי ירדו מהמטוס שהיה גדוש בנוסעים רבים, חלקם הגדול היו ישראלים ששבו לאחר זמן רב ששהו ביוהנסבורג, החלק השני היו התיירים שהגיעו לעשות ביקור ב"הולילנד" (ארץ ישראל)

הם היו מרוגשים מאד, אחרי שנים רבות של פרידה מהארץ שבו אליה, הפעם הגיעו עם הילדון המתוק שלהם בן השנתיים שבשבילו עשו את כל המסע.

אלי עצמו היה במצב רוח טוב, הוא אפילו לא ידע למה, הוא הרגיש בחושיו הילדותיים שהיום זה לא יום רגיל, הוא שונה מיתר הימים מבחינות שונות, הוא לא נמצא בבית שלו, אלא באיזה סוג רכב משונה שהוא לא רגיל אליו, ישנה המולה רבה, הוא רואה הרבה דמויות שמתערבלות לו בשדה הראיה, פנים צוחקות וחייכניות מכל עבר, כולם צוהלים ומרוגשים לגודל השעה.

לא כל אחד נוסע קבוע בקו הזה, בימים ההם נסיעה כזו הייתה חוויה לא רגילה. קולות שירה וצחוק נישאו ברמה וזה השפיע גם אלי שחיך לכל עבר.

לאחר שירדו מהמטוס, עברו את המבדק והצהירו שחזרו לארץ לאחר שש שנות שהייה בחו"ל, הפקיד חיך אליהם ואיחל להם הצלחה בשיבה הביתה שתהיה לתמיד.

לאחר מיכן נטלו את כל הכבודה ויצאו לכיוון היציאה, הם ראו כבר מרחוק קהל גדול שממתין לבאים, לא קשה היה להבחין במשפחת סטוויצקי שהתקבצה כולה לקבל את פני בני המשפחה. הם הבליטו את השלטים עליהם היה כתוב ברוכים הבאים למשפחת סטוויצקי היקרים שיחי.

ובשלטים נפרדים הייתה מודעה "לאלי המתוק שבעולם נ"י, ברכות מאליפות עם הגיעך ארצה, כל המשפחה מאחלת לך קליטה חלקה".

דודי וצילה צעדו מרוגשים כשאלי צועד בנחת עם אמו, הם התקדמו לקראת האורחים, הם לא שיערו לעצמם איזו קבלת פנים תהיה להם, כל ילדי המשפחה פצחו בניגון שהולחן בשעתו על ידי דודי, על המילים המיוחדות של "הבן יקיר לי אפרים" ילד בן 10 שהיה בנו

של נחומי ניצח על המקהלה כמעט כמו אמן, מלבד זאת היה סוליסט בכמה קטעים, היה לו קול מתוק שכמעט הביא את הנוכחים לדמעות.

דודי חש איך מתחילות הדמעות לזלוג מעיניו, הוא לא התכוון לכזו קבלת פנים, ניכר היה שבני המשפחה עשו הכנות מיוחדות, כדי להקביל את פניהם.

לאחר מיכן ניגשו בני המשפחה כל אחד בתורו כדי ללחוץ ידיים, צילה הוקפה על ידי נשות המשפחה כל אחד שאל בשלומה, הסבתא מרת ברוריה נטלה לידיה את אלי וחיבקה אותו בחום, אלי לא נבהל, ניכר היה עליו שהוא ילד חברותי מאד, הוא חייך לכולם ואף דיבר בעברית ובאנגלית, קשה היה להאמין שהוא רק בקושי בן שנתיים, ניכר היה עליו כי הוא ברוך כישרונות, ועתיד מזהיר מצפה לו.

צילה חיפשה את אמה בין כל הנאספים, היא לא ראתה אפילו אחת שתזכיר אותה, בדיקה אחר בדיקה העלתה את המציאות הקשה והמאכזבת כי אמה נעדרת מהמקום, צער עמוק תקף אותה, האם עד כדי כך נעשה קרע בינה לבין אמה, הלא שלחה לה כמה פעמים מסרי פיוס וניסיון להתקרב, אבל אמה אינה מוכנה לסלוח לה על ההתעלמות המכוונת שלה כל כך הרבה שנים.

איך מתקנים זאת? היא לא רוצה לנתק כל קשר עם אמה, כיום יודעת היא היטב שאמה לא תשפיע עליה לרעה, ביתה בנוי יציב ואין סיכוי שתושפע ממנה לרעה, אבל אמה כועסת עליה מאד על שנות פירוד רבות וכעת היא לא מוכנה לסלוח לה על כך.

האם יש דרך איך להתקרב אחרי כל כך הרבה טינה וכעס?

היא שלחה את דודי לדבר עם רב שלמה שרפשטיין ולברר אצלו האם באמת הזמין את אמה לשדה התעופה, רב שלמה אישר זאת והביע את פליאתו, גם לו היה מוזר שהאמא לא עושה אפילו מינימום התאמצות לשבור את הקרח. אבל כרגע אי אפשר לכפות עליה להשלים, צריכים לחפש את הדרך הנבונה איך לעשות זאת.

הוא חשב שבאחת ההזדמנויות יבוא לבקר אותה במשרד, הוא יחפש את הדרך איך לעלות את הנושא ולברר אם הדבר ניתן לתיקון.

***

כששבה הילה לביתה חשה טעם של החמצה, היא חשה את עצמה כל כך שבויה בידי חולשותיה, היא לא מסוגלת להתגבר על יצר הטינה שלה, הייתה לה הזדמנות אחת לעשות צעד של הפשרה שיתכן והיה אחרי זה מניב פירות אבל עתה הרסה את הכל, כעת צילה תחליט כי צדקה בזה שהתרחקה מאמה, כי היא כולה נגועה במידות רעות שהורסות כל חלקה טובה, היא לא נוהגת בה אפילו כאמא קרה, עכשיו לא תוכל לראות את אלי החמוד לנצח.

למה לא המתינה עוד מעט, נכון שמשפחת סטוויצקי הייתה משתלטת על הבמה, אבל לבסוף הרי הייתה האוירה נרגעת, כל אחד מהם קיבל כבר את המגיע לו, או אז צילה

הייתה מבחינה גם בה ואז אולי הייתה דרמה אמיתית, חיבוקים ונשיקות שהיו מפשירים את הר הקרח שגבה ביניהם, אבל כעת הוחמצה השעה.

הילה ישבה קודרת במשרדה נוגסת את אצבעותיה מרוב כעס, על שנתנה לחולשות שלה להתגבר. האם תינתן עוד הזדמנות שתתקן את המעוות או שזה יהיה בלתי הפיך?

שעות רבות ישבה מהורהרת ולא התייחסה לשום שיחת טלפון, חושבת באלו דרכים ניתן עוד לתקן את המעוות, אבל לא היה לה את האומץ להודות שטעתה, הגאווה שלה לא נתנה לה להרים טלפון ולהתנצל, זה מעבר לכוחות שלה.

היא ציפתה שצילה תעשה את המאמץ אולי אז תתגבר על כעסה ויצריה ותנסה להתקרב. אבל ההרגשה שלה אמרה לה שעוד יעברו שנים לא מועטות עד שזה יקרה.

סיפור / מתוך המדור 'אמונה ובטחון' באספקלריא הנוכחי

הפקיד שטעה...

כל אחד שצריך גאולה פרטית, אם יבטח בהשי"ת יזכה לראות גאולות וישועות בחייו. ונעתיק כאן סיפור המורה על יסוד זה.

סיפר איש נאמן, כי סבו היה רב בליטא, ובשנת תרצ"ה (עיצומה של מלחמת העולם השנייה) אמרו לו שעליו להתייצב לצבא, והוא בשום פנים לא הצליח להשיג שחרור. לכן, החליט לברוח לארץ ישראל, אלא שהכסף שהיה ברשותו יכל להספיק רק להגיע עד מצרים. לא ידע אפוא מה לעשות, אבל גמר אומר בלבו: "השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך", והחליט לצאת לדרך.

תחנתו הראשונה היתה באחת מערי גרמניה, כשמשם התכוון להמשיך ברכבת ליעדו הבא, אל אחד הנמלים כדי לעלות שם על אניה. הוא ניגש לקנות לעצמו כרטיס נסיעה ברכבת, נתן לקופאי שטר של עשרה מארק, אך הקופאי נתן בידו עודף כאילו נתן מאה מארק. כשראה מה קרה - והרי זה גזל עכו"ם - חזר לקופאי ורצה להחזיר את הכסף, אבל הקופאי גער בו, ואמר לו להסתלק ושלא יבלבל לו את המוח. חשב, אפוא, שהפקיד לא הבין מה הוא אומר לו, ואז חזר והסביר לו שנתן רק שטר של עשרה מארק, וקיבל עודף כאילו היה זה מאה מארק, והפקיד שוב מתעקש ומסרב לשמוע אותו ואומר לו: יהודי, מה אתה רוצה מהחיים שלי, הסתלק מכאן... ועוד ליווה אותו במטר של גידופים וקללות....

סבי - מספר נכדו - לא יכל להבין למה הוא מסרב בכל תוקף לקבל כסף בחזרה, עד שמישהו במקום הסביר לו, כי בגרמניה, אם מישהו עושה טעות כזו מפטרים אותו מן העבודה, ואז כדאי היה לאותו קופאי להפסיד כסף, ובלבד שלא להודות בטעות שעשה.

עכשיו כבר היה לו מספיק כסף להגיע לארץ ישראל!! (שאל אביך ויגדך, חלק ב' עמוד

ש"ד)